

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

JAK BY MOJE DÍTĚ MĚLO TRÁVIT VOLNÝ ČAS?

(náhled do představ rodičů dětí předškolního věku)

Vedoucí práce: PaedDr. Petr Bauman, Ph.D.

Autor práce: Bc. Ladislava Strnadová

Studijní obor: Vychovatelství–pedagogika volného času

Ročník: 2.

2013

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem odhalování plagiátů.

26. března 2014

.....
Bc. Ladislava Strnadová

Děkuji vedoucímu své diplomové práce PaedDr. Petru Baumanovi, Ph.D., za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Dále děkuji své rodině a přátelům za podporu během studia.

Obsah

Úvod.....	6
1 Historická pojetí volného času.....	11
1.1 Volný čas v pojetí Aristotela.....	11
1.2 Volný čas v pojetí Jana Amose Komenského	13
1.3 Volný čas v období socialismu.....	15
1.4 Současné pojetí volného času podle Horsta W. Opaschowského.....	17
2 Související výzkumy realizované na téma „volný čas“.....	20
2.1 Kolik volného času mají a jakým způsobem tráví volný čas lidé v České republice?.....	20
2.2 Kolik volného času mají a jakým způsobem tráví volný čas lidé v Německu?.....	22
2.3 Zdroje informací a kriteria při výběru volnočasových aktivit	23
3 Společenské determinanty trávení volného času.....	29
3.1 Současná společenská situace a její dopady na člověka.....	29
3.2 Konzumní společnost.....	30
3. 2. 1 Vývoj volného času od roku 1945 do současnosti (H. Giesecke).....	30
3. 2. 1 Člověk v konzumní společnosti z pohledu vybraných myslitelů.....	31
3.3 Determinanty a kvalitativní aspekty volného času.....	36
3.4 Sociodemografičtí činitelé, charakter současné rodiny.....	39
4 Volný čas jako prostor pro edukační působení.....	41
4.1 Volný čas jako prostor k osobnímu rozvoji jedince.....	43
4.2 Volný čas v kruhu rodinném, vliv prarodičů.....	44
4.3 Děti a příroda.....	47
4.4 Filozofie pro děti.....	48
4.5 Umění ve volném čase.....	51
4. 5. 1 Oblast výtvarná.....	52
4. 5. 2 Oblast hudební.....	53
4. 5. 3 Oblast dramatická.....	55
5 Jaké jsou představy rodičů dětí předškolního věku o tom, jak trávit volný čas? (vlastní výzkum).....	58
5.1 Cíl výzkumu, výzkumný vzorek a metodologie.....	58
5.2 Úskalí při realizaci výzkumu.....	62
5.3 Výsledky výzkumu.....	63
5. 3. 1 Jak rodiče ve svých úvahách kategorizují náplň volného času?.....	72
5. 3. 2 Jaké jsou názory rodičů na vhodnou míru organizovanosti času dětí?	76

5.4 Závěr.....	78
Závěr.....	79
Literatura.....	83
Seznam příloh.....	87
PŘÍLOHA Č. 1: Záznam realizovaných rozhovorů.....	88
PŘÍLOHA Č. 2: Systém kategorií.....	111
PŘÍLOHA Č. 3: Ukázka analýzy rozhovoru.....	113
Abstrakt.....	120
Abstract.....	121

Úvod

Pro svou diplomovou práci jsem vybrala téma, které se zabývá představami rodičů dětí předškolního věku o ideálním způsobu, jakým by jejich děti měly trávit volný čas. Ve své práci navážu na poznatky, které jsem si osvojila v průběhu studia pedagogiky volného času, především na autory: M. Kaplánka, B. Hofbauera, B. Hájka, J. Pávkovou, P. Říčana, V. Spoustu a další.

Pedagog volného času při své práci vychází ze znalostí a dovedností, které získává jednak v průběhu vzdělávání a dále během vlastní praxe, ale je pro něj neméně důležité znát, jaké představy mají rodiče o výchově a vzdělávání svých dětí. Právě volný čas můžeme chápat jako prostor pro výchovné působení. Přičemž vhodná míra pedagogického ovlivňování volného času je velmi diskutabilní. Podstatou volného času je svoboda, neboli právo jedince na svobodné nakládání se svým časem. Na druhé straně je volný čas zároveň prostorem, kde může dojít k výskytu negativních až patologických jevů. Nabízí se tedy myšlenka, že je potřeba volný čas – zejména pokud hovoříme o dětech – nějakým vhodným a citlivým způsobem pedagogicky ovlivňovat.

V představách o cílech výchovy a vzdělávání ve volném čase se odrážejí především hodnoty, jež uznává sám vychovatel jako klíčové, ale také hodnotový žebříček společnosti, v níž žije. Vztaženo k rodičům a pedagogům – tyto hodnotové představy jsou přímo promítnuty do působení rodiče či pedagoga na dítě, do konkrétních činů a idejí předávaných dítěti. Pedagog navíc promítá do své činnosti své vlastní či přejaté vzdělávací teorie, s nimiž se na druhé straně rodič nemusí absolutně ztotožňovat. V praxi se tak může stát, že se působení rodičů a pedagogů liší, což může být zdrojem disharmonie ve výchovně-vzdělávacím procesu, v krajním případě tato disharmonie může vyústit i v konflikt mezi rodičem a pedagogem. Nutno poznamenat, že tento případný nesoulad se nejvíce odrazí na dítěti, jemuž způsobí zmatek v tom, co se od něj vlastně očekává. Pro správné pochopení uvedu konkrétní příklad: rodiče navštěvují se svým dítětem hudební kroužek. Od této aktivity očekávají především to, že se dítě naučí hrát na hudební nástroj. Kroužek ovšem funguje tak, že děti se sice věnují hudbě, nicméně hra na nástroj je považována pouze za jednu z mnoha součástí (osvojování rytmických základů, hra s hudbou, intonace, zpěv...). Výsledkem je nespokojenost rodičů, kteří mají pocit, že návštěva tohoto kroužku byla pouze mrháním

času, v horším případě mohou mít pocit, že se jejich dítě naučilo pouze „flákat“. Domnívám se, že pokud by rodiče a pedagog znali předem své představy o náplni a cíli zmiňované zájmové aktivity, nemuselo by k takovému konfliktu dojít.

Jako výzkumnou skupinu jsem zvolila rodiče dětí předškolního věku. Období předškolního věku nazývají psychologové „zlatým věkem hry“ (např. Říčan, 2004). Dítě je velmi hravé, takže i aktivity z pohledu dospělého obyčejné (nakupování, domácí práce apod.) se předškolákovi mohou jevit jako velmi zajímavé dobrodružství–přetváří je ve hru. Víme, že již v tomto období se klade základ budoucí profesní orientace dítěte, a to právě tehdy, když si dítě hraje. Předškolák se živě zajímá o své okolí, absorbuje nejrůznější podněty, jež jsou mu poskytovány a přitom přistupuje ke všemu novému zaujatě, bez předsudků, bez ohledů na důsledky. Dítě si hraje zkrátka proto, že se mu hraní líbí, je mu zdrojem radosti a slasti. A právě v tomto věku je dle mého názoru vhodné nabídnout dítěti co nejpestřejší spektrum možností, jakými se dá trávit volný čas. Později v mladším školním věku totiž dochází u dítěte k selekci zájmů, v důsledku přibývání povinností spojených s povinnou školní docházkou. Důležité je, aby tedy dítě mělo již jistou představu o možných způsobech trávení volného času a mělo tedy z čeho vybírat. Dítě v předškolním věku nebude ještě přemýšlet nad tím, jaký přínos pro něj může mít jeho volný čas. Samo ještě není schopno vidět celé široké spektrum možností, jež se mu prostřednictvím jeho volného času nabízejí. Na druhou stranu je potřeba dát pozor na případné přetěžování dítěte a přehlacenost novými podněty. Občas nemusí být snadné nalézt správnou hranici optimálního využití volného času.

Předpokládám, že těmi, kdo určují způsob trávení volného času předškoláka, jsou jeho rodiče. Právě rodiče by si tedy měli být vědomi významu, jaký má způsob, jímž tráví jejich děti volný čas. Ve své práci se tedy budu mj. zabývat i touto otázkou. Dále se pak budu ptát např. na to, zda rodiče preferují ovlivňování způsobu trávení volného času nebo zda např. dokáží určit poměr mezi ovlivňovaným a neovlivňovaným volným časem.

Dále předpokládám, že v předškolním období se klade základ pro utváření představ dítěte o volném čase, na němž dále jedinec staví své pozdější samostatné rozhodování. Jak potvrzuje výzkum „*Familie und Freizeit*“ (Johanes Keller Universität, Institut für Kulturwirtschaft und Kulturberufsforschung Linz, 2000-2001)¹ děti mezi třetím a šestým rokem mají silnou potřebu trávit společný čas s rodiči, ale zároveň již mají vytvořenou vlastní autonomii, aby dokázaly zároveň stát i na vlastních nohou, tzn.

¹MÖRTH, I. *Familie und Freizeit*. [online].

dokáží si již samy velmi dobře určit, co je baví, co chtějí dělat a co nikoli. Děti mezi šestým až desátým rokem stále baví ve volném čase něco podnikat společně s rodiči, stejně tak jim ale činí potěšení čas, kdy si mohou hrát s vrstevníky. Děti starší deseti let již tráví se svými rodiči stále méně času, začínají preferovat vrstevnickou skupinu atd. Z tohoto pohledu je zřejmé, že předškolní věk je ideálním obdobím, kdy mohou rodiče dítě seznamovat s možnými způsoby trávení volného času, kdy existuje největší předpoklad, že dítě nabízené způsoby trávení volného času přijme se zaujetím, bude vedeno přirozenou zvědavostí, přičemž si už ale samo dokáže určit, která činnost mu vyhovuje a která nikoli. Toto období tedy vidím jako klíčové.

Hlavním přínosem této práce by tedy měl být náhled do představ rodičů o ideálním způsobu, jakým by jejich děti měly trávit volný čas a též náhled na to, jak se rodičům – dle jejich vlastního mínění daří naplňovat své představy v praxi. Práce by měla podat popis toho, co si rodiče předškoláků představují pod pojmem „volný čas“, kterým činnostem se ve svém volném čase s dětmi věnují, kterým se naopak vyhýbají, jaké aktivity by preferovali, kdyby měli možnost výběru, a na čem svá rozhodnutí při volbě aktivit zakládají, co je pro ně při rozhodování důležité. Tyto otázky vycházejí z úvah o pojetí volného času a jeho historických proměnách. V těchto částech práce, kde představuji východiska svého výzkumu, se opírám zejména o publikace: Aristotela, J. A. Komenského, M. Cipra, H. W. Opaschowského, M. Vážanského, M. Kaplánka, G. Lipowetského, I. Klímu, B. Hofbauera, V. Spoustu, Z. Simka a další.

Samotnému výzkumu tedy předchází teoretická část práce, která v první kapitole představuje různá pojetí volného času tak, jak jej viděli vybraní teoretikové či jak byl volný čas chápán v určitém období. Podle mého názoru je pohled do historie velmi důležitý. Volný čas totiž není možné chápat jako novodobý jev. O volném čase nacházíme zmínky již ve starověku (otium, scholé). Malý historický exkurz by měl nabídnout náhled na vývoj pohledů na volný čas a měl by pomoci ke správnému pochopení dnešního volnočasového paradigmatu (kde se vzal dnešní náhled na volný čas) a uvědomění historických souvislostí.

Druhá kapitola předkládá přehled realizovaných výzkumů v oblasti názorů na volný čas. Pro svou práci jsem použila data ze tří výzkumných šetření. Pokud se zabývám idejemi rodičů, je potřeba se podívat nejprve na to, jak oni sami vnímají a tráví volný čas. Pro zajímavost jsem přidala porovnání s výsledky výzkumu, který byl realizován v Německu a tato data mezi sebou porovnála. Poté se zabývám tím, jaké

volnočasové aktivity rodiče pro své děti preferují a na čem rodiče staví své rozhodování při výběru těchto aktivit.

Třetí kapitola se zabývá společenskými determinantami trávení volného času. Důvodem zařazení tohoto tématu je pokus o nastínění situace, v níž se současní rodiče nacházejí, a vlivů, jež na jejich jednání a uvažování působí. Tato kapitola by měla pomoci přiblížit a osvětlit příčiny, proč rodiče jednají a uvažují určitým způsobem a napomoci interpretaci zjištění vlastního výzkumu.

Ve čtvrté kapitole bych ráda nabídla pohled na možnosti chápání volného času v kontextu jeho pedagogického zhodnocování. Pojednám o výchově skrze volný čas a pro volný čas. Současně nabídnou pohled na volný čas jakožto na prostor pro rozvoj osobnosti člověka. Výše jsem zmínila, že předškolní věk je ideálním obdobím, kdy rodiče a pedagogové mohou působit na dítě a nabídnout mu základ, z něž později samo čerpá při rozhodování o způsobu trávení svého volného času. Tato kapitola je snahou o nástin konkrétních možností pozitivního zhodnocení volného času. Zmíněné způsoby jsem vybírala na základě znalostí osvojených během bakalářského a magisterského studia pedagogiky volného času na TF JČU, ale také na základě zkušeností z vlastní praxe lektorky zájmových činností.

V kapitolách představujících realizovaný výzkum stavím po metodologické stránce zejména na knihách: *Základy kvalitativního výzkumu* (J. Corbinová, A. Strauss), *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách* (K. Šedřová a R. Švaříček) a *Rodiče a děti před televizí* (K. Šedřová). Jedná se o empirický kvalitativní výzkum za použití designu zakotvené teorie (grounded theory). Tento typ kvalitativního jsem zvolila zejména proto, že cílem mého výzkumu není pouze popis zkoumaných jevů, nýbrž jde o pokus o odhalení vztahů mezi těmito jevy a popis toho, na čem se tyto vztahy zakládají. Data budou shromažďována prostřednictvím hloubkových semistrukturovaných rozhovorů, které budou buďto zaznamenávány na diktafon a poté přepisovány do písemné podoby, nebo získány prostřednictvím psané konverzace na sociální síti Facebook. Dále bude provedena kategorizace získaných dat, každá nová data budou pečlivě porovnávána s předchozími. Tím postupně vznikne schéma zachycující vztahy mezi jednotlivými kategoriemi – tedy schéma vztahů určujících jednání rodičů za nějakých podmínek. Počet rozhovorů není předem stanoven, bude se odvíjet od toho, kolik nových souvislostí se bude objevovat. Shromažďování dat bude ukončeno tehdy, až přestanu nacházet nová zjištění (vychází tedy z konceptu teoreticky nasyceného vzorku). Z vytvořeného schématu bude poté induktivní metodou vyvozen

závěr, vypovídající tedy nejen o představách rodičů o způsobu, jakým by jejich děti měly trávit volný čas, ale i o tom, z čeho tyto představy vycházejí, o co se opírají a jaké důsledky předpokládají.

1 Historická pojetí volného času

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala mj. tím, zda a proč je minulost důležitá pro dnešního člověka. Velmi pěkně vystihuje opodstatněnost historie český herec Ondřej Vetchý, který říká: „*Když nebudeme znát a rozumět naši minulosti, nemáme sebemenší šanci porozumět tomu, kdo jsme a proč jsme takoví, jací jsme*“². Je dobré si uvědomit, jak lidé chápali volný čas v minulosti, porovnat rozdíly a promyslet, v čem by pro nás historické pojetí konkrétního myslitele či konkrétního období mohlo být poučné dnes.

1.1 Volný čas v pojetí Aristotela

Aristotelés (384 –322 př. n. l.) patří k jednomu z nejvýznamnějších řeckých filozofů, platí za nejuniverzálnějšího učence a myslitele starověku. Byl žákem Platónovým a působil také jako vychovatel Alexandra Makedonského. Je jedním ze starověkých myslitelů, v jehož dílech můžeme nalézt podstatnou zmínku o volném čase a jeho funkci v období antiky. Antické pojetí volného času je důležité zejména tehdy, pokud se snažíme o pozitivní vymezení volného času – tzn. pojmáme volný čas jako individuálně disponibilní dobu, jako prostor pro naplnění osobních potřeb, příležitost k osobnímu rozvoji atp., nikoli pouze jako zbytkový čas po práci.

Aristotelovo pojetí volného času se odvíjí od pohledu na člověka jako takového.³ Ve svém bádání vychází z pozorování skutečnosti a dějinných zkušeností. Všimá si, že kdekoli je celek složen z několika částí, vyskytuje se rozdíl mezi částmi tohoto celku, a to částmi ovládajícími a podřízenými. Toto pojetí vztahuje Aristotelés i k člověku. Určití lidé jsou podle něj schopni ovládat a vládnout, jiní tyto vlohy k vládnutí postrádají a jsou schopni pouze vykonávat, co je jim prvními určeno.⁴ Tím lze vysvětlit jeho názor na otroctví. Hovoří o „*oprávněnosti přirozeného otroctví*“⁵ – otrok je určen k tomu, aby vykonával těžkou práci za svého pána – svobodného občana. Svobodní

² STRNADOVÁ, L. *Výchova k umění se zaměřením na období středověku u dětí mladšího školního věku*, str. 23.

³ CIPRO, M. *Prameny výchovy. Starověk, středověk, 16 a 17. století*. str. 95.

⁴ ARISTOTELÉS. *Politika*. str. 24.

⁵ Tamtéž, str. 23.

občané ve starém Řecku se měli věnovat vzdělání, měli aktivně participovat na veřejném životě obce. Pokud by se ale museli věnovat tělesné práci, činností pro práci a obživu, nezbyval by jim čas na výše popsané. Těžkou a tělesnou práci Aristotelés vidí jako nepříznivou pro povahu člověka a co je též velmi závažné negativum, nedopřává člověku volný čas. Tím v podstatě omezuje osobní svobodu člověka.⁶ Nutno ještě poznamenat, že Aristotelés, na rozdíl od jiných myslitelů, otroka považuje za člověka a žádá, aby s ním bylo zacházeno vlídně. Doporučuje, aby mezi pánem a jeho otrokem byl nastolen a pěstován přátelský vztah–vždyť jejich zájmy se doplňují, společně tvoří jednotu.⁷

Ve svém díle *Etika Nikomachova*⁸ se Aristotelés mj. zabývá otázkou nejvyššího dobra a dobrého člověka. Nejvyšší dobro je takové, které má význam a cíl samo v sobě, volíme jej pro něj samé, nikoli pro nějaký jiný účel. Aristotelés za takové nejvyšší dobro označuje blaženost. Má však na mysli blaženost spojenou s rozumovým a mravním jednáním. Blaženým–dobrým se člověk stává skrze činnost, zpravidla takovou, která v sobě zahrnuje nějaké úsilí–např. dosahování ctností, tvorba uměleckých děl, filozofie. S tímto přímo souvisí otázka volného času. Starověcí filozofové si pod pojmem volný čas rozhodně nepředstavovali nečinnost nebo zahálku. Nečinnost byla naopak posuzována negativně (např. Platón ve své knize *Zákony* nešetří kritikou adresovanou nadměrným spáčkům: „*Vždyť žádný spící člověk není k ničemu, právě tak jako neživý; ale kdokoli z nás se nejvíce stará, aby žil a rozumově pracoval, ten co nejdelší čas bdí, oddávaje se jen tolik spánku, kolik je užitečné pro zdraví, a toho není mnoho, když se to dobře stává zvykem...*“)⁹

Podle Aristotela je scholé nezbytným předpokladem každého svobodného občana pro to, aby se mohl věnovat sám sobě a své obci, je předpokladem veškeré duševní, vědecké či umělecké činnosti. Hovoří též o odpočinku, který není zatížen žádným praktickým účelem. Každá práce, fyzická i ta duševní, může dle Aristotela mít na člověka negativní účinek, pokud „*vyplňuje celý jeho život a slouží jen výdělku, jde jen za hmotným prospěchem a je konána více mechanicky.*“¹⁰ Proto fyzická práce a běžné každodenní obyčejné činnosti, „negotium“, náležely příslušníkům nižších společenských vrstev a otrokům.¹¹ K uspořádání způsobu života (v němž je zahrnut

⁶ Tamtéž, str. 25.

⁷ Tamtéž, str. 24.

⁸ ARISTOTELEŠ. *Etika Nikomachova*.

⁹ PLATÓN. *Zákony*. str. 191.

¹⁰ ARISTOTELEŠ. *Politika*. str. 26.

¹¹ KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase*. str. 8 a 9.

i volný čas občanů) se má dle Aristotela přihlížet i v zákonech obce „*neboť jest třeba dovésti pracovati a vésti válku, ale ještě více žíti v míru a ve volném čase, a konati to, co jest nutné a užitečné, ale ještě více jest třeba konati to, co je krásné. A tak k tomuto cíli jest nutno lidi vychovávat, i dokud jsou ještě dětmi, i v ostatním věku, pokud potřebují ještě výchovy.*“¹²

Aristotelovým ideálem byla vláda nejschopnějších občanů bez rozdílu majetku. Z tohoto důvodu požaduje volný čas i pro chudé, kteří disponují schopností vládnout. Volný čas, scholé, je tedy ideálem pro politický život. Občané mají žít pro nejvyšší cíl - blaženost, a k dosažení tohoto cíle je potřeba především péče o duši, která v sobě zahrnuje mj. např. vzdělávání, snaha o dosahování ctností, snahu o mravní dokonalost atp. „*Aby obec byla ctnostná, není dílem štěstí, nýbrž vědění a vůle. Obec je však ctnostná tím, že ctnostní jsou její občané, kteří mají účast v její správě.*“¹³

Aristotelův odkaz zůstává, alespoň co se volného času týče, platný i v současnosti. V době, kdy jsme velmi vytíženi prací a množstvím nejrůznějších dalších aktivit, ať již s prací spojených nebo mimopracovních, často podceňujeme roli volného času jako příležitosti ke sledování „vyšších cílů“.

1.2 Volný čas v pojetí Jana Amose Komenského

Jan Amos Komenský (1592–1670), přední český novověký pedagog, filozof, teolog a spisovatel platí dodnes za jednu z nejvýznamnějších postav v dějinách pedagogiky. Jeho odkaz je stále aktuální. I dnes jeho dílo může být významným zdrojem inspirace pedagogů a vychovatelů. Komenského pojetí výchovy znamenalo významný průlom mezi tradiční pedagogikou a počátky moderní pedagogiky. Dá se říci, že J. A. Komenský vidí volný čas jako součást výchovného procesu, jako prostor pro působení na osobnost dítěte. Pokud porovnáme pojetí volného času tak, jak jej viděl Komenský a jak ho pojmáme my dnes, o několik set let později, i po tak dlouhé době nalezneme nemálo míst, kde se můžeme s J. A. Komenským bez výhrad ztotožnit.

Komenský pojímá ve svých dílech volný čas z pohledu výchovy a vzdělávání. V díle „*Vševýchova*“ uvádí své pojetí dítěte: „*Dítě je nový člověk, právě na svět vešlý, ve všech věcech nezpracovaný, ve všem teprve vzdělání potřebující.*“¹⁴ Ve stejném díle

¹² ARISTOTELÉS. *Politika*. str. 278.

¹³ Tamtéž str. 275.

¹⁴ KOMENSKÝ, J. A., *Vševýchova*.

apeluje na rodiče, aby se věnovali svým dětem co nejvíce, jak jen to jejich čas dovolí. Pokud rodiče tráví příliš času prací, doporučuje Komenský, aby si najímali vychovatele, na jehož výběr klade velký důraz, který povede děti na jejich cestě ke vzdělání. Výchově a vzdělávání přikládá Komenský zásadní úlohu—nevědomost přirovnává k tmě, v níž se může skrývat zlo v nejrůznějších podobách. Nevědomý člověk jej není schopen rozpoznat, a tudíž se mu nemůže bránit. Jedinec má tedy směřovat za světlem, tedy za poznáním—vzdělání a vědění je klíčem k dobrému životu.¹⁵

Základní vzdělávání Komenský rozděluje na sedm tříd, přičemž dle zásady přiměřenosti rozděluje množství učiva a času věnovaného studiu podle věku dětí a jejich schopností. Studia a práce mají být na prvním místě, nicméně hovoří též o nutnosti odpočinku, a to o přestávkách a prázdninách—pokud má být nabyté vědění trvalé, je potřeba mezi studiem též odpočinku. „*Dovolme, prosím, aby jim nescházelo času, kde by si dělali, co by chtěli (jsouce od přirozenosti k tomu učinění), a budeme je míti za to poslušnější, když budou míti dělati, co my chceme.*“¹⁶ Přestávka následuje vždy až po poctivě vykonané práci. Čas během přestávky nemá ale být prostorem pro pouhou zahálku. Doporučuje aktivní odpočinek, nejlépe prostřednictvím hry.

Hře věnuje Komenský zvláštní pozornost. Rozlišuje hry pohybové, jež jsou určeny k procvičení těla a posilování zdraví; dále hry tzv. „*seděcí*“, tj. hry sloužící k rozvoji myšlení, pohotovosti, vyjadřování atp. (v oblibě má především hádanky); a do třetice hry scénické a divadelní, prostřednictvím nichž děti cvičí paměť, bystrost, vyjadřování ale také kooperaci se spolužáky, vystupování na veřejnosti atd.¹⁷ Hra se dle Komenského nemá nikdy stát hlavní, nýbrž vždy jen vedlejší činností, má sloužit k tělesnému i duševnímu odpočinku, fungovat jako předehra k vážným věcem, nemá se hrát tak, aby se stala nebezpečnou, a vždy má končit dříve, než se žákům omrzí.¹⁸ Hra tedy u Jana Amose Komenského rozhodně není bezúčelná.

Komenský stanovuje poměrně přesně poměr mezi časem stráveným aktivním učením (prací) a odpočinkem: po hodině učení připadá půl hodiny pro odpočinek; po obědě má následovat nejméně hodina procházky; dále pak vyhrazuje čas odpočinku na konci každého dne a v noci má dítě spát osm hodin. Dvakrát v týdnu by dítě po celé odpoledne mělo být osvobozeno od veřejných prací a tento jeho volný čas by měl být využit na práce soukromé a nebo k odpočinku. Dále Komenský určuje prázdniny na dni

¹⁵ KOMENSKÝ, J. A., *Cesta světla*.

¹⁶ KOMENSKÝ, J. A., *Škola Pansofická*. str. 22.

¹⁷ Tamtéž. str. 36–38.

¹⁸ KOMENSKÝ, J. A., *Předpisy pre dobre organizovanú školu*. str. 27–30.

kolem křesťanských svátků (osm dní před a osm dní po) a celý měsíc prázdnin na dobu vinobraní.¹⁹

J. A. Komenský také klade důraz na to, aby se děti učily se zaujetím. Zdůrazňuje, že všechny části výchovy mají svůj čas. Hovoří o potřebě pozorování dětí–v momentě, kdy začnou projevovat přirozený sklon k nějaké činnosti, nastává chvíle pro pedagoga, který by neměl dítě ponechat sobě samému, nýbrž začít dítě učit–ukazovat, vysvětlovat, ptát se: „*Chce jezdit na koni? Ukaž mu uzdu, sedlo, pokrývku, třemeny, vyslovuj jména těch věcí, a hravě se naučí umění jezdeckému.*“²⁰ Toto je velmi důležitý odkaz Komenského i pro nás–pedagogy volného času dnes. Kdy jindy by se totiž ono zmíněné pozorování prvních projevů přirozených vloh u dítěte mělo odehrávat, než ve volném čase?

1.3 Volný čas v období socialismu

Jako určitou protiváhu ideálů představovaných Aristotelem a J. A. Komenským se nyní pokusím doplnit příklady náhledů na volný čas a jeho pedagogické využití, resp. možné zneužití volného času. Období socialismu je v tomto ohledu velmi specifické, proto se nyní zaměřím na období jako takové, nikoli na konkrétního myslitele. Jde také o období, které do jisté míry mohlo formovat rodiče dotazované ve výzkumu.

Období socialismu je pozoruhodné především proto, že demonstruje fenomén, o němž se ve své práci několikrát zmiňuji–pedagogizace volného času, zneužití výchovy skrze volný čas. V tomto období totiž docházelo ke zneužívání volného času jako výchovného potenciálu k propagaci a šíření komunistických ideologií. Podrobnější náhled nám může poskytnout významný podnět k vlastnímu zamyšlení se nad pedagogickým ovlivňováním volného času a především uvědomění si tenké hranice mezi citlivým pedagogickým působením a násilnou manipulací ze strany pedagoga.

Až do začátku 19. století byl volný čas výsadou vyšších společenských vrstev. V průběhu 19. a 20. století však dochází k tzv. demokratizaci volného času, to znamená, že volný čas se stává dostupným pro široké vrstvy obyvatelstva. Demokratizace volného času byla jedním z cílů socialistického hnutí, jehož zakladatelem byl německý filozof, politik a ekonom Karl Marx.²¹

¹⁹ Tamtéž. str. 39–40.

²⁰ KOMENSKÝ, J. A., *Vševýchova*. str. 117.

²¹ KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase*. str. 10–14.

Nutno připomenout, že 19. století je obdobím industrializace, neboli zavádění strojů do výroby. Šlo o významný přechod od manufakturní (ruční) výroby k výrobě strojové. Pozitivem této proměny bylo to, že díky použití strojů a dělbě práce (každý dělník měl přidělenou část práce—narozdíl od manufaktur, kdy zpravidla jeden dělník vyrobil celý výrobek) bylo možné v krátkém čase vyrobit daleko větší množství produktů, nežli tomu bylo dříve ve výrobě ruční. Bohužel ale tato dělba práce vedla k vzniku fenoménu, jež Marx nazývá „odcizenou prací“.²² Znamená to, že dochází k odosobnění ve vztahu dělníka k jeho práci a k vyráběnému produktu. (srov. výše Aristotelés). Dělník se v podstatě stává součástí stroje, jsou po něm vyžadovány co nejsnazší úkony, což vede k onomu zmíněnému odosobnění, práce ztrácí pro dělníka jakoukoli atraktivitu a stává se nesnesitelnou. Východiskem z této situace je dle Marxe mj. zavedení doby volna, která by pro každého člověka představovala tzv. individuálně disponibilní dobu. Zcela zjednodušeně řečeno: každý dělník by vedle pracovní doby měl nárok na dobu osobního volna, jíž by mohl trávit zcela po svém.

Tlak ze strany dělnictva a sociálních hnutí vedl ke zlepšení situace a nárůstu volného času. Poté ale začíná vyvstávat nový společenský problém, a to „co s volným časem?“. Odpovědí socialistického hnutí na tuto otázku byla snaha o pedagogizaci volného času. Nutno říci, že komunistická ideologie se v bývalém Československu promítla do všech oblastí lidského života, ať to byla politika, kultura, školství ale i oblast volného času. Panovala zde výrazná snaha o kolektivní působení na člověka, a proto byl volný čas jakožto individuálně disponibilní doba nežádoucí.

Výchova dítěte spočívá dle komunistického ideálu především v rukou školy a státu. Jejimi partnery pak jsou rodina a školské a mimoškolní organizace. Jako další partneři školy ve výchově jsou ale uváděny také např. národní výbory, družstva, tisk, literatura, divadlo, rozhlas a televize a orgány zodpovídající za přírodu a životní prostředí.²³ Výchova je tedy pojímána opravdu komplexně—jak v rámci rodiny, školy, či ve volném čase. Nejdůležitější úloha je ovšem připisována škole jakožto nejorganizovanější instituci.²⁴ Projevuje se zde výrazná snaha o soustavnou organizaci a angažovanost člověka se záměrem neponechat ho sobě samému, cílem výchovného působení všech složek má být příprava člověka pro budování a ochranu socialistické vlasti a jejích komunistických perspektiv, pro uvědomělou účast na společenském dění v duchu politiky KSČ, rozvíjení solidarity se SSSR pro kulturní využívání volného času

²² MARX, K. Ekonomicko—filosofické rukopisy z roku 1844. str. 61—75.

²³ CIPRO, M. *Výchova v socialismu*. str. 53.

²⁴ Tamtéž, str. 9.

a šťastný rodinný a osobní život.²⁵ Zájmová činnost je vybírána se zaměřením na výchovné cíle. Na některých místech byl zkoušen i systém s tzv. celodenní péčí. Zde se jednalo o kombinaci povinného vyučování se zájmovými činnostmi školní družiny nebo klubu.

Mimoškolní výchova byla realizována mimo prostředí školní budovy prostřednictvím nejrůznějších organizací, např. Socialistický svaz mládeže a jeho Pionýrská organizace, které měly na základě politických dohod vést děti k osvojování základních politických a mravních hodnot, podněcovat jejich společenskou aktivitu, vést je k důslednosti při plnění povinností. Dalším významným subjektem mimoškolní výchovy byly Lidové školy umění, které nadaným žákům měly poskytovat základy odborného vzdělání v oblasti umění.²⁶ Naproti tomu např. náboženské instituce byly vnímány velmi negativně a jejich působení ve volném čase bylo velmi omezováno, kontrolováno a cenzurováno.

Jak vidno, prostor pro svobodný rozvoj člověka ve volném čase byl velmi omezený. V době socialismu můžeme chápat takto „pedagogicky zhodnocovaný“ volný čas jakožto individuálně disponibilní dobu jen s velkými výhradami.

1.4 Současné pojetí volného času podle Horsta W. Opaschowského

Horst W. Opaschowski vědec, ekonomický a politický poradce a v minulosti také propagátor moderní pedagogiky volného času představuje jednu z nejvýznamnějších osobností pedagogiky volného času ve 20. století. Jeho pojetí se jeví jako nejbližší našemu společenskému prostředí. Velmi dobře vystihuje palčivé problémy dnešní společnosti, propojuje je s oblastí volného času a současně nabízí řešení. Zaměřuje se mj. na výzkum kvality života a životní spokojenosti. Do této oblasti patří též problematika volného času.²⁷ Z těchto důvodů vidím jeho dílo z pohledu pedagoga volného času jako stěžejní.

Podle Opaschowského bylo první místo, kde můžeme hovořit o volném čase jako takovém, škola. Odkazuje přitom na Komenského, který jako první - jak bylo řečeno výše, požaduje pro žáky přestávky ve vyučování, které měly být vyplněny hrou a odpočinkovými činnostmi. Opaschowski vidí vznik volného času (v dnešním slova

²⁵ Tamtéž, str. 46.

²⁶ Tamtéž, str. 188–174.

²⁷ OPASCHOWSKI, H. *Prof. Dr. Horst W. Opaschowski Zukunftswissenschaftler, Berater für Wirtschaft und Politik.* [online].

smyslu) jako důsledek náboženské reformace 16. století.²⁸ Ve středověku byla totiž práce považována za jedinou smysluplnou náplň života. Ve volných chvílích se člověk měl věnovat kontemplaci a duchovnímu životu. Motto tehdejšího způsobu života odpovídalo výroku sv. Benedikta z Nursie: „*Ora et labora*“ (modli se a pracuj)²⁹. Zábava ve volném čase a užívání si života bylo považováno za hřích. Taková podoba trávení volného času byla naprosto nepřipustná. Zmíněný způsob života v lidech vyvolával touhu po opaku–tedy po svobodě, blaženosti, volnosti. V mysli člověka došlo k rozdělení času na determinovaný (pracovní doba) a volně disponovatelný (volný čas).³⁰ Oddělení pracovní doby a doby volna se poté nejvýrazněji promítá do společenského života i života jednotlivců v 19. století v důsledku rozvoje kapitalismu a industrializace.

Dnes představuje volný čas jeden z hlavních indikátorů kvality života jedince a společnosti. Fakt, že žijeme v blahobytu, ještě neznamená, že žijeme kvalitní život. Volný čas má a vždy měl svou funkci–ve starověku to byla např. funkce rekreační a sociální, ve středověku především kontemplační a náboženská. H. W. Opaschowski určuje deset funkcí volného času:

- volný čas jako rekreace neboli doba pro odpočinek a znovunačerpání sil; takto vidí volný čas především lidé, kteří preferují pracovně orientovaný životní styl a volný čas chápou jako zbytkovou kategorii (negativní chápání volného času).
- volný čas jako kompenzace neboli jako prostředek vyrovnání toho, čeho se jedinci v pracovním životě nedostávají; takto chápe volný čas většina mladých lidí, kteří nenacházejí uspokojení ve svém zaměstnání–jako protipól vůči pracovní době. Tato funkce volného času může být chápána jako důsledek fenoménu „odcizené práce“ (situace, kdy lidé nenacházejí ve své práci smysl a naplnění, nespátřují v ní přidanou hodnotu, klesá jejich odpovědnost vůči práci–Marx).
- volný čas jako katarze nebo vnitřní duševní očista, osvobození od povinností;
- volný čas jako ventil neboli odreagování se, vybití přebytečné energie a napětí;
- volný čas jako konzum neboli čas spotřeby, užívání si, utrácení peněz;
- volný čas jako kontrast neboli jako ostrý protiklad vůči pracovní době;
- volný čas jako doba podobná práci např. u workoholiků;

²⁸ OPASCHOWSKI, W. *Pädagogik der freien Lebenszeit*. 3. doplněné a přeprac. vydání. Opladen: Leske und Budrich, 1996. ISBN 3–8100–1563–6. Str. 100–102.

²⁹ KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase*. Studijní texty pro pedagogy volného času. České Budějovice: 2011. Str. 9.

³⁰ Tamtéž, str. 12.

- volný čas jako absorpce neboli čas kdy člověk nasává nejrůznější podněty a zbavuje se pracovního napětí;
- volný čas jako selekce neboli vytváření životního stylu, životního příběhu jedince;
- volný čas jako socializace neboli jako faktor závisející na vzdělání a výchově člověka;³¹

Horst W. Opaschowski také formuloval seznam základních volnočasových potřeb, který přiblížím níže ve třetí kapitole, pojednávající o společenských determinantách trávení volného času.

Opaschowski je tvůrcem tzv. integrační volnočasové teorie. Integrační proto, že se snaží o překlenutí a znovupropojení dvou oblastí, a to pracovní doby a doby volna. Opaschowski tvrdí, že není možné tyto dvě životní oblasti chápat odděleně, jelikož obě jsou součástí života člověka a obě se intenzivně vzájemně ovlivňují. Předpokladem pro naplnění uvedeného cíle je dosažení tzv. volnočasové kompetence jedince, tedy dosažení *„souboru vlastností, které jedinci umožňují svobodně a přitom odpovědně zacházet se svým časem, aby časové úseky, s nimiž může volně disponovat, také skutečně užíval podle svého svobodného rozhodnutí, a to k prospěchu svému i ostatních.“*³² Dosažení volnočasové kompetence se rovná vytvoření jedincovy relativní autonomie ve společnosti. Nejedná se pouze o schopnost svobodné volby, ale také např. schopnost rezistence vůči vnějším tlakům, umění a schopnost volby, participace atd. Prostředkem k dosažení volnočasové kompetence člověka má být pedagogika volného času. Působnost této vědní disciplíny může být poměrně rozporuplná. Ústředním principem pedagogiky volného času je svoboda. Z toho vyplývá zásadní problém, a to do jaké míry je možné ovlivňovat jedince v jeho volnočasovém počínání. Mezi pedagogikou volného času a nepřijatelnou pedagogizací volného času (např. pedagogika v období socialismu) vede tenká linie a není vždy snadné určit, kdy zacházíme s volným časem jako výchovným nástrojem a kdy už se jedná o manipulaci.³³ Pedagogika volného času je jako vědní disciplína poměrně mladý obor, který má před sebou mnoho úkolů jak v oblasti výzkumu, teorie i vlastní praxe.

³¹ OPASCHOWSKI, W. *Pädagogik der freien Lebenszeit*. str. 82.

³² KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase*. str. 23.

³³ Tamtéž, str. 43–44.

2 Související výzkumy realizované na téma „volný čas“

Tato kapitola by měla posloužit jako předporozumění výzkumu, který jsem sama realizovala. Pro čtenáře by posléze mohlo být zajímavé porovnání zde uvedených výzkumů s vlastním výzkumem realizovaným pro tuto diplomovou práci.

Pokud se zabývám představami rodičů o tom, jakým ideálním způsobem by jejich děti měly trávit volný čas, nemohu opominout jejich vlastní způsob využívání volného času. Předpokládám, že názor rodiče a způsob, jakým sám tráví volný čas má významný vliv na to, jakým způsobem ovlivní volný čas svého dítěte. Proto jsem zvolila výzkum reflektující množství a způsob trávení volného času dospělých v České republice a pro zajímavost jej porovnávám s podobným výzkumem, který byl realizován v Německu. Dále považuji za užitečné nahlédnout na to, jakým způsobem rodiče vidí volný čas svých dětí, jaké aktivity pro ně vybírají a co je pro ně při rozhodování o výběru těchto aktivit stěžejní.

2.1 Kolik volného času mají a jakým způsobem tráví volný čas lidé v České republice?

Uvedený výzkum byl realizován opakovaně (pro náš účel se zaměřím na data z let 2005 a 2009) Centrem pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR. Dotazováno bylo 1082 občanů ve věku nad 15 let. Oslovení respondenti měli odhadnout, kolik volného času mají, jak svůj volný čas tráví a jak často se věnují dotazovaným aktivitám.

První otázka se ptá na rozložení volného času. Z odpovědí vyplývá, že nejvíce volného času mají respondenti o víkendech tzn. v sobotu a v neděli. Asi čtvrtina dotázaných uvedla, že má v tyto dny 10–14 hodin volna, další čtvrtina pak uvádí, že má v tyto dny 7–9 volných hodin. Oproti tomu ve všední dny má čtvrtina dotazovaných pouze 1–2 hodiny volna a pětina má ve všední dny volno 5–6 hodin. V porovnání s rokem 2005 se rozložení volného času nezměnilo.

Druhá otázka se ptá na způsob, jakým respondenti tráví svůj volný čas. Nejvíce dotazovaných se ve volném čase dívá na televizi. Oproti roku 2005 zaznamenala tato aktivita mírný pokles (z 51 % na 41 %). Druhou nejčastější volnočasovou aktivitou je aktivní sport, který zaznamenává oproti předchozímu výzkumu nárůst z 26 % na 31 %. Na třetím místě respondenti uvádějí čtení knih, časopisů či novin (2009–31%; 2005–37%). S přáteli se ve volném čase vídá 26 % dotázaných (v r. 2005 21 %), rodině se věnuje 24 % respondentů (v r. 2005 23 %), na procházky rádo chodí 17 % dotázaných (v r. 2005 18 %). 17 % účastníků výzkumu uvedlo, že ve volném čase využívá počítač (v r. 2005 12 %) a odpočinku či jiné formě relaxace se věnuje 11 %, což je stejné procento jako v roce 2005. Méně jak 10 % účastníků uvedlo ještě tyto volnočasové aktivity:

- kulturní akce–kino, divadlo, výstavy atp. (2009–7 %; 2005–3 %)
- hospoda, bar, kavárna (2009–6 %; 2005–6 %)
- kutilství (2009–5 %; 2005–7 %)
- poslech hudby či rozhlasu (2009–5 %; 2005–5 %)

Méně jak 5 % dotázaných uvedlo jak v roce 2009, tak i v roce 2005 ještě tyto aktivity: péče o domácnost, čas s partnerem, luštění křížovek, studium, sport pasivně, chataření, pobyt v lese, rybaření, myslivost, taneční zábavy, péče o domácí zvíře, nákupy, aktivní provozování hudby, práce přes čas či druhé zaměstnání, chov hospodářských zvířat, aktivní provozování hudby, společenské hry jako šachy, kulečnick atp.

Třetí otázka se ptá na to, jak často se lidé uvedeným aktivitám věnují. Nejfrekventovanější aktivitou se ukázala být četba časopisů a sport dále poslech hudby, návštěvy koncertů především populární hudby, návštěva kina. Velmi oblíbenou volnočasovou aktivitou jsou výlety do přírody, věnování se zálibám či setkávání se s přáteli. Své místo ve volném čase Čechů má také sebevzdělávání.

Výzkum dále ukázal, že u způsobů trávení volného času existují výrazné sociodemografické rozdíly. Např. ženy se daleko častěji věnují četbě, návštěvě divadla, koncertů či výstav. Muži naopak svůj volný čas raději věnují koníčkům, sportu a častěji navštěvují restaurace, kavárny atp. Lidé ve věku do třiceti let se častěji věnují poslechu hudby, častěji navštěvují kina či restaurace, věnují se sportu a zvyšování odborné

kvalifikace. Naproti tomu starší lidé, tzn. lidé starší šedesáti let, v porovnání s mladšími ročníky více čtou a věnují se svým zálibám.³⁴

2.2 Kolik volného času mají a jakým způsobem tráví volný čas lidé v Německu?

Následující výzkumné šetření Freizeit-Monitor 2013 bylo provedeno v červnu 2013 výzkumným institutem Gesellschaft für Konsumforschung (GfK) a publikováno občanským sdružením Stiftung für Zukunftsfragen v Berlíně. Dotázáno bylo 2973 osob starších čtrnácti let na to, jak si počínají ve volném čase, jaké aktivity provozují a kolik volného času mají během dne. Respondenti uvedli tyto pravidelné (tzn. nejméně jednou týdně provozované) aktivity:

• Sledování televize	96 %
• Telefonování	88 %
• Poslech rádia	88 %
• Četba novin a časopisů	75 %
• Přemýšlení	71 %
• Rodina	71 %
• Probírání důležitých věcí	67 %
• Partner	67 %
• Spánek	64 %
• Relaxace	61 %
• PC	58 % (E-mail 56 %)
• Lenošení	52 %
• Spontánně dělá to, na to má zrovna chuť	50 %

Výzkum též shledává demografické rozdíly - mezi západními Němci a východními Němci, pohlavími a vzděláním. Největší rozdíly se však ukazují mezi generacemi. Lidé mladší 29 let třikrát častěji telefonují z mobilního telefonu, provozují sport než senioři starší 65 let. Mladší generace až čtyřikrát častěji používá počítač a až pětkrát častěji internet než starší generace. Na sociálních sítích je aktivních téměř 80 % mladých lidí (tzn. téměř čtyři z pěti mladých lidí), zatímco u seniorů používá sociální síť každý třicátý. Naproti tomu senioři dvakrát tak častěji chodí na procházky nebo se baví se sousedy, pětkrát častěji tráví čas na zahradě či četbou knih nebo novin.

Kolik volného času mají Němci průměrně v průběhu všedního dne?

• Mladiství	4 hodiny
• Mladí dospělí	3 hodiny 56 minut

³⁴ ŠAMANOVÁ, G. *Volný čas*. [online].

- Singles 3 hodiny 32 minut
- Páry 3 hodiny 8 minut
- Rodiny s dětmi 2 hodiny 47 minut
- Mladší senioři 3 hodiny 39 minut
- Důchodci 5 hodin 8 minut³⁵

Ve srovnání s Českou republikou můžeme vidět, že způsob trávení volného času v Čechách a Německu je dosti podobný. Nejčastější aktivitou je sledování televize. Nemalé oblibě se těší i počítače. Avšak oproti Němcům, kteří na druhém místě uvádějí telefonování, Češi uvádějí jako druhou nejčastější aktivitu aktivní sport. Společné zůstává to, že Češi i Němci mj. rádi čtou—hlavně ženy a starší generace, setkávají se s přáteli a tráví čas s rodinou nebo odpočívají. Obecně se dá říci, že mladší generace mají tendenci spíše k pasivnímu trávení volného času.

Množství volného času v případě těchto dvou uvedených výzkumů nelze porovnat, jelikož každé šetření pracuje s odlišnými kategoriemi informací. Pro naši představu a případné porovnání s vlastním výzkumem v druhé části této diplomové práce jsou však uvedené informace dle mého názoru postačující.

2 . 3 Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit

Tomuto výzkumu věnuji poněkud více pozornosti, jelikož zachází hlouběji než předchozí dva uvedené. Tím nechci říci, že by výše uvedené výzkumy byly méně důležité—proto, abychom se mohli zabývat tím, jak rodiče vybírají volnočasové aktivity, je potřeba zmapovat si prvotně, jak lidé obecně volný čas vnímají—kolik času mají a jakým způsobem ho tráví.

Výzkumné šetření bylo realizováno v roce 2012 Národním institutem dětí a mládeže MŠMT a je publikováno na webových stránkách NIDM³⁶ a jako brožura s názvem „Já chci do oddílu“. Šetření se zaměřuje na rodiče dětí ve školním věku, tedy šesti až patnáctiletých. Osloveno bylo 611 respondentů.

První otázka výzkumu řeší vztah rodičů k volnému času dětí—konkrétně jak rodiče vidí potřebu organizovat či neorganizovat dětem jejich volný čas. 80 % rodičů si myslí, že dětem je potřeba jejich volný čas organizovat (odpovědi ano a spíše ano), jinak se nudí a zlobí. 78 % rodičů je toho názoru, že by děti měly navštěvovat hodně kroužků, aby rozvíjely svou osobnost. Zbýlé procento rodičů buďto uvedlo, že má opačný názor

³⁵ STIFTUNG FÜR ZUKUNFTSFRAGEN. *Freizeit-Monitor 2013*. [online].

³⁶ NÁRODNÍ INSTITUT DĚTÍ A MLÁDEŽE MŠMT. *Já chci do oddílu*. [online].

(v prvním případě 20 %, v druhém případě 18 %) a zbytek neví. 71 % rodičů si myslí, že výběr volnočasových aktivit by měl být ponechán především dětem, 25 % s tímto nesouhlasí. 64 % rodičů ale také uvádí, že rozhodovat o výběru by měli především rodiče, jelikož oni nejlépe vědí, co je pro dítě dobré. K tomuto naopak vyjádřilo svůj nesouhlas 35 % rodičů. Pouhých 26 % dotazovaných zastává názor, že dětem by měla být ve volném čase ponechána volnost k tomu, aby si dělaly, co samy chtějí. Tomuto názoru oponuje celých 74 %.

Druhá otázka se věnuje tomu, jak rodiče hodnotí volnočasovou nabídku, resp. zda mají přehled o nabídce organizovaných volnočasových aktivit pro děti v místě jejich bydliště. 23 % rodičů uvádí, že má o volnočasové nabídce velmi dobrý přehled, 55% hodnotí svůj přehled jako dobrý. Volnočasovou nabídku nemá příliš zmapovanou 19% rodičů a 3 % se přiznávají, že jejich přehled je velmi špatný.

Třetí otázka dává prostor aktivitám dětí, tedy jakým činnostem konkrétně se děti ve svém volném čase věnují. Svým zájmům se denně nebo téměř denně věnuje celých 60 % dětí, 28 % respondentů uvádí, že zálibám svých dětí dávají prostor 2-3 krát v týdnu. Neorganizovaně venku, s kamarády nebo doma tráví denně či téměř denně svůj volný čas 29 % dětí, 37 % respondentů uvedlo frekvenci 2–3 krát týdně, jednou týdně takto tráví svůj volný čas 14 % dětí a ještě méně často než jednou týdně 16 % dětí. Různé zájmové kroužky a kurzy (např. sportovní, vzdělávací, umělecké atp.) denně či téměř denně navštěvuje 11 % dětí, 46 % chodí do kroužků 2–3 krát týdně, jednou týdně tráví čas na kroužcích 25 % dětí, méně než jednou týdně 6 % dětí a celých 12 % dětí do kroužků nechodí nikdy. Družinu nebo školní klub nikdy nenavštěvuje celých 53 % dětí, jednou týdně zajde do družiny nebo školního klubu 12 % dětí, 2–3 krát týdně využívá tyto prostory 8 % dětí a 21 % respondentů uvádí, že do družiny jejich děti chodí každý den nebo téměř každý den.

A co je pro rodiče důležité při výběru volnočasových aktivit jejich dětí? Podle čeho se rozhodují? Nejpodstatnějším kritériem při výběru volnočasových činností se ukázal být zájem dítěte (97 % respondentů jej uvádí jako důležité nebo spíše důležité kritérium, pouze 2 % nepovažují přání dítěte za podstatné). Stejně důležitý je ale pro rodiče přínos zájmové aktivity pro dítě (naprosto stejné procento jako u předchozí otázky). Při výběru rodiče zvažují také dostupnost zájmové aktivity–tzn. jak daleko je např. od školy či místa bydliště (84 % uvádí toto kritérium jako důležité či spíše důležité, pro 13 % procent je lokální dostupnost kroužku spíše nedůležitá a 3 % ji neřeší vůbec). Stejně procento rodičů přihlíží při výběru k prestiži čili dobrému jménu

organizace, která zájmovou aktivitu nabízí (důležitá či spíše důležitá pro 84 % respondentů, spíše nedůležitá pro 11 % a 2 % dobrému jménu organizace nepřikládá význam). Další podstatnou záležitostí při rozhodování o volnočasových aktivitách dětí je pro oslovené respondenty to, kolik času dítěte zvažovaná aktivita vyžaduje (toto řeší 83 % rodičů, 13 % toto spíše neřeší a 2 % tomuto nepřikládá žádnou důležitost). Cena je důležitá (či spíše důležitá) pro 69 % rodičů, 30 % cenu kroužku či kurzu považuje za nedůležitou či spíše nedůležitou. Dále respondenti při výběru zvažují, nakolik je zvolená volnočasová činnost dítěte náročná na čas rodičů – 64 %, naopak časová zátěž rodičů není podstatná pro 35 % dotazovaných). Svou důležitost pro rodiče má i jednoduchost výběru nabízených aktivit (např. nabídky, které jsou dostupné ve školách atp.). Toto oceňuje či spíše oceňuje 62 % rodičů, pro 25 % je spíše nedůležité odkud nabídka pochází a pro 10 % rodičů nehraje jednoduchost či složitost výběru žádnou roli. Zajímavé je také poslední kritérium výběru, které je ve výzkumu zahrnuto, a tím je, nakolik podstatné je při rozhodování o volnočasových aktivitách dítěte přání rodičů či příbuzných. 11 % respondentů uvedlo, že je považují za velmi důležité, 40 % spíše důležité, 35 % vidí přání rodiny jako spíše nedůležité a zcela nepodstatné je pro 13% dotazovaných.

Výše uvedené informace z výzkumu nutně vzbuzují dvě otázky: Jací rodiče? A jaké děti? Lépe řečeno, jací jsou rodiče ve vztahu k jejich životnímu stylu a k volnému času jejich dětí. A jaké jsou děti ve vztahu k volnočasovým aktivitám. I na toto výzkumné šetření pamatuje. Na základě shlukové analýzy vytypovává pět zhruba stejně početných skupin rodičů:

- **Rodinný typ:** jsou rodiče žijící spíše tradičním způsobem života, v jejich žebříčku hodnot je na prvním místě rodina, zajímají se o své děti, znají jejich potřeby, zájmy, mají přehled o tom, jakým způsobem tráví volný čas, který se jim zároveň snaží organizovat, aby jeho trávení bylo co nejsmysluplnější. (19 %)
- **Nároční:** tito rodiče bývají poměrně bohatí a záleží jim především na kvalitě. O své děti se zajímají, jejich cílem je, aby mohly dělat to, co je v životě baví a snaží se jim pro to vytvářet prostor. (23 %)
- **Moderní:** moderní rodiče rádi zkoušejí nové věci, sami mají hodně zájmů, pamatují si, co je bavilo, když byli sami dětmi, a nabízí tyto aktivity svým dětem. Snaží se o to, aby i jejich děti měly hodně zájmových aktivit. (16 %)
- **Chudší:** mají méně finančních prostředků a proto je pro ně při výběru volnočasových aktivit podstatná hlavně cena a dostupnost kroužku. Děti těchto

rodičů se častěji věnují svým zájmům neorganizovaně a neorganizovaně tráví čas doma či s kamarády. (28 %)

- **Uzavření:** tito rodiče neprojevují o volný čas svých dětí velký zájem, volný čas dětem neorganizují, dítě si aktivity vybírá samo a rodiče pouze korigují, zda je tento výběr reálný či nikoli. Jedná se většinou o rodiče starších dětí. (14 %)

Další část výzkumu je věnována dětem, které se pravidelně věnují organizovaným volnočasovým aktivitám. Zajímavá otázka především v souvislosti s mým vlastním výzkumným šetřením je, v kolika letech děti s organizovanými volnočasovými aktivitami začínají. Samotnou mne velmi zajímá, zda informace v mnou realizovaném výzkumu podpoří či budou v rozporu se zjištěními, uvedenými zde. NIDM totiž zjišťuje, že nejvíce dětí (73%) začalo pravidelně (tedy alespoň jednou týdně) navštěvovat organizovanou aktivitu mezi 6.–8. rokem věku a z nich celá třetina začala s pravidelnou návštěvou kroužků a jiných zájmových aktivit v šesti letech, tedy v období, kdy děti nastupují do prvních tříd. Z tohoto zjištění vyplývá, že období nástupu do školy je také klíčovým obdobím pro rozvoj dětí v oblasti mimoškolních aktivit.

Poměrně důležitou otázkou je, kde rodiče berou informace o nabídce volnočasových aktivit, jaké zdroje informací ke svému rozhodování využívají? Největší zdroj informací představují dle výzkumného šetření škola a učitelé (uvádí 75% respondentů), 51 % rodičů uvádí, že s informacemi přicházejí samy děti, z doslechu od přátel a známých se o možných aktivitách dovídá 49 % dotazovaných, na internetu hledá 24 %, v tisku 23 % rodičů, letáčkům, plakátům atp. věnuje pozornost jen 19% rodičů a kulturní přehledy či jiné výtisky na toto téma prohlíží 15% rodičů. Zbýlých 5% rodičů využívá jiné zdroje a 1 % uvedlo, že nevyužívá zdroje žádné.

Druhy navštěvovaných aktivit mapuje otázka č. 8. Největší oblibě se jednoznačně těší sportovní a pohybové aktivity (69 %), oblíbené jsou i umělecké kroužky, např. hudební, taneční, výtvarné atp. (45 %). Třetí místo na žebříčku aktivit zaujímají aktivity vzdělávací např. studium jazyků, PC atp. (32%). O další příčky se dělí kroužky turistické (13 %), tvůrčí a rukodělné (10 %), náboženské (4 %) a další (po 1%). Z výzkumného šetření dále vyplynulo, že účastníky sportovních a vzdělávacích aktivit jsou spíše děti starší, naproti tomu umělecké kroužky navštěvují spíše mladší děti. Chlapci upřednostňují sport, dívky tvořivé činnosti. Co se týče rodičů, dá se říci, že umělecké kroužky preferují rodiče vzdělaní a u vzdělávacích aktivit byla vyzorována

přímá úměra se socioekonomickým postavením rodičů—čím vyšší je postavení rodičů na socioekonomickém žebříčku, tím častěji jejich děti navštěvují ve volném čase vzdělávací aktivity.

Následující část výzkumu je zaměřena na děti, které nenavštěvují pravidelně organizované volnočasové aktivity. Tuto skupinu tvoří 18 % dětí. Hlavními důvody proč tyto děti nenavštěvují pravidelně organizované volnočasové aktivity, jsou především nezájem dítěte (28 %) a cena aktivity (24 %). Nezájem dítěte je výrazně pozorován u dětí ve věku od 11 do 15let (40 %). Třetina rodičů těchto dětí uvádí, že nezamýšlí v horizontu jednoho roku své dítě přihlásit do nějakého kroužku. Další třetina rodičů uvažuje o tom, že by dítě do kroužku přihlásila, a jen přibližně 11 % rodičů má v úmyslu skutečně dítě někam přihlásit. Z těch rodičů, kteří zvažují přihlášení svého dítěte do zájmového kroužku, by volilo sportovní aktivitu celých 53 % a 41 % zvažuje nějakou vzdělávací aktivitu.

Další otázka se ptá po přínosu volnočasových aktivit, přičemž zvoleny byly čtyři nejvýznamnější a těmi jsou:

- smysluplné využití volného času;
- dítě pozná něco nového;
- naučí se plánovat a rozvrhnout si čas;
- získá kamarády;

Tyto přínosy uvedli především rodiče zařazení do typů „náročný“ a „rodinný“.

Jak si u rodičů stojí jednorázové volnočasové aktivity? Největší přízní se těší opět sportovní aktivity, např. sportovní odpoledne atp. Má o ně zájem a využívá je až 81 % rodičů se svými dětmi. Další oblíbenou jednorázovou aktivitou jsou letní tábory, které využívá 71 % dotazovaných. Víkendové pobyty vyhledává 58 % rodičů a dětí a zimní pobyty preferuje 61 % respondentů.

Další velmi zajímavá část výzkumu je věnována tomu, zda rodiče sami navštěvovali v dětství nějakou organizovanou volnočasovou aktivitu a jaký má tento fakt vliv při organizování volného času jejich dětí. 73 % rodičů uvádí, že jako děti navštěvovali nějaký kroužek či kurz, 22 % tvrdí, že žádný kroužek či kurz nenavštěvovali, 5 % si nevzpomíná. Ukázalo se, že rodiče, kteří nějaký kroužek navštěvovali jsou rozhodně pro to, aby i jejich děti měly hodně zájmových aktivit, a jejich děti opravdu kroužky pravidelně navštěvují a častěji využívají i jednorázových volnočasových aktivit.

Z výzkumu vyplývá, že velká většina rodičů dětí mladšího a staršího školního věku je přesvědčena o kladném významu pravidelných organizovaných volnočasových aktivit pro jejich děti a je toho názoru, že dětem je potřeba volný čas organizovat, aby se nenudily a nezlobily. Na výběru aktivit se účastní jak rodiče tak i děti, nejpodstatnějším kritériem při výběru je zájem dítěte a přínos aktivity pro dítě. Většina rodičů uvádí, že má dobrý přehled o nabídce volnočasových aktivit v místě jejich bydliště. Děti začínají s pravidelnou účastí na volnočasových aktivitách mezi 6.–8. rokem věku, takto tráví volný čas celých 82 % dětí, které často pocházejí z rodin, kde rodiče dosáhli vyššího vzdělání. Nejvíce navštěvované kroužky jsou ty, které jsou zaměřeny na sport, umění a vzdělání. O nabídce volnočasových aktivit rodiče získávají informace nejraději ze škol a hodnotí je jako nejdůvěryhodnější. Média využívá pouze čtvrtina rodičů (problémem je důvěryhodnost). Celých 76 % rodičů je spokojenou s volnočasovou aktivitou, kterou dítě navštěvuje a 21 % by uvítalo, kdyby dítě navštěvovalo ještě další aktivitu. Hlavním důvodem rozhodnutí rodičů, jejichž děti nenavštěvují pravidelně volnočasové aktivity, je nezájem dítěte a cena volnočasových aktivit.

3 Společenské determinanty trávení volného času

Je nutné si uvědomit, že rodiče, kteří jsou předmětem mého zkoumání, se nacházejí v určité společenské situaci, kde působí řada nejrůznějších vlivů, které determinují jejich uvažování a jednání. Tato kapitola by tedy měla pomoci přiblížit a do jisté míry snad i objasnit to, proč rodiče předškoláků uvažují určitým způsobem.

3.1 Současná společenská situace a její dopady na člověka

Život člověka se v současné době odehrává ve třech oblastech: práce, bydlení a volný čas (Krippendorf a kol. 1989)³⁷. Tyto oblasti se dále rozpínají do širšího rámce, do několika vzájemně propojených polí: ekonomického, ekologického, socio-kulturního a politického:

Na poli ekonomickém neboli v oblasti hospodářství, je patrný převládající vliv a rozmach velkých podniků na úkor malých a středních firem, které jsou mnohdy nuceny doslova bojovat o přežití. Jedinec často vykonává jeden úsek práce, přičemž díky tomu se pro něj vykonávaná činnost velmi brzy stává stereotypem, dochází k fenoménu zvanému „odcizená práce“ o němž hovořil již Karl Marx. Důsledkem je to, že člověk chodí do zaměstnání proto, aby se uživil, nikoli proto, že by v něm viděl či nacházel hlubší smysl. Ruku v ruce se ztrátou smyslu jde i ztráta odpovědnosti vůči vykonané práci. Firmy kladou na své zaměstnance nemalé nároky jak v oblasti specializace tak co se týče pracovní doby (pružná pracovní doba, přesčasy). Ačkoli to na první pohled může znít nelogicky, dochází ke ztrátě významu perspektivního zaopatření—pracujeme a přesto žijeme na dluh (půjčky nejrůznějšího druhu—hypotéky, leasing, úvěry..). To souvisí s charakterem současné konzumní společnosti.. O konzumní společnosti, její charakteristice a úskalích pojednám níže.

Polem ekologickým rozumíme přírodní prostředí. V dávné minulosti žil člověk v souladu s přírodou, ctil ji a chránil—byl na ní závislý. Tato filozofie se však v důsledku vědecko-technického pokroku, jež přinesla moderní doba, zcela vytratila. Dnes

37

³⁷ VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. str. 15.

vnímáme životní prostředí jako nevyčerpatelný zdroj, z nějž můžeme donekonečna brát, dochází k devastování přírody a drancování přírodních zdrojů. Vědecko-technický pokrok přinesl bezesporu mnoho pozitivního, nicméně bezohlednost k životnímu prostředí je natolik alarmující, že se zcela logicky nabízí otázka: „Jak dlouho takový přístup člověka příroda ještě unese?“ Nutno také podotknout, že ačkoli je dnes člověk na přírodě závislý v daleko menší míře, než tomu bylo v minulosti, stále nelze říci, že by se bez přírody dokázal obejít! Nedávno jsem zahlédla na sociální síti Facebook velmi výstižný citát: „*Jestli si myslíš, že životní prostředí je méně důležité jak ekonomika, zkus zadržet dech, zatímco počítáš peníze.*“ Myslím, že není třeba jej více rozvádět.

Socio-kulturním polem jsou míněny především hodnoty, na nichž stojí dnešní společnost. Bohužel je zde patrná výrazná tendence, kdy hodnoty „být“ jsou nahrazovány hodnotami „mít“. To je dáno převládajícím materialismem. Vládnou hodnoty jako vlastnictví, peníze, přehnaný individualismus...nad hodnotami jako např. soudržnost, porozumění, tolerance, poctivost, pokora...

I na poli politickém vládnou v dnešní době především peníze a majetek. S rozmachem státní byrokracie se zvětšuje i tendence ke státnímu centralismu, jinými slovy–stát je nucen zajišťovat stále náročnější infrastrukturu, současně však musí investovat do odvětví, která nejsou sama o sobě výdělečná, nicméně jsou nezbytná jako regulační mechanismy pro fungování hospodářství státu (dotace, důchodová politika, školství...).

3.2 Konzumní společnost

3.2.1 Vývoj volného času od roku 1945 do současnosti (H. Giesecke)

Abychom dokázali porozumět současnosti, je užitečné ohlédnout se zpět do minulosti. Názory ohledně množství a využití volného času se u dnešních lidí mohou různit. Někdo může mít pocit, že má volného času hodně, jiný naopak může cítit být v časovém presu a pojem „volný čas“ mu může být cizí. Proto považuji za užitečné, podívat se alespoň stručně na to, jak se vyvíjela volnočasová situace po 2. světové válce.

Po roce 1945, tedy po skončení druhé světové války směřovala pozornost lidí především ke každodennímu zaopatření. Volný čas nebyl zdaleka hlavním tématem, k němuž by se ubírala pozornost člověka. Mezi lety 1948 a 1955 byla poměrně zřetelně rozšířena pracovní doba, ale poté opět došlo k jejímu zkrácení. V roce 1956 činila

pracovní doba 48 hodin týdně, v roce 1960 klesla na 44–45 hodin týdně, v roce 1965 dále poklesla na 41–42 hodin týdně. V roce 1970 se pracovní doba pohybovala již pod hranicí jednačtyřiceti hodin týdně. Na zkrácení pracovní doby se projevilo především prosazení volných sobot. Roční pracovní doba byla významně zkrácena díky zavedení dovolených. V první polovině padesátých let měli lidé nárok zhruba na dva týdny dovolené, v roce 1960 už to byly týdny tři a o deset let později v roce 1970 měli lidé již čtyři týdny dovolené a v roce 1975 to bylo již dokonce pět týdnů a to až do roku 1963, kdy byl ustanoven zákon o dovolené, který určil pro živnostenské hospodaření minimální dovolenou–tři týdny.

Ruku v ruce s nárůstem volného času, rostl také příjem a s ním životní úroveň obyvatelstva. Volný čas se stal důležitým hospodářským faktorem, který také zároveň pomohl vytvořit mnoho pracovních příležitostí. Došlo k vytvoření nového trhu pro masový odbyt kvalitních technologií, strojů a přístrojů, jejichž používání stále více ovládá náš život (nutno podotknout; jak říká Lipovetsky: „*orientace na spotřebu se v období počátku týkala pouze společenské vrstvy buržoazie*“)³⁸. Zajímavé oblasti pro strávení dovolené, které byly pro člověka dříve příliš vzdálené, je nyní možné díky automobilu dosáhnout velmi snadno–není problém jet k moři nebo se dostat letadlem na jiný kontinent. Informace z různých koutů světa se k nám dostávají díky moderním informačním technologiím závratnou rychlostí. Informační technologie ovšem nepředstavují pro jedince jen příjem a předávání informací, nýbrž také zábavu. Na využívání všech těchto možností, které nám moderní doba nabízí, lze pohlížet ze dvou úhlů. Můžeme hodnotit čas, který člověk do zmíněného investuje a nebo také společenské zvyklosti, které jsou vytvářeny a podporovány masovou reklamou.³⁹

3. 2. 1 Člověk v konzumní společnosti z pohledu vybraných myslitelů

Jako západní společnost žijeme v blahobytu. Ve své podstatě to znamená, že máme zajištěny základní životní potřeby, nemusíme denně bojovat o přežití, shánět potravu atp. Vyvíjí se věda a technika a to přímo závratnou rychlostí. Pokrok nás obklopuje doslova na každém kroku. Vzrostla naše životní úroveň, díky výdělků ze zaměstnání si můžeme dovolit nejen věci běžné potřeby, ale také pro zábavu a vlastní potěchu. Pokrok má bezesporu mnoho kladných stránek a na první pohled by se mohlo zdát, že situace dnešního člověka (a tím pádem i dnešních rodin) je více než růžová. Při hlubším zamyšlení ale velmi záhy zjistíme, že pod pozlátkem doby, kterou nazýváme konzumní

³⁸ LIPOVETSKY, G., *Hypermoderní doba. Od požitku k úzkosti*. str. 23.

³⁹ GIESECKE, H. *Leben nach der Arbeit*. München:Juventa-Verlag, str. 76–78.

(tedy orientovanou na spotřebu), se skrývá mnoho úskalí, na která upozorňují někteří myslitelé.

Spisovatel Ivan Klíma si všímá výrazné proměny člověka v několika oblastech, například v oblasti chápání času. Dříve měli lidé představu o trvání světa v řádu tisíců let. Byli omezeni prostorem, v němž se pohybovali (lidé v Českých Budějovicích neměli nejmenší ponětí o hladomoru v Africe nebo záplavách na druhém konci republiky). Pro takovéto chápání světa není třeba dlouhého výletu do historie, stačí se vrátit pouze o několik desetiletí. S obrovským rozmachem, který zaznamenala ve dvacátém století věda se toto chápání času a prostoru radikálně změnilo. Každý člověk ví o existenci vesmíru, o jeho nekonečnosti, trvání světa se počítá na miliardy let. Toto pojetí má ale jeden poměrně zásadní háček. Člověk není schopen jej rozumově obsáhnout. Není schopen si (snad kromě vědců) představit, kolik to vlastně je miliarda let, nekonečno ve vesmíru, což ho od světa jakoby vzdaluje. Na jedné straně dnes lidé myslí globálně—máme představu o dění v celém světě, ba i ve vesmíru, na druhou stranu ale nejsme schopni všechny tyto informace rozumově pojmout.⁴⁰ Člověk se ocitá ve zmatku. V záplavě informací, kdy zdaleka ne všem rozumí a ještě navíc neví, jaké si má vybrat, které jsou pro něj podstatné. Úspěšná práce s informacemi je možná pouze na základě znalosti. Jak říká doc. Jindřich Šrajec: *„Je to jako model letadla: v krabici máme všechny součástky, ale musíme je slepit dohromady a přemýšlet nad tím, jak to udělat správně.“*

V oblasti víry si můžeme všimnout, že dnešní člověk má tendence k hledání tzv. náhradní víry. Co to znamená a z čeho tento jev pramení? V tradiční společnosti byla víra v Boha silně zakotvená—platilo paradigma, že Bůh je věčný, všemohoucí, nesmrtelný, přesahující člověka a člověk je mu podroben. V moderní společnosti na místo všemohoucího Boha nastoupilo vědomí konečnosti života. S tím je spojena určitá míra úzkosti a strachu a ztráta smyslu života. Z tohoto důvodu se u člověka projevuje potřeba nalezení jakési náhradní víry, která by zaplnila prázdné místo po křesťanském Bohu. Idoly se pro jedince stávají zpěváci, herci, sportovci a další populární osobnosti. Zde ale existuje skrytá hrozba—člověk se stává snadno manipulovatelným. V nedávné minulosti se stal jedním takovým idolem např. Adolf Hitler. Jak se jedinému člověku podařilo strhnout takové masy? V tehdejší neutěšené ekonomické situaci nabídl zoufalým lidem náhradní víru v pokrok, prosperitu a národní blahobyt. Důsledky byly zdrcující. Náhradní víra má ten nedostatek, že žije pouze omezenou dobu a zbožšťelý

⁴⁰ KLÍMA, I. *Jak přežít blahobyt*. str. 9–15.

idol postrádá specifické vlastnosti opravdového Boha. Tudiž, když se náhradní víra střetne s realitou, logicky ztroskotává a výsledkem pro člověka je opět jen vnitřní prázdnota a úzkost.⁴¹

Gilles Lipovetsky⁴² hovoří o proměně kultu povinnosti a nastolení nových hodnot současné konzumní společnosti. Lipovetsky charakterizuje dnešní společnost jako postmoralistní a hédonistickou. Kultem povinnosti byla z etického hlediska charakteristická moderní (moralistní) společnost—platily hodnoty odříkání, sebezapření, nezištnosti, důraz byl kladen na morální povinnost jednotlivce vůči společnosti. Velmi zjednodušeně by se dalo říci, že jedinec byl ve svém jednání podřízen společnosti. Ke změně došlo v polovině 20. století: kult povinnosti byl zatlačen do pozadí, ztratil na významu, nastoupila nová regulace hodnot. Rozpad kultu povinnosti směřuje k formování eudaimonistických a individualistických hodnot. Myšlenka povinnosti je dnes v podstatě společensky znemožněna, na důležitosti pro dnešního člověka nabývají subjektivní práva, kvalita života, seberealizace, maximální využití možností, které se mu nabízejí. Namísto kázně a odříkání dnes volá po harmonických pravidlech a spravedlnosti, odvolává se nikoli již na povinnost, nýbrž na odpovědnost. Ve společnosti vedle sebe existují dvě protichůdné tendence v podobě kolektivní dynamiky a subjektivní autonomie, což působí dezorganizačně, nicméně se zároveň vytváří autoorganizační proces—vytvářejí se nové hodnotové žebříčky, vznikají nová pravidla, společenský řád. Lipovetsky hovoří o tzv. neindividualismu či organizačním chaosu.

Prioritní důležitost pro dnešního člověka mají informace—člověk vyžaduje přesná fakta, oproštěná od subjektivních soudů, nestrannost, objektivitu. Postmoralistní kultura staví do popředí službu faktům, nikoli ideálům. Informace mají stát mimo dobro a zlo, fakta mají přednost před hodnotami.⁴³ Informace se dnes ale také staly zbožím, které se vyrábí a prodává, dle Lipovetskeho fungují jako „*hyperrealistická a emocionální animace všedního života... napůl realistická, napůl zábavná.*“⁴⁴ Jedním z nejvýznamnějších zdrojů informací jsou masmédiá. Ta představují významnou oblast pro kritickou reflexi především proto, že mají bezprostřední vliv na konstrukci reality člověka. Nejohroženější skupinou jsou v tomto případě především děti. Za problematické považují především násilí na televizních obrazovkách a v počítačových hrách, ale také reklamu, již snadno podléhají dospělí, natož děti. Člověk se snadno dostane do

⁴¹ Tamtéž str. 16–19.

⁴² LIPOVETSKY G. *Soumrak povinnosti*. str. 59–67.

⁴³ Tamtéž, str. 73.

⁴⁴ Tamtéž, str. 73–74.

začarovaného kruhu, kdy je na jedné straně vystaven velmi silnému tlaku, který ho nutí pořídit si tu či onu věc, jelikož je (nejen) reklamou nabádán, že ji nutně potřebuje a proč by si ji nedopřál, vždyť žije jen jednou a v duchu reklamního hesla „nevaž se, odvaž se“ zabředne do půjček a dluhů, které ho později mohou přivést do vážných ekonomických problémů, zapříčiněných potížemi s jejich splácením. Zde nabývá na významu kontemplace—čili umění člověka zastavit se, promyslet si s odstupem své priority a rozhodovat se s chladnou hlavou. Měli bychom si uvědomit, že masmédiá nejsou ničím jiným než nástrojem v rukou nás lidí.

Zmínila jsem, že v dnešní postmoralistní společnosti je oslavována svobodná individualita a autonomie jedince. Na první pohled může tato skutečnost budit zdání amorálnosti, nicméně opak je pravdou. Na jedince je dnes kladeno mnoho nároků a direktivů: požadavek informovanosti, úsilí o sebekontrolu, platí narcisistní imperativ - snaha o atraktivní fyzický vzhled, potlačování fyzického stárnutí, zdravý životní styl... Honba za osobním štěstím a spokojeností je tedy spojena s neustálým úsilím. Tímto se ale člověk dostává do stavu hypermobilizace, který v něm vyvolává chronickou úzkost. Tam, kde bylo dříve špatné svědomí, dnes nastupuje deprese, pocit prázdnoty a stres.⁴⁵ Jsou zde patrné dvě protikladné tendence: na jedné straně je naším cílem dosažení slasti, pokud možno okamžité, a na druhé straně je na nás kladen požadavek na rozumné hospodaření s časem, umírněnost, kvalitu, Lipovetsky hovoří o tzv. odlehčeném štěstí neboli „*šťestí light*“—postmoralistní hédonismus je dle Lipovetského moudře odlehčený, funkcionalizovaný.⁴⁶

Lipovetsky dokonce hovoří o tom, že naše společnost vstoupila do tzv. třetí fáze konzumu, tzv. „hyperdoby“. To je období, navazující na postmodernitu, charakteristické především hypernarcismem (tj. přehnaným obdivem k sobě samému). Jedinec již nemá tak velkou potřebu soutěžení s druhými, dřívější luxus se stal standardem, spotřeba člověka se orientuje k jeho vlastní potěše. Sebestřednost se však už neprojevuje ani tak v požitkářství jako ve strachu a úzkosti ze sebe samého—strach z nemoci, ze smrti, z každodenního života, který je plný nejistoty—dnes mám zaměstnání, ale budu ho mít zítra? Za rok? Zvládnou zaopatřit rodinu a budu mít z čeho splácet hypotéku? Stihnu našetřit dostatek prostředků, abychom byli zabezpečeni v důchodovém věku? A dožiji se ho vůbec? Mám se jet podívat na olympiádu, nebo mám raději zůstat doma, jelikož by mohl hrozit teroristický útok? To je jen několik málo příkladů, působících člověku úzkost na osobní rovině. Vše je podrobeno konzumu—věci, systémy i ideologie, přičemž

⁴⁵ Tamtéž, str. 74–78.

⁴⁶ Tamtéž, str. 74–78.

názory i systémy se neustále a velmi rychle mění. Z toho plyne, že jistota v dnešní době prakticky neexistuje.⁴⁷

Horst Opaschowski⁴⁸ hovoří o společnosti zážitku. Lidé jsou nastaveni na zážitky, jako by se jimi snažili bránit proti hrozcí nudě. Zároveň varuje před nebezpečím–přespřílišné využívání volného času prostřednictvím zážitků může vést k volnočasovému stresu. Jako bychom se dnes neuměli zastavit, „vypnout“ nebo se chvíli nudit. Zážitek má člověka vytrhnout z všední reality, je to však záležitost pomíjivá. Vědom si této skutečnosti, přesto konzument neváhá utratit za zážitek ve svém volném čase nemálo peněz. Má k dispozici platební karty, nepřebornou nabídku „výhodných“ půjček, ze všech stran je nabádán k bezstarostným radovánkám v duchu hesla „užívej hned, plat' později“. To vše vytváří uvnitř člověka obrovský tlak–vezměme si například situaci rodiče malého školáka, který na svých rodičích vymáhá pořízení drahého mobilního telefonu či módní hračky, která zrovna „letí“ - všichni spolužáci to přece mají a on jediný je za outsidera! Reálnou finanční situaci rodiny dítě neřeší, pro něj je klíčové zapadnout mezi kamarády. Bohužel příklad, který zde uvádím je naprosto reálným příkladem z praxe. Je velmi snadné podlehnout svodům reklamy, lákavé nabídky–člověk si chce dopřát, tím spíš, když se jedná o dítě, ale díky vratkosti dnešních „jistot“ (zaměstnání atp.) je rovněž velmi snadné se dostat do kolotoče dluhů a existenčních potíží.

Z výše uvedeného vyplývá, že situace dnešního člověka není tak růžová, jak by se při tvrzení „žijeme v moderní době, žijeme v blahobytu“ mohlo zdát. V podstatě není divu, že lidé hledají únik z reality. Potíž je v tom, že jej často hledají mj. také v alkoholu, drogách a nejrůznějších formách adrenalinových zážitků, jež mají sloužit především k vybití nahromaděné agrese. Situace dnešních rodičů tedy není jednoduchá. Na jedné straně čelí společenskému tlaku–mj. zajistit určitý životní standard, na základě toho si patřičně užívat to, co jim život nabízí (většinou nechtějí být pouze rodiči, chtějí fungovat také jako jedinci a partneři), vytvořit rezervy pro nejistou budoucnost a při tom všem se věnovat na více než sto procent svým dětem. Podle dnešního trendu akcentujeme totiž povinnost rodiče ve vztahu k dítěti (nicméně poněkud opomíjíme fakt, že by tato povinnost měla fungovat oboustranně, tedy i směrem od dítěte k rodičům). Naplnit všechny tyto požadavky je bezesporu náročné a často vyčerpávající.

⁴⁷ LIPOVETSKY, G. *Hypermoderní doba*. str. 14–30.

⁴⁸ OPASCHOWSKI, H. W. *Kathedralen des 21. Jahrhunderts: Erlebnisswelten im Zeitalter der Eventkultur*. str. 23–31.

3.3 Determinanty a kvalitativní aspekty volného času

Pokud se zaměřujeme na oblast volného času–jak člověk tráví svůj volný čas, nestačí nám pouze časový výčet–množství volného času a jaký časový úsek člověk věnuje určitým aktivitám. Kvantitativní ukazatelé totiž nevypovídají nic o kvalitě využití volného času, což je stránka naprosto neopominutelná, zvláště pokud zaměřujeme pozornost na děti či rodiny s dětmi. Vážanský mapuje tyto kvalitativní aspekty volného času:⁴⁹

Volnočasové zájmy a potřeby

Volnočasové potřeby a zájmy jsou ukazatelem kognitivní a emocionální složky osobnosti člověka. Vážanský se odkazuje na H. W. Opaschowského, který na základě realizovaného výzkumu předložil podrobný přehled volnočasových potřeb člověka na konci 20. století:

- **rekreace** - jako zotavení se, odpočinek a nabrání nových sil, obecně spojená s příjemnými pocity. (Zaměstnaný člověk potřebuje rekreaci především k odpočinku a znovunačerpání využitých sil. V dnešní době, kdy se člověk ocitá ve stavu hypermobilizace, zmíněném výše, je tato potřeba velmi intenzivní a obecně se dá říci, že lidé mají potíže především s tím, že neumějí kvalitně odpočívat. Každý člověk by měl znát sám sebe, aby byl schopen odhadnout své možnosti, a také si nalézt způsob ideálního opravdového odpočinku, prostřednictvím něhož dosáhne uspokojení této potřeby.);
- **kompenzace**–jako vyrovnání toho, čeho se člověku v pracovním čase nedostává, rozptýlení, potěšení, vědomé zřeknutí se pravidel, užívání si (Lidé jsou často v zaměstnání, a nejen tam, svázáni určitými konvencemi, jež obnáší jejich sociální status či role, např. role nadřízeného, rodiče atp. Mají však i své osobní potřeby a zájmy a pro jejich kompenzaci je poskytnut prostor právě ve volném čase.);
- **edukace**–další vzdělávání potřebné většinou pro zaměstnání, ale vede k němu také osobní touha člověka po poznávání, zvědavost (Dnes si lidé již nevystačí se vzděláním, s nímž vyšli ze střední či vysoké školy, jako tomu bylo o pár generací nazpět. Neustále se měnící a vyvíjející doba klade na člověka nároky v oblasti dalšího vzdělávání a rozvoje osobnosti, od čehož se odvíjí i zmiňovaná volnočasové potřeba. Nemalé množství lidí se ale věnuje dalšímu vzdělávání

⁴⁹ VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. str. 30–38.

i z čistého osobního zájmu, zvědavosti. Nutno podotknout, že zde nemáme na mysli pouze organizovanou edukaci v podobě různých kurzů, škol či učení jako takového, nýbrž patří sem např. i četba, sledování naučných filmů atp.);

- **kontemplace**—umění zastavit se, ponořit se sám do sebe, autoreflexe, porozumění sobě samému, ale také získání odstupu od sebe samého i reality kolem (Potřebu kontemplace jsem zmínila již výše při popisu konzumní společnosti. Na základě obrovského množství nejrůznějších podnětů, které na člověka působí, a z toho vznikajícího tlaku, je naprosto nezbytné naučit se ve volném čase zastavit, aby člověk mohl získat zmíněný odstup a jednat s rozmyslem a nestával se snadno manipulovatelným.);
- **komunikace**—vyhledávání kontaktu s druhými lidmi, zábava, sdílení, empatie (Člověk je od přírody tvorem společenským, a proto je potřeba komunikace s druhými lidmi ve volném čase naprosto logicky vyplývající záležitostí. V minulosti díky absenci moderních informačních technologií byl dán prostor osobnímu kontaktu. Dnes tento osobní kontakt bohužel často nahrazují např. sms zprávy, chat, sociální sítě atp.);
- **integrace**—pocit sounáležitosti, sdílení a prožívání s ostatními, vytváření skupin, kolektivních vztahů (Komunikace sama o sobě by ovšem nebyla zcela dostačující, kdyby nebyla prolnta jistou integrovaností—zakotveností člověka v určité skupině lidí podobných zájmů, podobné životní filozofie atp. Tato potřeba je spojena s potřebou člověka být přijímán);
- **participace**—spolupodílení se, angažovanost, hledání možností pro sebeuplatnění, podíl na realizaci společných cílů (Participace je jedním ze základních pilířů života v demokratické společnosti. Nutno podotknout, že naše demokratická společnost je zatím stále poměrně mladá a co se týče participace na veřejném životě, máme se stále čemu učit. Velmi pozitivní je zavedení školských rad dětí na základních školách. Ty totiž umožňují dětem učit se participací již v poměrně raném věku.);
- **enkulturace**—potřeba uplatnění se a účasti na kulturním životě, vyjádření fantazie, kreativity, rozvíjení estetického cítění;

Všechny uvedené potřeby se navzájem prolínají a jejich pořadí je u každého člověka individuální.

Intenzita využívání volného času

V oblasti intenzity využívání volného času existuje dlouhá řada zatím nezodpovězených otázek v důsledku chybějících výzkumů. Intenzitou rozumíme usilovnost, kterou člověk vkládá do aktivit, které realizuje ve svém volném čase.

Postoje k volnému času

Ačkoli význam volného času stále vzrůstá, na žebříčku hodnot se práce nachází stále nad volným časem. Vážanský spatřuje důvod pro tento stav v kořenech minulosti, kdy práce byla chápána jako společenská norma—vzpomeňme si například na známé pořekadlo: „*Práce šlechtí*“. Nutno poznamenat, že při bližším prozkoumání hodnotových žebříčků ve světovém měřítku existují napříč jednotlivými zeměmi rozdíly.

Motivace volného času

Za nejdůležitější determinanty motivace k volnočasovým aktivitám považujeme pozici člověka v jeho životní etapě a jeho příslušnost k určité sociální skupině. „*Motivace volného času závisí na životních situacích a označují procesy, které spouštějí jednotlivé vzorce chování a usměřňují je k určitému cíli.*“⁵⁰ Jak uvádí Vážanský, rodina často představuje protipól pracovnímu zatížení a stresům. Díky dobře fungujícímu rodinnému zázemí se daleko snáze překonávají i jiné problémy, např. pocity osamělosti, potíže ve škole apod. Volnočasové aktivity mnohdy přicházejí spontánně. Problémy uvnitř rodiny mohou ovlivnit přístup k volnočasovým činnostem, např. rozvod, nemoc, výchovné problémy aj. Na rodinu působí mnoho dalších společenských vlivů, o kterých jsem pojednávala výše a které mají nesporný vliv na trávení volného času.

Prožívání volného času

Za ukazatel kvality prožívání volného času je obecně považován pocit spokojenosti. Vážanský se v této oblasti odkazuje na zajímavé poznatky A. Graserové: „*Vazba mezi volným časem a plným vědomým prožíváním života jako celku je ovlivňována jednak ze strany úzkého sociálního rodinného prostředí, jednak i z profesní (studijní) sféry četnými faktory a hledisky, které vzájemnými vztahy vytvářejí síť svérázného, jedinečného a osobitého přístupu individua k činnostem ve volném čase. Tím současně vede k seberealizaci a získání pocitu spokojenosti.*“⁵¹

⁵⁰ Tamtéž, str. 34.

⁵¹ Tamtéž, str. 38.

3.4 Sociodemografické činitele, charakter současné rodiny

Mezi sociodemografické činitele, ovlivňující volný čas patří např. natalita a mortalita, migrace, vzdělání, klasifikace životních etap, atd. Většina těchto ukazatelů vyplývá ze současné společenské situace popsané výše a z podoby současné rodiny. Tu charakterizuje např. Giddens:⁵² Rodina prodělala velké změny na cestě od tradiční rodiny k současné moderní rodině. V současné rodině dominuje citový individualismus, který bývá také mj. příčinou častých rozvodů. Počet uzavíraných manželství dnes klesá, dvojice spolu žijí bez toho, aby byly sezdány. Současně roste počet rozvodů a neúplných rodin. Rozvedení rodiče poté často navazují nové vztahy (sociologové hovoří o tzv. následných manželstvích) a s těmi jsou spojeny i nové formy vztahů (nevlastní sourozenci, nevlastní otec/matka..). Fungování binukleární rodiny (tzn. dvou domácností vzniklých po rozvodu, jež představují nadále jeden rodinný systém, nesoucích v sobě široké spektrum rodinných vazeb a jejich variací) závisí na kvalitě vzájemného vztahu rodičů dítěte, jak spolu dokážou komunikovat a zda jsou schopni konstruktivně řešit nejrůznější každodenní i mimořádné situace.

Do současné situace rodiny se také mj. promítají kulturní proměny současné společnosti, např. výjimkou dnes nejsou tzv. bilingvní rodiny tzn. rodiny, kde každý z rodičů je jiné národnosti a hovoří jiným jazykem.

Podstatným faktorem pro rozhodování o způsobu trávení volného času je též ekonomická situace rodiny, místo kde rodina žije (velkoměsto-město-vesnice, centrum-okrajová část města), vzdělání rodičů atd.

Rodina znamená pro dítě také významné prostředí, které vytváří příznivé podmínky pro volný čas. Těmito podmínkami se myslí např. hodnotový systém, motivace k dosahování životních cílů, uspořádání života rodiny tak, aby dětem byl poskytnut dostatek času a podmínky pro spoluúčast na plánování a prožívání volného času, zajištění hmotného zabezpečení atd. Rodina má ve vztahu k volnému času vůči dítěti fungovat jako zdroj informací, podpora i realizátor volnočasových aktivit, čímž dochází k předávání postojů k volnému času, jež dítě postupně přebírá a samo uplatňuje. Toto působení se uplatňuje jednak nápodobou a reprodukcí (to znamená, že rodiče svým chováním vytvářejí určitý vzorec, který dítě pomocí sociálního učení přebírá). Tato nápodoba je žádoucí, pokud rodina preferuje aktivní a odpovědný přístup k volnému času, nikoli zahálku, konzumní způsob života či dokonce protisociální aktivity.

⁵² Giddens, A. *Sociologie*. str. 155–182.

Dále se působení rodiny uplatňuje uskutečňováním individuálních a společných pravidelných zájmových aktivit např. výlety do přírody, návštěva divadla atp. a citlivým sledováním a reagováním na potřeby, zájmy a nadání dítěte, které se k aktivitě buďto přihlásí samo z vlastního zájmu a nebo je tento zájem podnícen rodinou v důsledku dvou předchozích zmíněných bodů.⁵³ Praktické zkušenosti, které děti v tomto směru v rodině získávají, formují jejich vlastní postoje vůči volnému času a pomáhají jim k dosažení volnočasové kompetence. Předpokladem nutným k vytváření volnočasové kompetence je dostatek času, který věnují rodiče svým dětem a jejich informovaný a aktivní přístup. Důležitou determinantou určující rodinné klima a přístup rodičů k dítěti je výchovný styl, který rodiče preferují (autoritářský, autoritativní, shovívavý či zanedbávající).⁵⁴ J. Čáp upozorňuje na to, že na výchovu, kterou rodič uplatňuje vůči svému dítěti výrazně působí jeho osobní „zkušenosti s výchovou, které sám zakusil v rodině či ve škole“.⁵⁵ Jde tedy o osobní přístup rodiče k dítěti—do jaké míry je dítě respektováno, je či není mu umožněna možnost podílení se na rodinném životě, do jaké míry rodiče se svými dětmi hovoří atd.

Resumé: Tato kapitola věnovaná společenským determinantám trávení volného času byla měla korespondovat s tou částí mého výzkumu, která se věnuje tomu, podle čeho se rodiče při výběru volnočasových aktivit rozhodují. Měla by nabídnout náhled na jejich současnou situaci, v níž se nacházejí a faktory, které by do jejich rozhodování s největší pravděpodobností mohly vstupovat.

⁵³ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. str. 56–64.

⁵⁴ FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. str. 23–25.

⁵⁵ ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. str. 168.

4 Volný čas jako prostor pro edukační působení

V této kapitole bych ráda nabídla pohled na možnosti chápání volného času v kontextu jeho pedagogického zhodnocování. Pro komplexnější představu se pokusím nejprve přiblížit soudobé volnočasové edukační koncepce. Z nich vyplývá, že volný čas je jedinečným prostorem pro osobní rozvoj jedince. V úvodu se zmiňuji o tom, že předškolní věk je ideálním obdobím pro to, aby rodiče nabídli dítěti co nejpestřejší pohled na možnosti využití volného času, z něhož dítě později samo může čerpat při vlastním rozhodování o způsobu, jakým bude trávit svůj volný čas. V podkapitole 4. 1 proto představím několik způsobů, jakými lze podle mého názoru velmi efektivně dosáhnout pozitivních změn v osobním rozvoji dítěte.

V současné době můžeme podle autora v kontextu volnočasové výchovy rozlišit čtyři hlavní edukační koncepce: sociálně-funkcionalistickou, sociálně-kritickou, personalistickou a funkcionálně-materialistickou.

Sociálně-funkcionalistická edukační koncepce⁵⁶ je typická tím, že volný čas pojímá jako prostředek k dosažení cílů, vycházejících např. z politické ideologie. Proto zde hovoříme o výchově „skrze volný čas“. Pro přiblížení základu této koncepce můžeme sáhnout k totalitním politickým ideologiím (ačkoli sociálně-funkcionalistická koncepce nemusí být nutně totalitní). Ty se snaží o absolutní ovlivnění všech oblastí lidského života, sféru volného času nevyjímaje. Ideologie je nadřazena společnosti, společnost je nadřazena jedinci. Volný čas je chápán jako prostředek, jímž je možné působit na jedince a tvarovat jej do podoby, jež je ideologií předurčována. To, oč se tato koncepce snaží, je především socializace jedince v jeho společenském prostředí, přizpůsobení se mu a přejímání určitých vzorců chování a společenských norem. U nás se tato edukační koncepce v době socialismu realizovala např. prostřednictvím mimoškolní a mimotřídní výchovy, jak jsem již uvedla dříve. Ponechávat dětem volný čas jako individuálně disponibilní dobu bylo považováno za kontraproduktivní. Pokud eliminujeme politické zaměření sociálně-funkcionalistické koncepce, můžeme říci, že jejím jádrem je osvojování si souboru určitých kompetencí, které jedinci pomohou v zapojení se do společnosti tak, aby se mohl stát jejím plnohodnotným členem

⁵⁶ KAPLÁNEK, M. (ed). *Čas volnosti–čas výchovy*. str. 99–101.

schopným aktivní participace na společenském dění. Nicméně nelze politický vliv zcela pominout, jelikož se nutně odráží v nastavení a fungování každé společnosti.

Sociálně-kritická edukační koncepce⁵⁷ stejně jako předchozí vidí člověka jako součást společnosti. Charakter společnosti ale nahlíží kriticky a snaží se o vytvoření kritického postoje vůči společenským jevům, které jsou považovány za negativní, a motivovat k aktivnímu podílení se na eliminaci těchto jevů a tím přispívání k utváření „lepší“ společnosti. Stále zde hovoříme o výchově „skrze volný čas“.

Výchova „skrze volný čas“ nemusí být ale chápána pouze jako koncepce, jež pojímá volný čas jako prostředek k dosažení určitého cíle (hovoříme také o pedagogizaci volného času). V jiném pojetí se totiž volný čas může stát cílem sám o sobě. Jedná se o subjektivní prožívání volného času, kde ve středu zájmu se ocitá seberealizace jedince. Prostředek a cíl se tedy stává tímtež–náhled typický pro dnešní dobu, kdy volný čas chápeme jako cíl sám o sobě. Toto pojetí je ale zároveň problematické. Pokud je volný čas cílem sám o sobě, lze respektovat názory, které se mj. objevují i v mém vlastním výzkumu, kdy respondenti uvádějí, že se věnují určitým činnostem zkrátka proto, že je baví–tedy bez hlubšího zaměření či sledování konkrétního cíle (typickým příkladem je hra–dítě si hraje jen tak, proto, že ho hra baví a přitom nelze říci, že by čas trávený hrou byl bezvýznamný a neměl pro dítě žádnou hodnotu). Současně ale cítíme potřebu smysluplného trávení volného času–čimž se vlastně přikláníme k pojetí volného času jako prostředku k dosažení určitého cíle (respondenti současně uvádějí, že dítě např. navštěvuje kroužek proto, aby rozvíjelo svou osobnost). Pedagogické zhodnocování volného času je velké téma skýtající mnoho otázek a vyžadující další nejen pedagogické, ale i filozofické a ještě širší zkoumání.

Personalistická koncepce⁵⁸ je odlišná od předchozích v tom, že roli pedagoga nepojímá jako autoritu, která předkládá edukantovi vzorec, kterému se má přizpůsobit. Pedagog v tomto případě zaujímá spíše pozici průvodce, který nabízí, ukazuje dítěti věci, které by nemělo opomíjet. Hovoříme zde o výchově „pro volný čas“. Její podstatou je vytvoření tzv. volnočasové kompetence, kterou chápeme jako schopnost smysluplného aktivního využívání volného času, ale také schopnost výběru způsobu trávení volného času, přičemž zde nehovoříme pouze o výběru z nabídky aktivit, ale také schopnost správného výběru–tedy výběru toho, co je pro mne dobré a čím se zabývat nebudu. Měli bychom také být schopni zdůvodnit své rozhodnutí, proč je právě to či ono pro mne dobré a jiné nikoli. Dosažení volnočasové kompetence také může

⁵⁷ Tamtéž, str. 101–104.

⁵⁸ Tamtéž, str. 104–107.

znamenat osvojení si správného životního stylu a schopnosti dobře prožít svůj život. Zde se ale nutně dostáváme k otázce smyslu života a hodnotového žebříčku člověka. Tato koncepce je orientována na individualitu jedince. Za slabinu personalistické koncepce může být považováno opomíjení společenských aspektů.

Jádro funkcionálně-materialistické koncepce spočívá v důrazu na efektivnost využití volného času. Ta je měřitelná především v míře úspěšnosti při dosahování výsledků. Příkladem je např. dnes hojně využívané další vzdělávání ve volném čase, jímž lidé sledují mj. také zvýšení kvalifikace a v důsledku toho nalezení lepšího zaměstnání nebo zvýšení mzdy. Koncepce se snaží o dosažení prakticky uplatnitelných kompetencí.

4.1 Volný čas jako prostor k osobnímu rozvoji jedince

Volný čas lze definovat jako individuálně disponibilní dobu. To znamená, že ve volném čase se uplatňuje důležitý prvek jednání člověka–svoboda. Jedinec si může svobodně zvolit, jak svůj čas v době volna využije. Také z tohoto důvodu se právě do volnočasových aktivit více než kdekoli jinde projektuje osobní zaměření člověka, jeho potřeby a přání. Laicky řečeno, jedinec se může zaměřit na oblast, která ho nějakým způsobem oslovuje, může „se vydat, kam ho to táhne“. A právě také zde se otevírá jedinečný prostor pro projevení a uplatnění jedince a jeho rozvoj. Jak říká doc. M. Kaplánek: *„Řekni mi, co děláš ve svém volném čase, a já Ti povím, jaký jsi“*.

Ve své práci se zabývám dětmi předškolního věku a jejich rodiči. Z praxe vím, že rodiče se snaží již od raného věku probudit v dětech zájem o nejrůznější typy činností, které je možné realizovat ve volném čase. Rodiče se tím ale nesnaží jen o zajištění aktivity pro dítě. Co je za volnočasovými aktivitami malých dětí skryté a co má ještě větší význam, je to, že právě ve volném čase děti dříve nebo později projevují své zaměření. Každý člověk, každé dítě je tzv. „šikovné na něco“, resp. každý člověk má potenciál vyniknout v nějaké oblasti. Přesněji řečeno, každý člověk má potenciál sebeuplatnění a sebeuspokojení v nějaké oblasti. Přirozeně jsou i lidé, kteří jsou mimořádně všestranně nadaní, každý ale má svou „srdeční oblast“, která mu přináší osobní uspokojení a rozvoj, bez ohledu na to, jak moc v dané oblasti člověk vyniká. O prestiž tady totiž nejde. Později prostřednictvím těchto „srdečních volnočasových aktivit“ dokáže totiž člověk naplnit hned několik volnočasových potřeb–rekreační,

kompenzační, komunikační, integrační a možná i některé z dalších, které jsem nejmenovala.

Ráda bych v této kapitole uvedla výčet vybraných způsobů trávení volného času a volnočasových aktivit, které podle mého názoru mohou významně přispět k osobnímu rozvoji dítěte. Volnočasové oblasti jsem vybírala dle vědomostí dosud získaných během bakalářského a magisterského studia na TF JČU a také dle profesních zkušeností z praxe. Jde jak o oblasti poměrně populární, tak i oblasti jež v dnešní době nejsou příliš vyzdvihovány. V rámci výzkumu mne bude rovněž zajímat, nakolik se uvedené oblasti promítnou do výpovědí respondentů.

4.2 Volný čas v kruhu rodinném, vliv prarodičů

Jak jsem zmínila v předchozí kapitole, situace rodičů je dnes jistě lepší než v minulosti, v době před několika desítkami let. Jsou více informovaní, mají více volného času, než tomu bylo v tradiční společnosti. Na druhé straně ale musí čelit nemalému tlaku, který vytváří dnešní konzumní společnost a tím pádem občas nebývá lehké věnovat se dětem tolik, jak by si oni sami představovali. O tom, že funkční rodina představuje pro dítě velmi důležitou instanci, není pochyb. Předškolní dítě se ve svých rodičích vidí, představují pro něj vzor, který napodobuje. Děvčátka chtějí být jako maminky, hrají si na maminku s kočárkem a panenkou, tatínek pro ně mnohdy představuje pomyslného rytíře na bílém koni. Stabilní rodinné zázemí pomáhá dítěti překonávat různé problémy a krize, které běžný život přináší (adaptace ve školce, zdravotní potíže atp.). Předškolní období je tedy obdobím, kdy rodiče mohou dítě ovlivnit velmi významným způsobem a dle mého názoru by rodiče tuto skutečnost měli beze zbytku využít, jelikož později, v mladším a hlavně starším školním věku vliv rodiny na dítě postupně oslabuje a sílí vliv vrstevníků.

V rodině probíhá primární socializace dítěte. Nutno podotknout, že role rodiče je zcela nová role, kterou na sebe lidé při početí dítěte přebírají. Být dobrým rodičem se musíme učit. Nejpodstatnější jsou citové vztahy a pouta, která se vytváří právě v rodině, a právě z tohoto důvodu je role rodiny v životě dítěte naprosto nezastupitelná. Citové vazby vznikají nejen každodenní péčí o dítě a jeho potřeby, ale právě také ve chvílích, kdy je rodina pohromadě, oproštěna od všedních povinností a starostí, ve chvílích, kdy se jeden člen rodiny věnuje druhému, oddávají se činností, které je baví a přinášejí jim radost a uspokojení. A kdy jindy je prostor pro takové chvíle, než ve volném čase.

Dnešní rodiče jakoby občas měli pocit, že musí volný čas něčím vyplnit, musejí něco dělat, je nutné děti nějak zabavit. V důsledku toho často plní obchodní centra, kde hledají zábavu a vyplnění volného času. Kina, dětská centra atd. dnes praskají ve švech. Pokud rodič nelení a pustí se do hry s dítětem, nevidím v tomto způsobu trávení volného času zas až takový problém. Pokud ovšem četnost těchto aktivit nepřesáhne rozumnou míru.

Někdy bývají rodiče tak unaveni ze zaměstnání a z každodenních povinností, že jednoduše odloží děti k televizi nebo počítači. Obojí funguje. Děti se zabaví, nenudí se, a tak nezlobí. Ovšem absence vzájemné interakce rodič–dítě je zde více než patrná. Děti potřebují ve svých rodičích vidět pozitivní vzor, s nímž je možno se ztotožnit. Jedním z důležitých vývojových úkolů z pohledu dětské psychiky je totiž identifikace dítěte s rodičem stejného pohlaví.⁵⁹ Identifikování se s rodičem stejného pohlaví v sobě nese rozlišení role muže a ženy a rozlišení rolí otce a matky. K tomu je nepochybně potřeba mnoha společných chvil, kdy dítě může pozorovat rodiče a zapojovat se do společně fungujícího rodinného systému. Ráda bych zde proto vyzdvihla důležité momenty jako např. společné výlety za poznáním (památky, příroda atp.), zapojení dítěte do běhu rodiny (ve volném čase se často věnujeme práci na zahradě, tatínek opravuje auto, maminka peče vánoční cukroví...), společná hra (doma, venku) atp. V těchto na první pohled zdánlivě obyčejných momentech je skrytý obrovský potenciál. Členové rodiny se poznávají–děti rozlišují povahové vlastnosti svých rodičů, objevují hranice svého jednání, učí se interagovat s druhými (čím udělám mamince radost, když je smutná; jak napravit, když něco pokazím...), dochází k vytváření a upevňování citových vazeb mezi členy rodiny, rodiče zase naopak poznávají osobnost svého dítěte, zjišťují jeho silné a slabé stránky a mohou na nich pracovat, zjišťují skrytý potenciál svého dítěte (co je bude bavit, jakým směrem se dítě může ubírat) atd. Čas strávený v nákupních centrech nebo u televizoru rozhodně tyto chvíle nenahradí.

Role rodičů je bezesporu role krásná, ale také náročná. Proto je vhodné zapojit do péče o potomky i širší rodinu. Na tomto místě mám na mysli především roli prarodičů. I v dnešní době komplikovaných mezilidských vztahů je role prarodičů v životě malého dítěte velmi důležitá. Jednak ve vztahu rodič–prarodič je dítěti předkládán model, z něhož si dítě přebírá obraz toho, jak se chovat ke svým stárnoucím rodičům. Tento model může být jak pozitivní, tak negativní. Je to ale samozřejmě způsob, jak dítěti předat něco ze sebe, můžeme mu ukázat, jak bychom si přáli, aby se chovalo ono

⁵⁹ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. str.136–137.

k nám, až budeme jednou staří⁶⁰—chápavě, s úctou, ochotně připraveno pomoci. V konzumní době, kde platí narcistní imperativ, kde je kladen důraz na mládí a atraktivní vzhled, je předkládání zmíněného modelu dětem více než potřebné (alespoň tehdy, pokud nechceme jako rodiče skončit v domově pro seniory, jelikož naše děti na nás nebudou mít čas a nebudou ochotny vrátit nám naši péči, až to budeme potřebovat).

Role prarodičů je důležitá z mnoha důvodů, což platí pro všechny zúčastněné strany. Samozřejmě je pro rodiče a děti nanejvýš praktické, může-li babička s dědou pohlídat vnouče, musí-li rodiče o prázdninách do práce, chtějí-li si občas vyjít ve dvou nebo je-li jejich dítě nemocné. To je ten snad nejméně podstatný důvod. Stáří je nazýváno podzimem života. Aby bylo stáří smysluplné, potřebují se senioři cítit užitečně, potřebují možnost podělit se o své životní zkušenosti a životní optimismus.⁶¹ Nejen z tohoto důvodu by prarodiče neměli být pouhými pozorovateli, ale přímými účastníky ve výchově dětí. Prarodiče mají na vnoučata více času, mohou si dovolit přiměřeně je rozmazlovat, mohou se stát důvěrníky vnoučat—mohou zafungovat jako most mezi dětmi a rodiči v případě výchovných nebo vztahových potíží, mohou nabídnout dítěti jiný pohled na svět a zprostředkovat jakýsi pomyslný můstek či spojení se staršími generacemi, mohou zastoupit rodiče, je-li potřeba.⁶² Toto je pouze částečný výčet odůvodnění potřebnosti vzájemného aktivního vztahu mezi rodiči, prarodiči a dětmi.

Bohužel často ve své profesi od mladých rodičů slýchám, že prarodiče nechtějí či nemají zájem vnouče hlídat. Osobně si myslím, že je to velká škoda a velké ochuzení pro všechny tři zúčastněné strany. Můžeme se krátce pokusit zamyslet nad tím, v čem tkví příčina. Pravdou je, že nemálo prarodičů ještě stále dochází do zaměstnání. Jsou tak pravděpodobně více unavení a mají méně volného času. S klesající věkovou hranicí, kdy rodiče přebírají roli prarodičů, je také možné, že mladí senioři mají ještě dostatek sil a potenciálu k vlastní seberealizaci, a proto do svého života nedokáží nebo nechtějí zatím zakomponovat malé vnouče. Je možné, že se stárnoucí rodiče dnes již lépe dokáží vypořádat se syndromem prázdného hnízda, a tudíž nemají tak velkou potřebu hledání pomoci a sounáležitosti u svých dětí a vnoučat. Tomu nahrává i charakter dnešní doby, kdy dominuje individualismus. Toto vše jsou ovšem pouze domněnky. Bylo by možná zajímavé se na toto téma zaměřit více a ověřit tyto domněnky výzkumem.

⁶⁰ STRAŠÍKOVÁ, B. *V roli rodičů a prarodičů*. str. 35.

⁶¹ Tamtéž, str. 38.

⁶² Tamtéž, str. 39–40.

4.3 Děti a příroda

Člověk na přírodě byl, je a vždy bude existenčně závislý. Přesto současný vztah člověka k přírodě je alarmující. Přírodu vystavujeme stále většímu poškozování. Největší podíl viny na neutěšené situaci a stále se zhoršujícím stavu životního prostředí má nemoudrý, pasivní, konzumní způsob života člověka. „*Země potřebuje moudřejší hospodáře. Můžeme je ale vychovat v bytech u počítačových a televizních obrazovek, nebo v přírodním terénu? A vlastními slovy, nebo vlastními činy?*“⁶³ Jak dokládá výzkum odcizování člověka přírodě v knize *Aby děti byly a žily*, děti k přírodě velmi intenzivně ztrácejí vztah. Ztrácejí povědomí o souvislostech, vazbách a vztazích mezi člověkem a přírodou. Mnoho informací získávají zprostředkovaně, ale chybí vlastní explorativní hra, při níž je dítě samotné objevitelem, zkoumá věci pozorováním, dotýkáním se atp., praktické zkušenosti, např. jak se chovat v lese, v chráněné krajinné oblasti atp. Z toho pak mj. plyne i to, že se děti neumějí do přírody vybavit, nepoznávají rostliny ani zvířata. A co je nejvíce alarmující, je jim to jedno. Jsou toho názoru, že to v životě k ničemu nepotřebují.⁶⁴ Pokud dětem v raném věku chybí dostatečný kontakt s přírodou, jsou ochuzovány o celou řadu zkušeností a prožitků, které jsou pak již v budoucnu těžko nahraditelné. Helena Vostradovská dokonce říká, že: „*pokud dětem neumožníme dostatečný kontakt s přírodou, ...mj. snižujeme citlivost smyslového vnímání, čímž vlastně ochuzujeme plnohodnotné prožívání jejich života.*“⁶⁵

Pracovně vytížení rodiče dnes mají tendenci přihlašovat děti do několika různých zájmových kroužků, čímž často dochází k přetěžování dětí. Člověk dnes všechno potřebné k životu nachází ve městě. Počítačové hry se dětem zdají být akčnější a zajímavější než hra venku. Bohužel také ubývá ve městech míst na hraní, kde by se děti mohly setkat s kouskem živé přírody. Nehledě na to, že z důvodu bezpečnosti rodiče často upřednostňují, hraje-li si jejich dítě doma, než aby se pohybovalo venku mimo jejich dohled. Součástí vztahu dětí k přírodě je také vztah ke zvířatům a rostlinám. Výzkum dokazuje, že malé děti předškolního věku mají ke zvířatům hezký vztah, dokáží k nim přistupovat s důvěrou a vřelostí. Takto malé děti nerozlišují živá zvířata od plyšových, které mají doma v pokojíčkách, oboje jsou pro ně stejně živé a roztomilé. Berou je jako kamarády. Proto je důležité děti o různých druzích zvířat a zacházení s nimi poučit. Mnoho dětí také uvádí, že má doma nějaké domácí zvíře

⁶³ KOLEKTIV AUTORŮ: *Aby děti byly a žily*. str. 6.

⁶⁴ Tamtéž, str. 9.

⁶⁵ Tamtéž, str. 9.

(nejčastěji, psa, kočku, morče nebo křečka..). Chov domácího zvířete má bezesporu řadu pozitiv. Schvalují jej i psychologové. Dítě se učí odpovědnosti, když se stará o tvora, který je na jeho péči závislý. Zároveň získává kamaráda, s nímž se může mazlit a projevat mu svou lásku, které na něj reaguje (např. ho hlasitě vítá, když se vrátí ze školy nebo ze školky domů). Prostřednictvím zvířete se také dítě seznamuje s koloběhem života, zjišťuje, že živí tvorové se rodí, rostou a umírají. Ačkoli ještě v tomto věku není schopné naplno chápat konečnost života, již je schopné hluboké empatie (např. již dokáže pochopit, když ho dospělý okřikne slovy: „*tohle nedělej, kočičku to bolí*“)⁶⁶

Část výzkumu provedená Evou Kopeckou⁶⁷ mj. také ukázala, že malé děti mají k živé přírodě vřelý vztah. S věkem ale vřelosti ubývá především vlivem nevhodného působení dospělých a strachu z posměchu spolužáků. Díky tomu, že jsou děti především ve školách neustále hodnoceny, bojí se projevit vlastní názor a snaží se říkat to, co si myslí, že chce učitel slyšet. Autorka je přesvědčena o přirozeně kladném vztahu dítěte k přírodě a apeluje na dospělé, aby jej nekazili. Město vzdaluje člověka přírodě. Nechuť pobývat v přírodě je ještě zesílena médii, která v nás probouzejí nepřiměřený strach např. ze slunce, klíšťat, pylových a jiných alergií atd. Je v první řadě na rodičích, kteří hrají hlavní roli v životě malého dítěte, aby se zamysleli a zaměřili svou pozornost i na volnočasovou nabídkou aktivit v přírodě.

4 . 4 Filozofie pro děti

Program je určený dětem ve věku od čtyř let až do dospělosti. Je uplatnitelný i při práci s dospělými (manageri, senioři...). Jeho autorem je Matthew Lipman (1923-2010). Cílem filozofování s dětmi je zprostředkovat pro děti stravitelnou formou filozofická témata, jež motivují k přemýšlení, k vytváření otázek a společnému hledání odpovědí a podněcování dalších otázek. Důležitý je zde právě výraz společně^{68 69}

Děti jsou velmi zvědavé. Od útlého věku nadšeně objevují svět, jakmile to jejich vyjadřovací schopnosti dovolí, formulují otázky. První otázky batolat zní: „*Co je to?*“ a objevují se zpravidla již v druhém roce života a později zhruba ve třetím roce přichází období otázek „*Proč?*“ Batole dokáže formulovat tyto otázky s takovou razancí

⁶⁶ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5. str.125-126.

⁶⁷ KOLEKTIV AUTORŮ: *Aby děti byly a žily*. str. 12.

⁶⁸ BAUMAN, P. *Filozofický dialog jako cesta k prevenci násilí*. str.9.

⁶⁹ JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH: *Filozofie pro děti*.

a četností, že pro pečlivého rodiče, snažícího se dětské dotazy zodpovědně řešit, může být toto období velmi náročné. Nicméně je vhodné, aby rodiče a všichni, kdož se v blízkém okolí dítěte pohybují, věnovali těmto zvědavým dotazům pozornost a o všem, co děti zajímá, si s nimi povídali. Přirozenou zvědavost dětí a jejich touhu poznávat lze totiž považovat za základ, na němž je možné začít stavět cestu k vnímavosti, nelhostejnosti, rozvoji myšlení a poznávání a celému pozdějšímu rozvoji dítěte. Rodiče občas podléhají stresu, velké časové vytíženosti atp. a dětské otázky odbývají, což je velká chyba. I později děti velmi citlivě vnímají svět kolem sebe a mají velkou potřebu odezvy ze strany dospělých. Pokud odmala jako rodiče podporujeme zájem dítěte o vše, co se kolem nás děje, vytváříme nejlepší základ pro vývoj uvědomělého jedince, který je zvyklý samostatně přemýšlet a tudíž nepodléhá lehce manipulaci. Jenom přemýšlet ale nestačí. Měli bychom se snažit přemýšlet dobře. Tzn. formulovat otázky, hledat odpovědi, ověřovat je, ptát se, zda postupujeme při řešení problémů správně, podle jakých kritérií se rozhodujeme atd.

Filozofie pro děti je disciplína specifická tím, že se snaží o společné formulování otázek a společné hledání odpovědí na ně. V centru zájmu je tedy otázka, či téma, nikoli jedinec. Pro program Filozofie pro děti je důležitý pojem „hledající společenství“ (community of inquiry).⁷⁰ To znamená, že v tomto filozofování nejde o souboj jedinců, kdo svými argumenty převálcuje jiného či kdo lépe dokáže zodpovědět tu či onu otázku. Jde o společné hledání, společné řešení problému. V praxi jsem se často setkala právě s tím, že průbojnější děti se snažily za každou cenu prosadit svůj názor, ale už pro ně byl problém naslouchat ostatním a ještě větším problémem byla schopnost opravit svůj původní názor. Domnívám se, že přesně stejný problém dnes má řada dospělých. Naopak uzavřenější jedinci, kteří se tolik neprosazují, se často nedostanou ke slovu, ačkoli jejich pohled na věc by mohl řešení velmi prospět. Filozofie pro děti tedy učí nejen myslet a argumentovat, ale také naslouchat a dávat prostor ostatním. Jakou roli ve Filozofii pro děti zaujímá pedagog? Zpočátku je potřeba dětem vysvětlit jistá pravidla a postarat se, aby je děti vzaly za svá. Především z tohoto důvodu je pedagog většinou na počátku spíše aktivní, diskuse pečlivě plánuje, vede a sám do nich aktivně zasahuje. Postupem času se jeho vedoucí postavení rozpouští a stává se jedním z členů „community of inquiry“. Jeho role tím ale neztrácí na významu. Během filozofování se např. může stát, že debata se dotkne problému, který může zasáhnout někoho z účastníků osobně a je na pedagogovi, aby toto zavčas registroval, případně do debaty zasáhl a v případě

⁷⁰ BAUMAN, P. *Filozofický dialog jako cesta k prevenci násilí*. str.13.

potřeby poskytl dítěti, kterého se debata dotkla další intervencí. Nejlepší je těmto situacím předcházet.

Hovořím zde o filozofování a filozofických otázkách. Co ale vlastně je filozofická otázka? Filozofická otázka reflektuje vše, co je součástí našeho běžného všedního života a co je pro nás nějakým způsobem důležité. Právě proto filozofický dialog může být dětem velmi blízký. Přispívá totiž k uspokojování jejich přirozené potřeby povídat si o tom, co je zajímavá nebo tíží. Jedná se o dialog v pravém slova smyslu, nikoli o přednášku či sdělování hotových fakt. Děti přijdou na to, že opravdový filozofický dialog v podstatě nikdy nekončí. Vždy se může objevit něco, co zpochybní dosud nalezená řešení a odpovědi. V praxi občas pro děti (i dospělé) nebývá snadné se přes tento fakt přenést. V dnešní době je specifickým jevem to, že očekáváme, dokonce vyžadujeme, hotové odpovědi a jednoduchá vysvětlení a to pokud možno rychle. Nemáme čas sáhodlouze přemýšlet a hledat dobré argumenty. Takový model je nám denně předkládán např. v médiích. Pokud se ale s takovým povrchním modelem spokojíme a nesnažíme se obrazně řečeno „podívat věcem pod pokličku“, stáváme se velmi snadno manipulovatelnými. To může být do důsledku vzato poměrně nebezpečné jak pro jedince, tak pro společnost.

Filozofie pro děti zasahuje do mnoha oblastí života člověka. O tom svědčí i široké možnosti jejího využití—od dětí po seniory, napříč různými prostředími—školy, školní i mimoškolní volnočasová střediska, firmy, ale i domácí prostředí. Nesporná je využitelnost filozofie v běžném životě. Jak často se nám stane, že ačkoli jsme přesvědčeni, že máme v hlavě velmi dobrou myšlenku, máme problém ji použít dál, jelikož ji nedokážeme podepřít dobrými argumenty. Jak snadné je vykolejit člověka prostou otázkou: „A proč si myslíš právě tohle?“. Prostřednictvím filozofického dialogu se dítě může naučit rozlišit podstatu problému, hledat vhodná kritéria pro jeho řešení a ta dále ověřovat, podepřít svůj názor dobrými argumenty a zároveň naslouchat a brát v úvahu názory ostatních (ačkoli mohou být zcela v rozporu s jeho vlastními), získá schopnost sebekorekce. Neméně důležité je také to, že se naučí prezentovat srozumitelně svůj názor nahlas před ostatními, zapracuje na osobních nedostatecích jako například příliš pomalé či naopak rychlé a zkratkovité rozvažování a v neposlední řadě se naučí novému postoji, kdy v centru pozornosti je řešený problém, nikoli ego řešitele. A právě takový přístup je principem demokratického způsobu života. V naší zemi se skutečné demokracii stále učíme a nutno říci, že se máme ještě mnoho co učit. I z tohoto důvodu je aplikace Filozofie pro děti u nás více než vhodná.

4.5 Umění ve volném čase

Umění představuje velmi široké spektrum oblastí a činností. J. Uždil o něm říká toto: „*Umění je mimo jiné i „vykladačem světa“, objevuje pro nás utajený smysl věcí—ne tím, že je reprodukuje, ale tím, že vytváří umělou (čistě lidskou) protiváhu tomu, co nás obklopuje a co tradičně řadí do mimoumělecké sféry. Umění se snaží—jinak řečeno—esteticky zmapovat svět a tím jej maximálně polidštit.*“⁷¹

Umění se opírá mj. například o pojmy: krása a krásno, ale třeba také tvořivost neboli kreativita. To je ostatně dnes hojně užívaný pojem, nicméně není spojena pouze s uměleckou oblastí, prolíná se do všech oblastí lidského života. Kreativita je člověku vlastní. V podstatě téměř vše, co kolem sebe vidíme, je výsledkem tvořivosti člověka. Kreativita se ale také projevuje např. ve způsobu jakým člověk přistupuje k životu, jak řeší problémy. Když se kreativní člověk setká s problémem, nesloží ruce do klína, ale bude hledat vhodné způsoby, jakými by bylo možné s problémem naložit.

Umění můžeme buďto pozorovat, nebo jej sami vytvářet. Obojí je stejně důležité jako například u schopnosti vyjádřit se, ale také naslouchat. „*V umění nacházíme člověka v celé jeho složitosti, bohatosti, rozmanitosti a kráse, v umění nacházíme a objevujeme i sama sebe, své radosti a bolesti, svůj stesk a zklamání, svá vítězství a prohry, své sny a tužby i svá skrytá a nejtajnější přání. ... Umění je obrovským darem našemu životu, bez něhož bychom jen stěží mohli žít v plnosti, bohatosti a štěstí.*“⁷² Umění vytváří estetický hodnotový žebříček člověka a tím pak nepřímou formuje i žebříček hodnot etických.⁷³

V období komunismu byl význam a funkce umění tvrdě podrobeny tehdejší ideologii. Intuitivní povaha umění byla zatracována a nahrazována racionálními přístupy v duchu komunistické doktriny. V důsledku toho bylo deformováno i umělecké cítění široké veřejnosti. Z toho plyne naléhavá potřeba vést a seznamovat dnešní děti s nejrůznějšími podobami umění, jelikož umění skutečně obrovským způsobem obohacuje a rozvíjí život a osobnost jedince. H. Read rozlišuje několik stránek estetické výchovy a tedy i oblastí, v nichž lze rozvíjet umělecké schopnosti jedince: kresba, hudba, tanec, poezie, drama, dovednosti.⁷⁴ Na tomto místě se podrobněji zaměříme na

⁷¹ UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*. str. 187.

⁷² SPOUSTA, V. *Krása, umění a výchova*. str. 43–44.

⁷³ Tamtéž, str. 42.

⁷⁴ READ, H. *Výchova uměním*. str. 18.

vybrané umělecké oblasti–výtvarnou, hudební a dramatickou, kde je velmi dobře možné s dětmi ve volném čase „pracovat“.

4. 5. 1 Oblast výtvarná

Výtvarný projev je dítěti blízký od velmi raného věku. První pohnutkou k vlastnímu výtvarnému tvoření je podle Říčana⁷⁵ touha „zanechat stopu“. Dítě si velmi brzy (již kolem jednoho roku) všímá, bezděčného zanechávání stop ve sněhu, v písku, později přichází na řadu úmyslné zanechání vlastní stopy pomocí tužky, modelovací hmoty atp. Z toho je patrné, že výtvarný projev je dítěti přirozený. Dětský výtvarný projev členíme do několika stádií. V předškolním věku hovoříme o stádiu zobrazování tzv. „hlavonožců“. Toto stádium navazuje a zpočátku se ještě může prolínat s obdobím tzv. čmáranic, které je aktuální v batolecím věku. Jedná se v podstatě o první stádium kresby člověka, přičemž jeho zobrazení je velmi zjednodušené. Závisí v podstatě na úrovni schopností dítěte. Postupem času si dítě víc a víc všímá detailů (oči, uši, nos, ústa, počet prstů) a zapracovává je do své kresby. Nedostatky se dítě zpravidla v tomto období ještě netrápí, něco nakreslí a poté to pojmenuje - bez ohledu na to, nakolik se jeho dílo shoduje s realitou. Výtvarné tvoření (malování, kreslení, stříhání, lepení ...) poskytuje dítěti radost a uspokojení. Prostřednictvím výtvarných aktivit napomáháme rozvoji jemné motoriky, koordinace ruka–oko, pozorovací a interpretační schopnosti, kreativity, ale také trpělivosti, přesnosti atd.

Kreslení či malování je pro dítě nejen hrou, ale také prostředkem sebevyjádření. To je pro nás dospělé velmi podstatná informace. Stojí za to naučit se dětskou kresbu „číst“. Dítě totiž kresbou mnohdy vyjádří mnohem více, než je nám schopno a ochotno sdělit. Na tomto principu pracuje např. arteterapie,^{76 77} což je disciplína, která je schopna dětskou kresbu diagnostikovat, nadále s ní pracovat a prostřednictvím ní terapeuticky působit. Pro plné pochopení uvedu příklad z běžné praxe: rodiče předškoláka se rozvádí a jejich dítě navenek neprojevuje žádné známky toho, jak na něj situace působí a jak se s převratnými změnami, které s sebou rozvod rodičů přináší, vyrovnává. Může se stát, že dítě odmítá o situaci mluvit a stahuje se do sebe. Aniž by se jednalo o záměr, dítě projektuje své emoce do obrázků, které vytváří (může na nich být patrné opakování jednoho motivu, používání temných barev a mnoho dalších znaků, které je schopen

⁷⁵ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. str. 129.

⁷⁶COGNET, G. Dětská kresba jako diagnostický nástroj.

⁷⁷LHOTOVÁ, M. a kol. Arteterapie ve speciálním vzdělávání I.

identifikovat a diagnostikovat právě arteterapeut). Různých změn a nápadných detailů si může povšimnout i sám rodič.

V praxi—jelikož již několik let vedu výtvarný kroužek pro batolata a předškoláky—jsem zaznamenala několik případů, kdy výrazně aktivní a neposedné děti pomocí vhodně volených výtvarných aktivit dokázaly dosáhnout výrazného zlepšení v oblasti soustředění, posunout hranici trpělivosti a pečlivosti, se kterou propracovávají svá stále dokonalejší výtvarná díla. Ve výtvarných aktivitách také podle mé vlastní zkušenosti často nalézají zalíbení děti introvertní, které se navenek velmi málo projevují. Výtvarná oblast má tu výhodu, že může dětem nabídnout nepřebornou pestrost aktivit a výtvarných technik—u jedněch se děti mohou v pravém slova smyslu vyřádit, u jiných v klidu koncentrovaně detailně vypracovávat svá díla. Dá se tvořit individuálně i skupinově. Je potřeba dítě odhadnout—každému přirozeně sedí něco jiného, správně rozložit činnosti během lekce—i u předškoláků platí, že je lépe, když se činnosti několikrát během tvoření změní, jelikož to pomáhá udržet pozornost dětí. Činnost pak není jednotvárná a více děti baví. Podstatným prvkem, který často do lekcí nechávám promítnout, je prvek prosociální výchovy, a to například tehdy, když na hotový obrázek s dětmi připisujeme ještě věnování, komu obrázek darují. Děti mi na příští hodině nadšeně líčí radost obdarovaného. V dnešní době, kdy rodiče i pedagogové často žehrají na agresivitu a destruktivní chování dětí. Málokdy ovšem vidíme, že by dítě ničilo něco, co samo vyrobilo, do čeho promítlo své představy, možná sny a možná i více a do čeho vložilo své úsilí. Též je velmi zajímavé a velmi motivační spojit výtvarnou aktivitu např. s pohádkou, která dětem pomáhá vytvořit si kontext svého díla. Pokaždé propojujeme výtvarnou aktivitu s hudbou—pro rozvoj vnímání a estetického citění. Ve výtvarném tvoření platí, že samotný proces je důležitější, než hotový výrobek. Rodiče by měli podporovat, nabízet, pomáhat, ale nikoli vnucovat dítěti svou výtvarnou představu (k čemuž bohužel v praxi velmi často dochází, aniž by si to rodiče uvědomovali). Společné tvoření rodiče a dítěte by se mělo odehrávat v duchu hesla M. Montessorri: „*Pomoz mi, abych to dokázal sám.*“

4. 5. 2 Oblast hudební

K objasnění opodstatněnosti hudebního vzdělávání ve volném čase u dětí se nejprve podíváme na to, jakým způsobem se hudební kompetence dítěte vyvíjí. Zdeněk Simek⁷⁸ říká, že dítě se rodí vybavené určitým počtem mozkových buněk (asi sto miliard). Po narození již žádné nové buňky nevznikají. Mozek se dále vyvíjí tím, že se mezi

⁷⁸ HUDEBNÍ ŠKOLA YAMAHA: *Rozvoj hudebního citění v raném dětském věku*. [online].

buňkami vytvářejí nejrůznější propojení. Tvorba těchto propojení a jejich četnost závisí na množství a kvalitě vnějších podnětů, které jsou dítěti poskytovány. Schopnosti jako řeč či sluch se nejvýznamněji vyvíjejí od narození do šestého roku života dítěte. Simek přirovnává fungování dětského mozku k počítači, který si sám nainstaluje svůj operační systém a dotváří si postupně operační programy, které vyhodnotí jako potřebné, např. jazyk k umožnění komunikace. K tomu, aby naplnil potřebu komunikace, je schopen si osvojit jakýkoli druh jazyka, který je k tomuto potřebný. V omezených časových úsecích se otvírají tzv. „časová okna“, kdy je možné zvláště účinné a efektivní budování určitých schopností. V podstatě to znamená, že pokud nevyužijeme zmíněných příznivých období ve vývoji dítěte, nebude již později možné dosáhnout takto kvalitního a efektivního rozvoje (nejen) hudebních schopností. Z toho plyne apel na rodiče i pedagogy – poskytnout dítěti ve správný čas správné podněty. Časové okno pro rozvoj hudebního cítění a hudebního sluchu je otevřeno od narození do šesti let věku. V tomto období je tedy nanejvýše vhodné zapojit do volnočasových aktivit též hudbu a aktivity s hudbou spojené (tanec, používání jednoduchých hudebních nástrojů, jako např. zvučná dřívka, rolničky, činelky, zpěv atp.), a to jak v rodině, tak například i formou některého kurzu nebo kroužku.

Děti ve věku do tří až čtyř let ještě nedokáží při zpěvu čistě intonovat. Napodobují přírodní motivy, slyšené melodie si upravují (zpočátku bez textu, později si přidávají text).⁷⁹ Výhodou specifickou pro toto věkové období je, podobně jako u malování, že děti si s nedokonalostmi nelámou hlavu. Zpívají a muzicírují zkrátka proto, že je činnost baví a přináší jim radost. Dospělí někdy kvůli zmíněným intonačním nedokonalostem často mylně považují děti za nemuzikální. Důležité je umožnit dítěti získávání zkušeností prostřednictvím nejrůznějších hudebních aktivit a neméně podstatná je motivace, pomoc a podpora ze strany rodičů, případně pedagogů.

Nejpříznivějším obdobím pro rozvoj sluchu je právě předškolní věk, tzn. období mezi třetím a šestým rokem věku dítěte. „*Děti jako houba nasávají vše, co slyší, napodobují to a zpracovávají.*“⁸⁰ Předpoklady (tělesné a duševní) nezbytné pro hru na hudební nástroj získávají děti se vstupem do mladšího školního věku. Simek ale varuje, že v mladším školním věku se již výrazně zužuje otevřenost dětí vůči všem hudebním žánrům a podotýká, že dítě, které do této doby nepoznalo a nepřišlo na chuť klasické hudbě, již nebude schopno později tento deficit doplnit a bude ji vnímat možná i po celý život pouze okrajově a bude tak ochuzeno o celou řadu sluchových podnětů a zážitků.

⁷⁹ VÁŇOVÁ, H. *Hudební tvořivost žáků mladšího školního věku*. str. 17.

⁸⁰ Tamtéž, str. 3.

Z tohoto důvodu apeluje na pestré hudební spektrum, s nímž by děti v raném věku měly být hravou a zábavnou formou seznamovány.⁸¹

Podle Zdeňka Simka není nehudebních dětí. Otázkou je pouze míra muzikálnosti. Ta je částečně vrozená a částečně ovlivněna okolím. Důležitou roli hraje právě postoj rodičů k hudbě. Existuje neodmyslitelná souvislost mezi hudbou a jazykem (např. písně). Z toho vyplývá, že muzikálnost a řeč je tedy možné rozvíjet společně. Z toho nadále plyne pozitivní přínos k podpoře dětské jazykové kompetence, která později spoluutváří základ k jakémukoli dalšímu vzdělávání a později i profesnímu uplatnění. Pomocí hudby je možné rozvíjet další základní hudební schopnosti: hudebně sluchové, auditivně motorické, rytmické cítění, tonální cítění, emocionální reakce na hudbu, hudební paměť, hudební představitost a hudební tvořivost.⁸²

Hudba v propojení s pohybem (hudebně pohybová či tanečně pohybová činnost)⁸³ se těší velké oblibě dětí nejen předškolního věku. Dochází zde nejen k osvojování důležitých hudebních kompetencí výše zmíněných, ale také k rozvoji pohybových schopností či dramatizace. Tanec je důležitým přirozeným prostředkem k uvolnění člověka, může představovat vhodné volnočasové vyžití pro děti, které kupříkladu nemají zálibu ve sportovních aktivitách. K rozvoji fyziologických schopností může přispět i hra na hudební nástroj—známý je například pozitivní vliv hry na flétnu k podpoře správného dýchání.

Hudba, hra na nástroj, tanec a zpěv posiluje tvorbu týmového ducha. Na rozdíl od sportu, kde jde z velké části o soutěžení a nutno podotknout, že v dnešní době stále více při sportovních hrách posiluje agrese, v hudbě dochází k rozvoji schopností jako kooperace s kamarády, empatie, naslouchání druhým atd. Hudba je pro děti radost. Může jim pomoci naučit se mj. i rozlišovat a vyjádřit emoce, později může přispívat k naplnění hned několika volnočasových potřeb člověka (rekreační, kompenzační, integrační aj.).

4. 5. 3 Oblast dramatická

Jak se ukazuje—soudě podle mých vlastních zkušeností získaných během praxe (jak v souvislosti se studiem, tak při realizaci mé profese)—rodiče malých dětí vnímají dramatickou výchovu velmi zúženě. Její chápání se totiž velmi často omezuje pouze na „hraní divadla“. Dramatická výchova v sobě ale nese mnoho dalších atributů, například

⁸¹ Tamtéž, str. 3.

⁸² KODEJŠKA, M. *Integrativní hudební výchova dítěte předškolního věku*. str. 11.

⁸³ JISTEL, P., KOVÁŘÍK, V., KOBRLÉ, V. *Hudba v Mateřské škole*. str. 34.

jde o umění formulace myšlenek, kultury verbálního i nonverbálního projevu, umění vyjadřovat se před množstvím lidí, kooperace s kamarády, empatie, imaginace, kreativity, improvizace atd.

Podstatu dramatické výchovy velmi pěkně popisuje Brian Way: „*Dítěti můžeme sdělit dvěma způsoby, co je slepý člověk. Můžeme mu říci, že slepý člověk je člověk, který nevidí. Nebo mu řekneme: Zavři oči a pokus se najít cestu ven z místnosti. Tento druhý způsob je dramatická výchova.*“⁸⁴ Dramatická výchova je podle mého názoru vhodný způsob, jak si s malými dětmi hrát a přitom je učit. Dá se říci, že jde o prožitkové učení, kde je přítomen celý člověk–racionálně i emotivně. Míra té které složky je u každého člověka individuální.⁸⁵ Velmi často dnes slýcháme, že děti mají malou slovní zásobu, že přibývá dětí s vadami řeči, že se děti neumějí vyjadřovat, že se stydí projevit před větším množstvím lidí (např. před třídou) atd. Děti mají ale také problémy mezi svými vrstevníky. Myslím si, že je nutné podporovat v dětech již zmíněnou kooperaci s kamarády, empatii, kolektivního ducha, který se v důsledku přehnaného individualismu velmi rychle vytrácí. Na místě je též snaha o rozvoj dětské fantazie a představivosti. Ta se dá mj. velmi účinně rozvíjet pomocí četby. U malých dětí, které ještě neumějí číst, je důležité, aby tuto úlohu převzali rodiče. Podstatnou věcí u četby např. pohádek je totiž to, že na rozdíl od televize si dítě musí děj představovat. Snáze se mu pak nad dějem pohádky přemýšlí (jak vypadal princ, který přijel zachránit princeznu, proč jsou některé čarodějnice hodné a jiných je potřeba se bát, podle čeho se poznají) a nedochází jen k pouhému přebírání hotových informací, které nejsou podrobovány hlubšímu kritickému prozkoumávání. Je velmi důležité, aby se děti učily od raného věku přemýšlet i nad těmi zdánlivě nejobyčejnějšími věcmi. Jak jsem zmínila výše, pokud je člověk pouhým pasivním přijímačem hotových informací, stává se velmi snadno manipulovatelným, což je jedno z největších úskalí dnešní doby. Čtený příběh poté může posloužit jako výchozí bod pro dramatickou hru. Ostatně předškolní děti si velmi rády přehrávají ve vlastní volné hře kupříkladu právě příběhy z pohádek atp.

Nutno podotknout, že všechny tyto tři umělecké oblasti–výtvarná, hudební a dramatická se dají v praxi velmi dobře propojovat. Na mém vlastním kurzu „Výtvarka pro nejmenší“ začínáme činnost tím, že děti při poslechu vážné hudby volně malují pomocí pastelek, voskovek či suchých pastelů. Účelem této úvodní aktivity je naladění se na činnost, navození koncentrace, uvolnění ruky a v neposlední řadě propojení

⁸⁴ WAY, Brian, *Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací*.

⁸⁵ MARUŠÁK, R. Některé aspekty lekce jako jednotky procesuální. In *Dítě mezi výchovou a uměním. Dramatická výchova na přelomu tisíciletí*. Sborník příspěvků Konference o dramatické výchově. str. 86.

smyslového vnímání (sluch, zrak, hmat a při použití aromalampy i čich). Poté následuje vlastní činnost, která je každou lekci jinak tématicky založená. Pro náš případ zde použiji například lekci, kdy děti tvořily domeček z papíru za použití různých výtvarných technik (malba, stříhání, lepení). Jako motivaci k činnosti a získání hlubšího kontextu aktivity jsem dětem při zahájení malování vyprávěla příběh O myšce Hrabalce. Příběh končí tím, že medvěd myšce a jejím kamarádům zničí domeček, který si sami postavili, a zvířátka si musí vybudovat domeček nový. Řekla jsem dětem, že se zvířátka obrátila právě na nás s prosbou o nový domeček. Výsledkem bylo skutečně upřímné zaujetí dětí pro výrobu domečku. Po skončení výtvarné činnosti se snažím, pokud čas dovolí, s dětmi ještě s jejich výtvarným dílem dále pracovat (prostřednictvím básniček a písniček, které propojujeme s pohybovou aktivitou, ukazujeme si jednotlivé části obrázku—např. kde má domeček okna a střechu atd. a k čemu jsou potřeba). Jako lektorce mi propojování těchto oblastí velmi pomáhá při vytváření obsahově a metodicky pestrého programu. Všechny zmiňované tři oblasti jsou rovněž velmi dobře využitelné v domácím prostředí, neomezují se tedy jen na organizované kroužky či kurzy volnočasových zařízení.

5 Jaké jsou představy rodičů dětí předškolního věku o tom, jak trávit volný čas? (vlastní výzkum)

5.1 Cíl výzkumu, výzkumný vzorek a metodologie

Cílem mé diplomové práce je pokus o náhled do představ rodičů dětí předškolního věku o tom, jakým ideálním způsobem by jejich děti měly trávit volný čas. Znat představy rodičů je pro pedagoga volného času velmi důležité. Jak bylo řečeno již v úvodu, představy rodičů a pedagogů se mohou dosti zásadně lišit a v důsledku toho může dojít k disharmonii ve výchovném procesu, v krajním případě i k rozporu mezi rodičem a pedagogem. Pojem výchova chápeme jako záměrné působení na člověka s cílem dosáhnout změn v různých složkách jeho osobnosti. Jelikož činitelů, kteří se podílejí na výchově dítěte je více (rodina, prostředí, škola - potažmo pedagog, vychovatel, lektor zájmových činností, vrstevnická skupina), je zvláště pro dítě v raném věku důležité, aby spolu tyto činitele byli pokud možno v souladu, resp. aby se tyto činitele ve svém působení doplňovali. Pokud dochází ke zmíněným dysbalancím a protichůdnému působení, v dítěti to vyvolává zmatek a nejistotu a výchovné působení se tak může stát kontraproduktivním. Je samozřejmé, že zejména v pozdějším věku se jisté rozpory objeví, typicky např. v období puberty. Zde už by ale mělo mít dítě vžitý a vstřípený určitý základ, který mu poskytne, alespoň částečně, pomyslnou oporu, o níž se může ve chvílích nejistoty opřít.

Jak jsem zmínila v kapitole 3.4, rodina poskytuje dítěti prvotní zkušenost s volným časem, jednak tím, že volný čas sama vytváří, zajišťuje, aby ho byl dostatek, aby s ním bylo nakládáno určitým způsobem. Vytváří tedy určitý vzorec, který dítě pomocí sociálního učení přebírá. V pozdějším věku je dítě schopno s volným časem naložit podle svých vlastních představ, které vycházejí primárně ze vzoru osvojeného v rodině a dále z jeho vlastního zaměření a zájmů. Působení rodiny může být jak negativní, tak pozitivní. V předškolním věku dítě většinou chápe volný čas především jako prostor pro hru. Činnosti volí podle momentální chuti a zaujetí. Předpokládám, že tím, kdo primárně určuje náplň volného času předškoláka je rodič. Proto jsem jako cílovou skupinu v realizovaném výzkumu zvolila rodiče dětí předškolního věku.

Otázka, do jaké míry má dítě možnost podílet se na plánování a realizaci volnočasových aktivit, je mj. předmětem mého výzkumu.

Mezi rodiči předškoláků se díky svému povolání pohybují, proto jsem při výběru respondentů využila toho, že mnoho takových rodičů osobně znám. Snažila jsem se vytvořit co nejpestřejší vzorek. Mezi respondenty jsou tedy lidé s různou úrovní vzdělání, různých profesí (hasič, barmanka, administrativní pracovnice, pedagog volného času aj.), dále jsem využívala různých specifíků, charakterizujících konkrétní respondenty, např. matka dítěte se zdravotním postižením, svobodná matka nebo křesťansky založený věřící. Zajímalo mne, zda se konkrétní specifika respondentů nějakým způsobem promítne do jejich odpovědí. Jelikož se údaje poskytnuté v rozhovorech dají považovat za osobní, snažila jsem se o zachování anonymity respondentů, proto označuji jména jak respondentů samotných, tak i všech dalších osob, které byly v rozhovorech zmíněny, pouze počátečními písmeny. Rozhovor v příloze č. 3 byl použit včetně jmen s výslovným souhlasem konkrétního respondenta.

Celkem bylo realizováno sedm rozhovorů. Jako respondenti byli osloveni jeden muž a šest žen ve věku 30-38 let. Tři respondenti jsou rodiče vysokoškolsky vzdělaní, zbytek tvoří středoškolsky vzdělaní rodiče. Počet dětí oslovených respondentů se pohybuje mezi jedním a třemi dětmi. V situaci, kdy rodič má více dětí, byl respondent upozorněn, že otázky v rozhovoru jsou primárně zaměřeny na dítě v předškolním věku. Mohu říci, že se podařilo udržet dotazované rodiče v požadované linii, přičemž se ještě podařilo poukázat např. na vliv mladšího sourozence na společné trávení volného času.

Motivem pro výběr co nejpestřejší palety respondentů byla snaha o získání potřebných informací a dosažení teoretické nasycenosti výzkumného vzorku.

Cílem mého výzkumu nebylo pouhé zjištění, jakým způsobem by rodiče chtěli, aby jejich děti trávily volný čas. Zajímalo mne také to, co si oslovení respondenti pod pojmem volný čas představují, nakolik vyžití ve volném čase plánují, jaká kritéria jsou pro ně při výběru volnočasových aktivit důležitá a v neposlední řadě na čem rodiče své představy o ideálním trávení volného času zakládají. Z tohoto důvodu jsem zvolila kvalitativní typ výzkumu za použití zakotvené teorie.

V kvalitativním typu výzkumu jde o získání detailních informací, o podrobný popis zkoumaného jevu, ale především je důležité odhalení podstaty zkoumaného problému. Uplatňuje se především v sociálních a psychologických vědách. Badatel, zabývající se kvalitativním výzkumem musí disponovat určitými předpoklady jako např. dobré komunikační schopnosti, všímavost, schopnost kritického, tvořivého

a abstraktního myšlení, teoretická a sociální vnímavost, schopnost odstupu, rozlišení a vyhnutí se zkreslení údajů.. atd. Nejčastější metody shromažďování údajů jsou pozorování a rozhovor. Kvalitativní výzkum má v podstatě tři složky: shromažďování údajů, jejich analýza, interpretace a vytvoření závěru či zprávy o výsledcích výzkumu.⁸⁶

Jelikož z povahy výše zmíněných výzkumných otázek vyplývá potřeba zjištění kategorie nejen popsat, ale také vysvětlit vztahy mezi nimi, zvolila jsem z možné nabídky designů kvalitativního výzkumu zakotvenou teorii (grounded theory). Zakotvená teorie byla vyvinuta v 60. letech minulého století. Jejimi autory jsou sociologové Barney Glaser a Anselm Strauss. *“Zakotvená teorie je teorie induktivně odvozená ze zkoumání jevu, který reprezentuje.”*⁸⁷ Jde o soubor systematických induktivních postupů, určených pro realizaci kvalitativního výzkumu, zaměřeného na vytváření teorie. *„Cílem metody zakotvené teorie je vytvoření teorie, která věrně odpovídá zkoumané oblasti a vysvětluje ji.”*⁸⁸ Postup je takový, že badatel definuje pole svého zájmu a v podstatě se dá říci, že nechává, aby se samo vynořilo to, co je důležité. Na základě získaných dat určí relevantní kategorie a poté operacionalizuje vztahy mezi nimi. V zakotvené teorii je naprosto zásadní důraz na procesualitu (procesy, které formují lidskou interakci), jde o dynamický popis dění, ukázkou toho, jak změněné podmínky ovlivňují reakce aktérů. Zaměření mého vlastního výzkumu zcela odpovídá podstatě zakotvené teorie a proto se mi její užití jevilo jako nejvhodnější.

Co se týká metody sběru dat, z možných metod vhodných pro kvalitativní výzkum (nejobvyklejší jsou, jak jsem zmínila výše, pozorování a rozhovor) zvolila jsem hloubkový semistrukturovaný (částečně strukturovaný řízený) rozhovor, jelikož jsem potřebovala zjistit určité informace konkrétního charakteru (nejen představy a názory, ale také jejich zdůvodnění apod.). Rozhovory č. 2 a 5 byly realizovány osobně, kdy za pomoci diktafonu byla pořízena nahrávka, kterou jsem následně převedla do písemné podoby. Jelikož se ukázalo, že díky časové vytíženosti respondentů je osobní schůzka někdy jen velmi těžko realizovatelná, jako druhý způsob realizace rozhovorů, konkrétně rozhovorů č. 1, 3, 4, 6 a 7 jsem zvolila chat prostřednictvím sociální sítě Facebook. Takto bylo možné zastihnout i časově vytížené respondenty. Jak se ukázalo, tento způsob vedení rozhovorů skýtá výhody i nevýhody. Někteří respondenti na jedné straně uváděli, že osobně „z očí do očí“ by se jim na otázky odpovídalo lépe, snáze by se

⁸⁶ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie.* .str.10–14.

⁸⁷ Tamtéž, str. 14.

⁸⁸ Tamtéž, str. 15.

k tématu více rozpovídali; na druhé straně jim (i mně) pomáhalo to, že pokládanou otázku viděli před sebou ve formě textu, mohli tak nad ní lépe přemýšlet. Pro mne jako tazatele bylo velmi výhodné to, že jsem měla možnost si průběžně pročitat odpovědi, které mi respondent poskytl a snáze se mi tak všímalo podstatných míst a lépe se mi tak reagovalo na tvrzení respondentů např. v podobě pohotovějšího kladení dodatečných otázek. Stručně řečeno, písemná forma realizace rozhovorů se mi jeví jako přehlednější. Mám i ten pocit, že respondenti si odpovědi lépe rozmýšleli, jelikož je museli psát. Pokud na otázky odpovídali ústně, měli někdy tendenci odbíhat od tématu a tzv. se „zapovídávat“, což se u psaných rozhovorů téměř nedělo. Co se týče autentičnosti rozhovorů, mezi osobně a písemně realizovanými rozhovory nenacházím rozdíl. Všichni respondenti dostávali čas k přemýšlení nad jednotlivými odpověďmi a myslím si, že se snažili odpovídat upřímně. Řada z nich mi po skončení rozhovoru sdělila, že pro ně bylo naše „povídání“ velmi zajímavé a inspirující, jelikož se sami dosud takto podrobně nad tím, jak tráví s dětmi volný čas, nezamýšleli.

Rozhovor sestával ze 17–19 předem připravených otázek. Počet skutečně kladených otázek se v průběhu rozhovoru měnil (buďto respondent odpověď na některou z otázek sám postihl dříve, než jsem se na ni stihla zeptat, tudíž pak její kladení nebylo již adekvátní, nebo se rozhovor vyvinul tak, že bylo vhodnější položit doplňující otázku, tzn. otázku předem nepřipravenou, vyplývající z aktuální odpovědi respondenta).

Výzkum byl realizován od prosince roku 2013 do března roku 2014. V první fázi byla shromažďována data prostřednictvím rozhovorů, data byla poté doslovně přepisována. Sběr dat byl ukončen tehdy, když nově získaná data neobsahovala již žádné nové zásadní informace, tedy když došlo k teoretickému nasycení výzkumného vzorku. Poté byly rozhovory kategorizovány, tzn. přepsaný text jsem procházela slovo po slově a hledala dle charakteru slov společnou kategorii pro skupinu použitých výrazů (otevřené kódování). Kategorizace rozhovorů probíhala tak, že nejprve byly postupně analyzovány tři rozhovory. Poté jsem na základě těchto tří analyzovaných rozhovorů kategorizovala zbylé tři rozhovory. Vzniklo celkem 31 kategorií, které byly průběžně a ještě následně sdružovány na základě podobností. Dále byly vyhodnocovány vztahy mezi jednotlivými kategoriemi (axiální kódování), které jsem pro přehlednost zaznamenala do schémat. Během procesu nacházení vztahů mezi kategoriemi se vynořila řada podstatných, zajímavých skutečností, které pomáhají doplnit, prohloubit

a vysvětlit vytvořená schémata. Nakonec jsem se pokusila formulovat závěr, vyplývající z výzkumného šetření.

5.2 Úskalí při realizaci výzkumu

Na tomto místě bych se ráda pokusila popsat úskalí, na něž jsem při realizaci svého prvního kvalitativního výzkumu za pomoci zakotvené teorie narážela. Účelem tohoto popisu je především snaha pomoci čtenáři při odhalování možných problémů při realizaci rozhovorů a interpretaci výsledků výzkumu.

První potíž, s níž jsem se setkala již při tvorbě otázek během přípravy semistrukturovaného rozhovoru, byla jejich formulace. Ukázalo se, že je potřeba otázky formulovat nejen věcně a výstižně, ale také zcela jednoduše. Bylo potřeba se zcela vyhnout jakýmkoli odborným výrazům, jelikož otázka by pak působila na respondenta velmi stroze a těžko uchopitelně. Ačkoli se může zmíněný problém jevit jako zcela banální, přiznám se, že po pěti letech studia nebyla pro mne takováto formulace otázek zcela snadná.

První dva rozhovory jsem realizovala s respondenty osobně tzv. „na zkoušku“. Jelikož jsem podobný rozhovor dosud nikdy nedělala, chtěla jsem si ověřit, jakým způsobem se bude rozhovor odvíjet, zda dokážu vhodně reagovat a co vlastně celkově mám od takového rozhovoru očekávat. Chybou bylo to, že jsem neuchovala z těchto dvou rozhovorů záznam. Ukázalo se, že největším úskalím prvních rozhovorů je udržet linii a neodbíhat od tématu (respondent si např. potřeboval ujasnit, zda dobře chápe některou z otázek a došlo k tomu, že jsme z jedné otázky vytvořili v podstatě další téma výzkumu). Dále se ukázalo, že je potřeba velmi opatrně zacházet s kladením doplňujících otázek. Pro správné pochopení uvedu konkrétní příklad: u otázky zjišťující jaké volnočasové aktivity považuje respondent za zcela nevhodné, jsem očekávala, že jednou z nejčastějších odpovědí bude „sledování televize nebo hraní na PC“. Překvapilo mne, že respondenti sami tuto možnost ale téměř neuváděli. Cítila jsem ale potřebu se jich na toto dnes velmi aktuální a ožehavé téma doptat. Bylo ale potřeba velmi vhodné formulace doplňující otázky, tak aby nedošlo k ovlivnění respondenta a podsunutí mu vlastního náhledu na věc. Ukázalo se jako velmi užitečné formulovat doplňující otázku jako nastínění určité situace a vyžádání názoru respondenta na tuto situaci (např. *„Někteří lidé říkají, že na dítě má negativní vliv sledování televize a využívání PC. Jini ji vidí jako nezbytnou součást našeho života. Co si o tom myslíte Vy?“*)

Další věc, na niž jsem narazila při realizaci rozhovorů, bylo hledání vhodného způsobu, jak pomoci respondentům rozprávět se k tématu a jakým způsobem se vyhnout pouze povrchním odpovědím a dostat se více do hloubky. Důkazem jsou jedny z prvních realizovaných rozhovorů (viz rozhovor č. 2 nebo rozhovor č. 4), kde jsou jasně patrná místa, kdy respondent neodpovídá na celou otázku. Zde se ukázalo jako problém to, že se otázka ptá na příliš mnoho věcí (např. otázka č.1 *„Prosím, popište průběh Vášeho typického všedního dne (režim činností, kdo se stará o děti...), Uveďte, zda jste s uspořádáním Vašeho běžného dne spokojeni a proč“*. Poučení do dalších rozhovorů tedy znělo: ptát se krátce a vždy pouze na jednu věc! V souvislosti s první otázkou se ukázal ještě jeden problém, a to, že otázka vyžaduje hned na začátku rozhovoru po respondentovi hodnotící stanovisko. Ukázalo se, že respondenti nebyli schopni v začátku hodnotící stanovisko zaujmout. Navíc první dvě otázky měly sloužit jako zahřívací a pomoci respondentům uvědomit si, jaký je jejich denní režim, čemu všemu se věnují, jak mají rozvržený čas atp., a tudíž vyžadování hodnotícího soudu bylo v této fázi zcela nevhodné. V dalších rozhovorech jsem tedy zařadila otázku vyžadující hodnocení buďto v průběhu rozhovoru, když se pro ni objevila vhodná chvíle, a nebo až ke konci rozhovoru, kdy respondent byl schopen zhodnocení na základně již poskytnutých odpovědí na ostatní otázky.

Velmi oceňuji pružnost zakotvené teorie, která mi umožnila s připravenými otázkami dále pracovat, tedy když jsem objevila chybu, mohla jsem připravenou sadu otázek pro následujícího respondenta poupravit.

5.3 Výsledky výzkumu

Na otázku číslo 1

„Prosím, popište průběh Vašeho typického všedního dne (režim, činností, kdo se stará o děti...)“

a otázku číslo 2

„Prosím, popište, co obvykle děláte o víkendu?“

respondenti odpovídali nejčastěji v kategoriích REŽIM (ráno, v osm hodin, často, jednou do týdne), ČINNOSTI (hraje si, jde do školky, dívá se na televizi, vracíme se), ZÁKLADNÍ POTŘEBY (jídlo, hygiena, spánek) MÍSTA (doma, do školky, na zahradu), OSOB (manžel, babičky, já), prostředků (autem, na televizi) a OKOLNOSTÍ (když nestíhám, podle počasí,

když spím po noční), tzn. uváděli, co během dne dělají, kdo se na činnostech podílí, jak je uspořádán jejich režim, kde se nacházejí, či jaká místa navštěvují, jaké prostředky používají a za jakých okolností jednají určitým způsobem. Dále rodiče uvádějí, zda jsou se zaběhnutým režimem spokojeni či nikoli, zda chtějí či nechtějí něco změnit. Např. respondentka č. 1:

„Takže vstáváme cca 7:30, rychlá snídaně a hygiena, před osmou cesta do školky, většinou autem, protože nestíháme, s M pak nějaká dětská aktivita (když se zadaří, tak dvakrát v týdnu cvičo a nějaký sraz s kamarádkama s dětma v herně nebo tak). Š vyzvedávám většinou já po třetí a plynule přesun na jeho kroužky (hudebka, výtvarka, plavání-tříkrát v týdnu, jednou v týdnu odpoledne tráví většinou s babi, abychom mohli objet nějaký zařizovačky na stavbu. Jednou v týdnu se scházíme s Š kamarádem. Většinou se vracíme domů k večeru, děti si stihnou pohrát doma buď chvíli nebo jdem rovnou koupat, pak večeřet, pak si sklídí nádobí a hračky a kouknou na večerníček, to koukáme často spolu, po večerníčku jim přečtem pohádku a jdou spinkat.“

„Přemýšlela jsi někdy, že bys Váš zaběhnutý režim chtěla změnit?“

„Zlepšit určitě. Pořád je na čem pracovat a tak i když nebo hlavně když jde o děti, tak to chce člověk dělat co nejlíp...“

Následující otázky se zabývají organizovaností či neorganizovaností volného času. Např.

„Které činnosti během dne Vašemu dítěti organizujete a které necháváte na něm a proč?“

„Jaký by měl být poměr času, který má dítě organizován rodičem (či někým jiným) a času jehož využití je ponecháno na svobodné vůli dítěte.“

„Které činnosti během dne Vašemu dítěti organizujete a které necháváte na něm? A proč?“

„Zahrnujete do času, který považujete za organizovaný i školku, nebo se bavíme pouze o aktivitách, kterým se dítě věnuje ve volném čase?“

„Nyní se zaměřme na čas, který dítěti neorganizujete. Je to proto, že...? (Nestíháte? Nechcete?)“

„Kdybyste mohli, organizovali byste dítěti více času nebo naopak a proč?“

„Proč si myslíte, že by dítě mělo mít organizovaný volný čas?“

„Podle čeho dítěti čas organizujete – co je pro Vás při výběru volnočasových činností důležité a proč?“

„Proč si myslíte, že by dítě mělo mít čas, který může využít podle svého svobodného rozhodnutí?“

Rodiče zmiňují poměr, v jakém by podle jejich názoru měl organizovaný a neorganizovaný čas být,

„50 % na 50 %“ (respondentka č. 5)

„70% rodiče, 30 % na dítěti“ (respondentka č. 7)

jaké činnosti dětem organizují, jaké nikoli,

„Organizujeme denní časový režim, jako vstávání, jídlo, spánek...a to proto, protože ještě nemá potřebný pojem o čase a na něm necháváme volnočasové aktivity.“ (respondent č. 3)

uvádějí důvody pro svá tvrzení, tedy proč určitý čas organizují a jiný nikoli, proč si myslí, že by dítě mělo mít ne/organizovaný čas, proč i ve volném čase by měly být zahrnuty činnosti, které rodiče nějak ovlivňují či mají pod kontrolou,

„No hlavně nestíhám, to je jeden důvod a nemám tolik nápadů a fantazie, co mu vymyšlet, neumím přijít s něčím úplně novým, ráda bych, ale bohužel tohle neumím.“ (respondentka č. 2)

„Protože je malý, nesamostatný a já jsem jeho máma. Chci mu pomoci, aby se rychle zorientoval ve světě, ve kterém bude žít celý život, aby se naučil, že na světě není sám a musí respektovat, že jsou ve dle něho lidi, jejichž potřeby nemusí chápat, ale musí je respektovat. Přese všechno organizování se snažím, aby si sám přišel na to, co ho baví a co chce dělat. Jeho věkem a dobou, nároky společnosti, jsme vlastně nuceni, organizovat mu jeho čas.“ (respondentka č. 1)

„Musí mít právo na svůj prostor + samozřejmě také vždy nestíhám nebo prostě jen nemám náladu.“ (respondentka č. 4)

dále respondenti zmiňují kritéria, která jsou pro ně při rozhodování o volném čase jejich dětí důležitá. V této části rozhovorů se vyskytují především kategorie a podkategorie zdůvodnění (OKOLNOSTÍ, VŮLE, MOŽNOSTÍ, ZACÍLENOSTI), dále kategorie OSOBY, MÍSTO a PROSTŘEDKY. Např.

„Rozhoduju na základě toho, co se mně osobně líbí a co bych chtěl, aby T dělala, ale taky záleží na tom, co ji baví.“ (respondent č.3)

„Pokud organizuji např. víkend, snažím se, aby byl pestrý a abychom se nenudili, ale zase abychom nelítali sem a tam. Prostě na pohodu. ... A pokud jde o kroužky, tak podle touhy dítěte nebo jeho činností, které rádo dělá a podle času, který vyhovuje, abychom vše dobře stíhali i s miminkem.“ (respondentka č. 5)

Další otázky zabývající se subjektivním pojetím volného času byly zodpovídaný především v kategoriích ČINNOSTI, OSOBY, MÍSTO A REŽIMU, v několika případech se objevuje ještě kategorie OKOLNOSTI. Např.

„Myslíš si, že takto malé dítě (předškolák) vůbec má volný čas? Pokud ano, co je tedy pro dítě volný čas?“

„Řekla bych, že má hodně volného času, daleko víc než školák, kdy se to změní přípravou do školy, když pak musí dělat úkoly atd. Teď ještě nemá ty povinnosti.“ (respondentka č. 2)

„V podstatě nemá. Pro mě, dospělého, svobodného člověka je volný čas čistě můj, můžu si dělat, co chci, kdy chci a kde chci, nejsem omezená místem ani časem, můžu jít, kam chci. Šť si odpoledne nemůže říct, jdu za kámošem, na procházku nebo si budu hrát doma zrovna teď, když máma musí nakoupit. V nejlepším případě má vždycky nějakou z podmínek dospělého pojetí volného času omezenou.“ (respondentka č. 1)

„Co znamená volný čas pro Vás osobně?“

„Pro mě volný čas znamená, že teď mám chvíli na to, dělat co chci a mám na to klid-třeba když jsou všichni pryč.“ (respondentka č. 5)

„Co znamená volný čas pro Vaši rodinu?“

„Zázrak! To, že si můžeme naplánovat něco pěkného nebo jen tak propolešit do oběda a dělat blbosti v posteli, prostě asi je jedno, kde jsme, ale že jsme spolu.“ (respondentka č. 5)

„No, tak volný čas pro mě je něco úplně jiného, protože volný čas pro rodinu je vlastně organizovaný čas, kdy musím všechny sehnat dohromady a někde je vytáhnout a pak už je to trochu o volnosti, ale zase jen ta k trochu omezeně, protože třeba když někde jdeme, tak musím děti hlídat a napomínat je a hádat se s nimi.“ (respondent č. 3)

Odpovědi na tyto otázky vysvětlují, jak rodiče sami vidí volný čas svůj, své rodiny a svého dítěte.

V případě otázek zabývajících se aktivitami, které rodiče podporují, tolerují či se jim vyhýbají, se respondenti vyjadřovali velmi často v kategoriích vyjadřujících zacílenost jednání (ZÁJEM, PŘÍNOS, SAMOSTATNOST, atp.), dále se vyskytují kategorie RIZIKO, NUTNOST, OSOBY, ČINNOSTI nebo OKOLNOSTI.

„Když máte volno, co jako rodina děláte? (ve všední den, o víkendu)“

„Jaké aktivity podporujete a proč?“

„Aktivní pohyb-procházky, hřiště a tak, aby se kvůli svému zdravotnímu stavu učil fungovat v jiném prostředí než doma, sportovně založený

kroužky, angličtinu-to mu dává něco do budoucna, pak se napojí na to, co už bude umět ,ve škole, to se mu neztratí.“ (respondentka č. 2)

„Co myslíte, že by dělalo Vaše dítě, kdyby si mohlo samo vybrat?“

„Hopsárium, Hřiště Bez Bot a k babičkám. To vím, i mi to teď sama řekla.“ (respondentka č. 5)

„Jsou nějaké aktivity, kterým se naopak vyhýbáte a proč?“

„Nejsem zastáncem počítačových her, dle mého názoru zvyšují agresivitu.“ (respondentka č. 6)

„Já myslím, že možná těm, kde nemůžu být s miminkem, to je jednoduché (když to je aktivita hromadná). Pokud by J chtěla třeba krasobruslit, tak jí v to prostě podpořím.“ (respondentka č. 5)

„Nepodporuju ho v učení se cizího jazyka. Ač v okolí vidím, že je to v poslední době zřejmě moderní (pro rodiče Š vrstevníků), nepokládám to u takhle malých dětí za důležité ... učení cizí řeči, když vlastní ještě sami pořádně nezvládají, mi připadá zbytečná a úplně vhodně zařazená až do školních osnov.“ (respondentka č. 1)

Poslední otázka, týkající se strategií korekce nevhodných aktivit, byla zodpovídána v kategoriích ZÁKAZ, VLASTNÍ PŘÍKLAD, VYSVĚTLENÍ ČI NABÍDKA JINÉ ČINNOSTI.

„Jakým způsobem se snažíte dítě od nevhodných činností odvést?“

„Na organizování všeho času nemám sám čas, takže zatím bohužel vítězí ten zákaz.“ (respondent č. 3)

„Nalákám ho např. na společné malování, jít ven, jet někam do obchodu či občas zajít do Mc Donalda.“ (respondentka č. 4)

„Dítěti vše vysvětlíme, že to pro něj není vhodné.“ (respondentka č. 7)

„...když chci, aby Š nečužel celý den na televizi, nepouštím si ji sama,kdykoliv dorazím domů...“ (respondentka č. 1)

Základní zjištění vyplývající z výzkumného šetření jsem zaznamenala do schématu č. 1.

Z uvedeného vyplývá, že všichni oslovení respondenti fungují v určitém režimu, který je dán několika skutečnostmi (práce, povinnosti, volný čas). Režim se jeví být rámcem, z něhož respondenti vycházejí, představujícím určité skutečnosti–přičemž některé z nich může respondent ovlivnit, jiné nikoli, které mají vliv na rozhodování respondentů o činnostech, které budou či nebudou (mohou či nemohou, chtějí či nechtějí) vykonávat ,viz např. rozhovor č. 6:

„Když byla dcera malá a nechodila do mateřské školky, tak jsem se snažila jí volný čas více organizovat.“

nebo rozhovor č. 2:

„Ráno vstaneme, jdeme do školky, vyvenčím psa, uklidím, co nestíhám o víkendu kvůli práci, vyřídím nákupy plus co potřebuji pozařizovat a odpoledne kolem třetí hodiny vyzvedávám D ze školky. Odpoledne se jdeme buď projít se psem nebo si D hraje v pokojíčku nebo je na tabletu nebo kouká na telku a v létě bazén nebo hřiště nebo tak.“

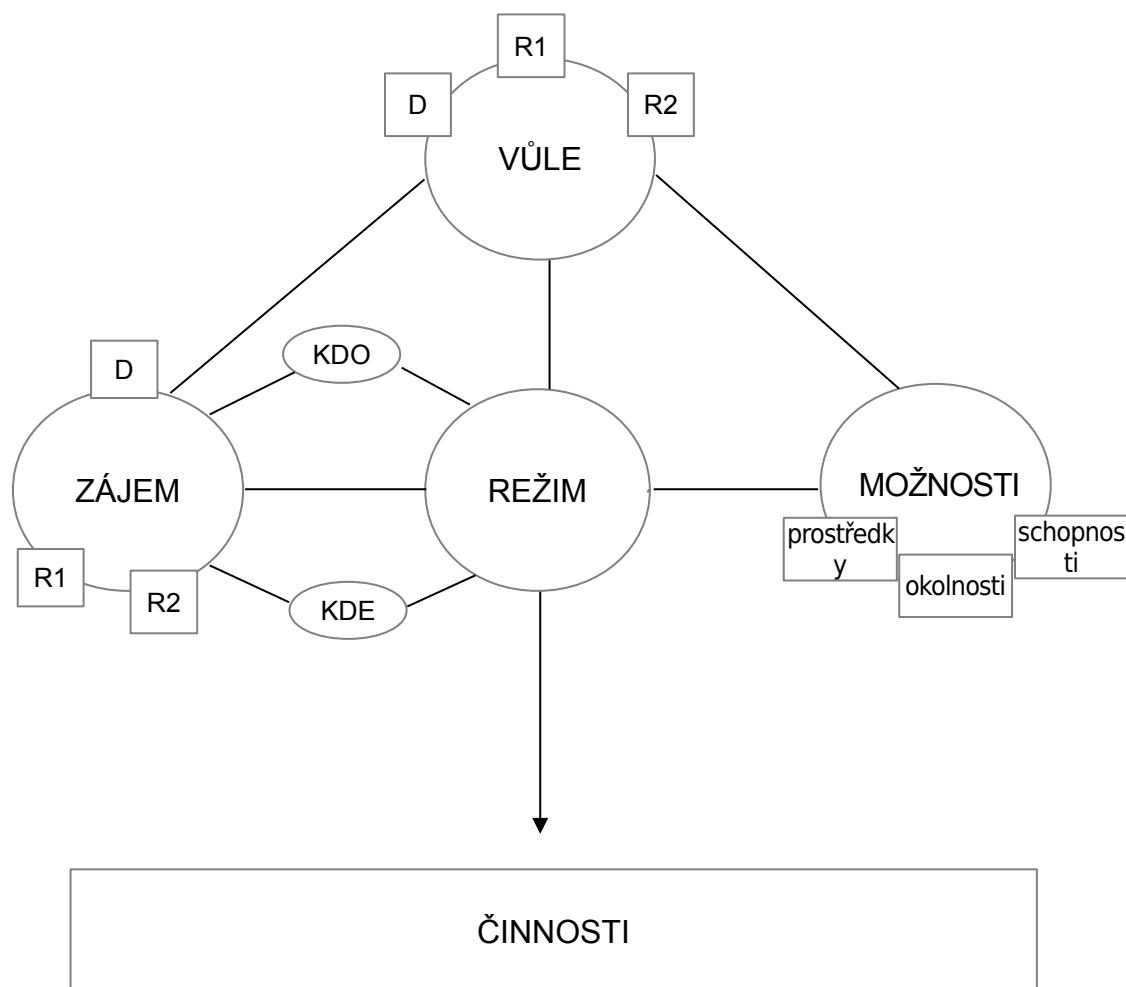
Na otázku, zda někdy přemýšlela, že by chtěla zaběhnutý režim změnit, odpovídá táž respondentka takto:

„Ne. Ono to moc nejde, protože možnosti jsou daný, třeba moje práce, kdy často dopoledne spím po noční.“

Zároveň se však ukázalo, že je režim také skutečností, již respondenti na základě dalších intervenujících skutečností sami vytvářejí! Např. rozhovor č. 1:

„Takže vstáváme cca v 7:30, rychlá snídaně a hygiena, před osmou cesta do školky, většinou autem, protože nestíháme, s M pak nějaká dětská aktivita (když se zadaří, tak dvakrát v týdnu cvičo a nějaký sraz s kamarádkama s dětma v herně nebo tak). Š vyzvedávám většinou já po třetí a plynule přesun na jeho kroužky (hudebka, výtvarka, plavání) třikrát v týdnu, jednou v týdnu odpoledne tráví většinou s babi, abychom mohli objet nějaký zařizovačky na stavbu...“

Uvedená zjištění podle mého názoru poskytuje základ pro to, abychom mohli zasadit uvažování a jednání respondentů do širšího kontextu.

Pozn.: D = dítě, R1, R2 = rodiče

Schéma č. 1

Za schématu č. 1 nadále vyplývá, že na jednání rodičů předškoláků mají vliv ještě další kategorie, konkrétně ZÁJMY, VŮLE A MOŽNOSTI. V kategorii ZÁJEM bylo nutné rozlišit, zda jde o zájem dítěte, či zájem rodiče a v případě rodičů se ukázalo užitečné rozlišit ještě zájem rodiče 1 (matky) a rodiče 2 (otce).

Na základě dosud získaných znalostí z pedagogiky a psychologie jsem usoudila, že zájem dítěte a vůli dítěte můžeme v podstatě chápat jako totéž (dítě ve věku od tří do šesti až sedmi let se ve svém jednání řídí především tím, zda ho činnost baví či nikoli, zda se mu líbí, přináší mu libé či nelibé pocity, zjednodušeně řečeno, preferuje spontánně to, co se mu chce a co se mu líbí, aniž by řešilo, jaké důsledky jeho konání

může mít nebo zda mu jeho počínání přinese nějaký užitek či by mělo jiný cíl). Jinak je tomu ovšem u jeho rodičů, kdy pro rozhodování rodiče může být určující zájem dítěte, např. respondentka č. 1 uvádí:

„V podstatě hodně času trávíme jeho kroužky, obešli jsme víc ukázkových hodin a nechala jsem na něm, jaký kroužky se mu líbí a tomu se věnujeme většinu volného času.“

Dále může být pro rozhodování rodiče určující jeho vlastní zájem, který se ale snaží sladit se zájmy dítěte, např. respondent č. 3:

„Rozhoduju na základě toho, co se mně osobně líbí a co bych chtěl, aby T dělala, ale taky záleží na tom, co ji baví.“

Jak jsem uvedla výše, zájem dítěte je možné ztotožnit s jeho vůlí. Na základě toho mají někdy děti tendenci se věnovat některým aktivitám příliš často nebo příliš dlouho, nebo jiným aktivitám by se samy z vlastního zájmu/vůle nevěnovaly vůbec, pokud by nezasáhli rodiče, např. situace u respondentky č. 4:

„...když např. pomůže s prádlem, může si za odměnu zahrát na PC.“

Tento postřeh dokládají níže i intervenční strategie, které rodiče užívají k tomu, aby eliminovali činnosti, které nejsou zcela dle jejich ideálních představ. Se situací, kdy by rodiče rozhodovali nezávisle na zájmu dítěte ,co se týče výběru kroužků, společných rodinných aktivit atp., jsem se ve svém výzkumu nesetkala. Další neméně podstatnou záležitostí je to, zda jsou v souladu zájmy matky a otce, jelikož pokud se zájem matky a otce liší, může být tento fakt zdrojem konfliktu, např. respondentka č. 4:

„Hraní na PC mi nevadí, ale nesmí to být celá doba volného času, které dítě má, jednoznačně mi to vadí kvůli závislosti, kterou už mají obě naše děti díky dnům, kdy jsou doma s S.“

Zájmy se ukázaly být v úzkém vztahu s vůlí respondentů. Vůli respondenta bylo možné v rozhovorech velmi často nalézt v situacích, kdy rodiče hovořili o cílech popisovaných aktivit nebo o důvodech, které vedly k jejich volbě, např. respondentka č. 2:

„Je pro mě docela důležitý, aby byl venku na vzduchu, aby nebyl zavřený doma, aby mu ta činnost něco dala, to je asi z toho nejdůležitějšího vše.... Chodíme na angličtinu. Důležité je, aby ho to bavilo, aby mu to něco dalo, aby tam chodil rád,...těšil se, aby byl v kolektivu dětí, aby si udělal kamarády.“

Nebo respondentka č. 1:

„Snažím se podporovat to, co ho baví. Zároveň se ho snažím podpořit v tom, aby co nejvíc svého času trávil se svými kamarády, myslím, že je

důležitý, aby se naučil komunikovat a vycházet s vrstevníky při jakékoli činnosti, ať je to organizovaná zábava ze všech hledisek nebo prostě čistě hrani..“

Zajímavá situace nastává, je-li vůle rodiče a vůle dítěte v nesouladu, např. respondentka č. 4 uvádí situaci, kdy se její požadavek dostává do konfliktu s tím, co chce či nechce její syn:

„Když musí uklízet a být u počítače jen omezený čas, nelíbí se mu to.“

Další potenciální konflikt hrozí v případě, kdy se vyskytne neshoda mezi rodiči (stejně jako tomu bylo v předchozím případě, když jsem se zabývala shodou či rozdílností zájmů rodičů). K tomuto respondentka č. 2 říká:

„Když je v televizi něco nevhodného, tak mu to přepnu a když už je u televize nebo na tabletu dlouho...no, je to problém, protože manžel nesdílí v tomhle můj názor, jemu televize ani počítač nevadí, v tom se rozcházíme, takže eliminovat to je u nás docela problém.“

Zájem a vůle respondentů je také často konfrontována s možnostmi (schopnosti, prostředky, okolnosti), tedy to, co děti a rodiče baví a čemu by se chtěli věnovat, musejí zvažovat v kontextu reálných možností, které mají. Např. respondentka č. 2 demonstruje vůli ve spojení se schopnostmi dítěte, jež představují určitou možnost jednání:

„Pokud je schopný zabavit se sám, jde si malovat nebo něco studovat, tak je to dobře, že se dokáže zabavit sám.“

U respondentky č.1 je možné vyčíst příklad, kdy určitou možnost jednání představují prostředky:

„...cesta do školky, většinou autem, protože nestíháme...“.

Velmi zajímavá je kategorie okolností, kde lze najít širokou škálu nejrůznějších možných okolností, které ovlivňují rozhodování a jednání respondentů (peníze, čas, který mají rodiče k dispozici, přítomnost nebo nepřítomnost dalších lidí apod.):

„Kdyby bylo více peněz, ráda bych jezdila s dětmi na výlety, vzala tam, kam by si ony přály (např. různé aquaparky, pobytové vikendy s dětmi apod.“ (respondentka č. 4)

„Tatka moc volna nemá a když už má, tak ho využíváme k dovolené.“ (respondentka č. 5)

„Půlku víkendu tráví se svým otcem, který se snaží jí organizovat den tak, aby si ho spolu vzájemně užili.“ (respondentka č. 6)

„Byla by na hřišti s dětma, s vrstevníkama. To jí moc chybí, že tu nemá žádné kamarády, kteří by za ní chodili a se kterými by si mohla hrát.“
(respondent č. 3)

Respondenti dále zmiňovali výčet OSOB (ve schématu č. 1 označena jako „KDO“), které jsou buďto součástí rodiny (rodiče, děti, prarodiče) nebo s nimiž se v rámci nějakých aktivit setkávají (kamarádi, kamarádky s dětmi). Výskyt konkrétních osob se přitom neodvívá od toho, zda jsou zmiňovány s činností organizovanou nebo neorganizovanou.

Jinak je tomu ale u kategorie MÍSTO (ve schématu č. 1 označeno jako „KDE“). V případě místa bylo možné rozlišit spojitost míst, která se objevují, pokud jde o organizovanou činnost (např. školka), pokud jde o neorganizovanou činnost (např. doma, na zahradě). Zařazení míst jako např. hřiště, herna, atp. se odvíjí od toho, jak respondenti pojmají činnosti, kterým se na uvedených místech věnují, tedy zda respondenti pojmají činnost jako organizovanou či neorganizovanou nebo také zda berou čas na těchto místech strávený jako volný či vázaný.

Aktivity respondentů se odvíjejí především od režimu, který představuje jednak určitý rámec možností s nimiž respondenti operují a také skutečnost, kterou respondenti sami utvářejí. Rozhodování respondentů o aktivitách ovlivňuje zájem jak jich samých, tak jejich dítěte (či dětí), vůle, neboli to, co respondenti sami chtějí či preferují, která má často přímou souvislost s cílem jejich jednání. Dále mají na rozhodování oslovených rodičů vliv možnosti, jež představují opět určitý rámec, v němž se respondenti pohybují, s nimiž jsou nuceni konfrontovat své zájmy a vůli. Na aktivitách oslovených respondentů a jejich dětí jsou přímo účastny další osoby, jejichž přítomnost nezávisí na tom, zda se jedná o aktivitu organizovanou či neorganizovanou. Aktivity respondentů a jejich dětí se odehrávají v určitém prostředí, přičemž druh či charakter tohoto prostředí souvisí s tím, o jaký druh činnosti se jedná.

5. 3. 1 Jak rodiče ve svých úvahách kategorizují náplň volného času?

Cílem schématu č. 1 bylo poskytnutí základního přehledu o skutečnostech, které mají vliv na činnosti a rozhodování o činnostech, jimž se oslovení respondenti se svými dětmi věnují. Na něj nyní navazuje schéma č. 2, které poskytuje přehled o druzích a charakteru těchto činností.

Zajímavým poznatkem pramenícím z výzkumného šetření je, že rodiče sami od sebe nehovoří o žádných činnostech jako vyloženě nevhodných nebo nežádoucích.

Přiznám se, že jsem očekávala, že za nevhodnou činnost budou považovat např. sledování televize nebo hraní na počítači atp., takže toto zjištění je pro mne poměrně překvapivé. Domnívám se, že jeden z možných důvodů pro tuto skutečnost nezáměrně uvádí respondentka č. 1, která říká, že to, co nechce, aby dělalo její dítě, sama nevykonává, jinými slovy sází na vlastní příklad a činnosti eliminuje dříve, než k nim dítě přijde:

„...když chci, aby Š nečučel celý odpoledne na televizi, nepouštím si ji sama, kdykoli dorazím domů. S tím souvisí taky to, aby dítě mělo široký spektrum zájmů, tzn. nabídnout mu hodně možností využití volného času, i to jak se má dítě zabavit v tom „sporném“ volném čase, se musí učit. Možná klišé, ale vlastní příklad v tomhle asi nejcennější.“

Je teoreticky také možné, že děti v předškolním věku jsou ještě malé na to, aby se věnovaly něčemu, co bychom mohli označit za vyloženě nežádoucí nebo nevhodné. Dalším možným důvodem by mohlo být i to, že rodiče možná nechtějí nazývat činnosti jako nevhodné, jelikož by pak museli připustit, že jejich dítě nějakou takovou aktivitu provozuje (např. pokud by rodiče označili jako nevhodné či nežádoucí sledování televize, možná by se jim zcela snadno nepřiznával fakt, že jejich dítě televizi sleduje, resp. mohli by to vnímat jako přiznání vlastního selhání. Toto je ovšem pouze domněnka, která by ale možná mohla být předmětem jiného výzkumného šetření.

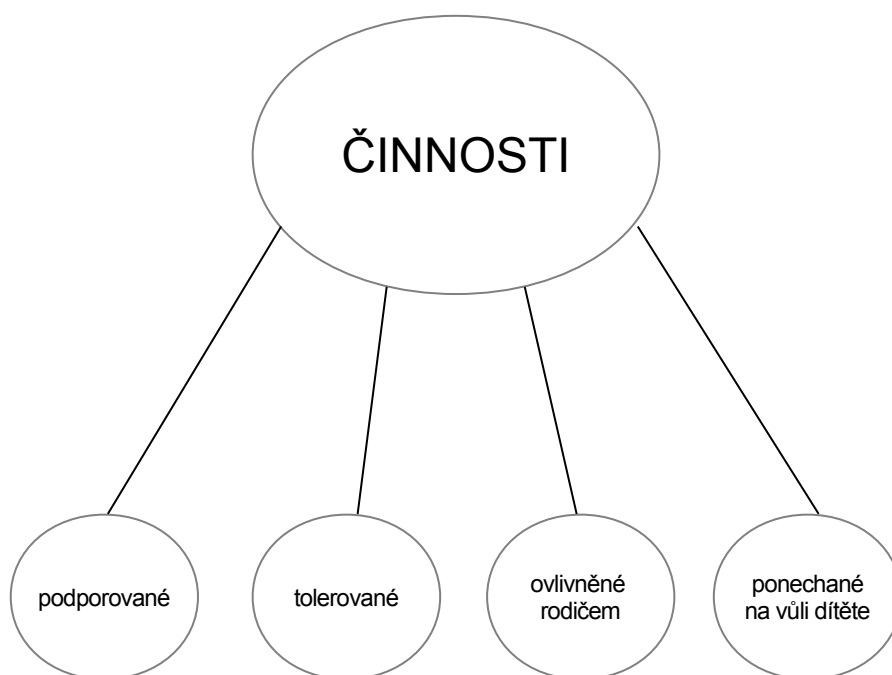

Schéma č.2

Z mého výzkumu vyplynulo, že činnosti, o nichž respondenti hovořili, by se daly označit jako:

- činnosti podporované;
- činnosti tolerované;
- činnosti ovlivněné rodičem a
- činnosti ponechané na vůli dítěte.

Podporovanými činnostmi se rozumí aktivity dítěte a rodiny, jež rodiče podporují), např. respondent č. 3:

„Zkrátka, podporuju tanec a zpěv a další jejich aktivity, jako třeba lezení, práci, starání se o zvířata, pomáhání rodičům i prarodičům... proto, že si myslím, že jsou to potřebné věci, které je dobré si osvojit již v mládí, protože to se jim neztratí a taky ten tanec a zpěv rozvíjí jejich pohybové a talentové schopnosti.“

Z uvedeného příkladu je také patrné, že podporované aktivity jsou taktéž často spojeny s nějakým cílem, což potvrzují další rozhovory.

Druhou skupinu činností lze označit jako **tolerované**, tzn. že rodiče nejsou možná zcela přesvědčeni o jejich vhodnosti či zcela neodpovídají ideálním představám, nicméně z nějakého důvodu nechávají dítě, aby se těmito aktivitám věnovalo, např. respondentka č. 2:

„Kdybych měla víc času, nápadů atd., chtěla bych, aby trávil víc času s námi než třeba v tom pokojíčku.“

Nebo respondentka č. 4, která označuje jako aktivitu, které se vyhýbají „hraní na pc“, jelikož si myslí, že není dobré v dítěti vytvářet závislost. Tato respondentka, ale zároveň předtím připouští, že pokud dítě pomůže s domácími pracemi, může si za odměnu zahrát na pc (čímž vlastně také potvrzuje mou domněnku uvedenou výše). Mezi tolerované činnosti můžeme zařadit také aktivity jako sledování televize nebo hraní na počítači, přičemž v souvislosti s těmito činnostmi respondenti zmiňovali jak jejich pozitivní vliv, tak rizika jež jsou s nimi spojena, ale také o nich hovořili jako nutnosti: např. respondentka č. 2:

„Já si myslím, že negativní vliv to má, to stopro, ale v dnešní době to bez nich nejde, pro ty rodiče je to jednoduchý, když nemaj čas a pomůže jim, když to dítě se zabaví počítačem, tabletem, u televize...ale zase když nebude sledovat třeba televizi vůbec, tak bude pak mezi vrstevníkama, kdy dneska všichni tu tv sledují, mimo. Bude se cítit méněcenně, když nebude znát ty pořady a hrdiny.“

Pozitivní vliv zmiňuje respondentka č. 1:

„Jako pozitivum vidím vzdělávací pořady v TV pro děti, nebo nejen ty, Š třeba miluje dokumenty o přírodě (na zoomu jsou bezvadný).“

Zároveň hovoří i o rizicích:

„...viz nevhodný programy v TV, v dnešní době vysoké riziko zneužití jakýchkoliv dat, které člověk uchovává v PC, za předpokladu, že drtivá většina pc je připojena k netu, dítě neumí zabránit úniku info a dat k hackerům.“

Nebo respondent č.3, který o televizi a počítači říká, že:

„...zabíjí dětskou pestrost, fantazii, rozmanitost, dovednost, kradou čas, který můžou využít lepším způsobem.“

Z výpovědí respondentů nadále vyplývá, že se snaží tolerovaným činnostem nastavit určité mantinely, tzn. pokud existuje vůle rodiče a rodič má navíc možnost zasáhnout, uplatňují respondenti určité intervenční strategie. Tyto strategie jsou obsaženy v kategoriích ZÁKAZ, NABÍDKA JINÉ ČINNOSTI, VYSVĚTLENÍ a VLASTNÍ PŘÍKLAD Např. respondentka č. 7:

„Vše dítěti vysvětlíme, že to pro něj není vhodné.“

Nebo respondentka č.2:

„ Pokud jsem sama doma, tak mu tu televizi vypnu a jdeme hrát třeba pexeso, nebo když je počasí, jdeme se projít.“

O důvodech pro tolerované činnosti více vypovídají další dvě skupiny činností–**činnosti, kde se uplatňuje vůle rodiče a činnosti, které se odvíjejí od svobodné vůle dítěte.** Činnosti vyplývající z vůle rodiče jsou většinou činnosti spadající do kategorie ZÁKLADNÍ POTŘEBY (hygiena, jídlo, spánek atp.), nebo jsou to aktivity, které rodina realizuje společně (výlety, společné hraní si atp.). Aktivity, které rodiče ponechávají na svobodné vůli dítěte jsou zdůvodňovány různě, např. respondentka č. 6:

„Nechci organizovat dceři veškerý čas, sama mám ráda čas pro sebe a pro svoje zájmy a ona je na tom stejně.“

Respondentka č. 5 uvádí:

„Nemůžu jí organizovat pořád něco, to bychom se z toho zbláznily obě za chvíli.“

V jiné odpovědi táž maminka uvádí zajímavý postřeh:

„Mám kamarádku, ta má pořád nějaké aktivity a výlety, pořád někde jsou a děti pak ani neví, kde všude byly a vše jim splývá a pak když mamka

lehne třeba s chřípkou, tak jsou k neudržení, protože jsou pořád zvyklé někde jezdit a mít nalajnovanou každou minutu. To bych nechtěla.“

Jiný důvod pro aktivity ponechané na svobodné vůli jejich dítěte uvádí např. respondentka č. 4:

„Musí mít právo na svůj prostor plus samozřejmě také vždy nestíhám nebo prostě jen nemám náladu.“

Naopak argumentem pro rozumnou míru organizování volného času možná může být tvrzení respondentky č. 6, která mj uvádí, že dceřin volný čas většinou neovlivňuje:

„Moje dcera je šťastná, když přijde domů a běhá od jedné hračky k druhé. Je přímo alergická na to, abych ji nutila. Musíme se připravovat na návštěvu logopedky, ke které budeme chodit a je to pro ni problém. Ona nemíní svůj volný čas mrhat nacvičováním správné řeči.“

Na tomto místě se nabízí otázka, zda nejde o bezradnost rodiče nakolik dítě vychovávat. Nebo může jít o alibismus-tím, že matka vytváří volný čas pro své dítě, vytváří volný čas zároveň i pro sebe.

Jelikož dítě neřeší důsledky svého jednání, dochází i k situacím, kdy se dítě věnuje něčemu, co nekoresponduje s ideální představou jeho rodiče a nebo tráví zmíněným druhem činnosti více času, než by odpovídalo představě jeho rodiče, tudíž oslovení respondenti uplatňují určité intervenční strategie (zákaz, nabídka jiné činnosti, vysvětlení, vlastní příklad). Všichni oslovení respondenti jsou toho názoru, že dítě by mělo mít určité množství volného času, který by mohlo využívat dle své svobodné vůle. Objevily se zajímavé příklady hovořící pro to, aby bylo možné se domnívat, že za předpokladu, že souhlasíme s tvrzením, že dítě předškolního věku má volný čas jako takový, můžeme se přiklonit k mínění, že je dobré pokud určité množství tohoto času je pod kontrolou rodičů, jelikož pokud je dítěti ponechána přílišná svoboda, může mít poté potíže v situacích, kdy je nutné se přizpůsobit. Pokud je ale rodiče příliš zasahují do volného času dítěte, mohou se objevit potíže, pokud se dítě octne v situaci, kdy je nuceno využít volný čas podle své svobodné vůle.

5. 3. 2 Jaké jsou názory rodičů na vhodnou míru organizovanosti času dětí?

Za zajímavé zjištění dále považuji to, že šest respondentů ze sedmi je toho názoru, že dítě předškolního věku má volný čas (příčemž nejčastěji označují jako organizovaný čas pobyt dítěte v mateřské škole). Vyjímkou je respondentka č. 1, která vychází se svého

osobního pojetí volného času a porovnává jej se svým dítětem. Zastává názor, že takto malé dítě volný čas jako takový nemá:

„V podstatě nemá. Pro mě dospělého, svobodného člověka je volný čas čistě můj, můžu si dělat, co chci, kdy chci a kde chci, nejsem omezená místem ani časem, můžu jít, kam chci. Šími si odpoledne nemůže říct, jdu za kámošem, na procházku nebo si budu hrát doma zrovna teď, když máma musí nakoupit. V nejlepším případě má vždycky nějakou z podmínek dospělého pojetí volného času omezenou – čas, místo, aktivitu.“

Respondenti byli také požádáni, aby zkusili procentuelně vyjádřit poměr času, který má být pod kontrolou rodiče a času, jehož trávení by mělo být ponecháno na svobodném rozhodnutí dítěte. Tři respondenti uvedli poměr 50% času ovlivněného rodičem ku 50% času ponechaného na vůli dítěte. Dva respondenti shodně uvedli poměr 70% organizovaného času ku 30% času ponechaného na dítěti a jedna respondentka uvádí ideální poměr 60% organizovaného času ku 40% času ponechaného na vůli dítěte. Z čeho konkrétní respondenti vycházejí vyplývá z dalšího obsahu jednotlivých rozhovorů, které jsou obsaženy v příloze této práce. V podstatě se dá říci, že procentuelní rozdělení volného a vázaného času vychází z faktu, že se jedná o děti, které navštěvují mateřskou školu (čas strávený ve školce rodiče považují za organizovaný, byť je jeho součástí i čas vymezený k tzv. volné hře) a poté jim doma zbývá čas, kdy se mohou věnovat svým zálibám a víceméně se dá říci, že tento čas určují rodiče jako volný. Při bližším zkoumání ale zjistíme, že tento volný čas můžeme u předškolních dětí ještě rozdělit na čas, který je pod kontrolou rodiče a čas, kdy je dítěti ponechána vlastní svoboda (pouze jedna respondentka se tomuto modelu vymyká viz rozhovor č. 1).

Výzkumné šetření se také snažilo zjistit, jak pojmají oslovení respondenti svůj vlastní volný čas. Jednoznačně se dá říci, že je to dle jejich vyjádření individuálně disponibilní čas, který mají sami pro sebe, jsou oproštěni od povinností a mohou odpočívat, relaxovat a věnovat se svým oblíbeným činnostem. Od tohoto pojetí ale poměrně jasně odlišují volný čas pro rodinu. Zde se objevovala vyjádření, že v tuto dobu se snaží být jako rodina spolu, někteří respondenti preferují spíše odpočinek, většina jich ale uvedla, že se snaží ve volném čase jako rodina být aktivní (výlety atp.). Velmi pěkně paradox rodinného volného času vystihl dle mého názoru respondent č. 3, který popisuje volný čas pro rodinu takto:

„...volný čas pro rodinu je vlastně organizovaný čas, kdy musím všechny sehnat dohromady a někam je vytáhnout a pak už je to trochu o volnosti, ale zase jen tak trochu, omezeně, protože třeba když někam jdeme, tak musím děti hlídat a napomínat je a hádat se s nima.“

5.4 Závěr

Z realizovaného výzkumu vyplynulo, že oslovení rodiče dětí předškolního věku mají poměrně jasnou ideální představu o tom, jakým způsobem by jejich děti měly trávit volný čas. Ne vždy se jim ale daří tyto představy naplňovat, a to především z toho důvodu, že své jednání a rozhodování zvažují v kontextu určitých možností, které mají a režimu, v němž fungují. Jejich jednání a rozhodování se dále odvíjí od jejich vlastního zájmu a vůle a zájmu jejich dítěte. Občas se různé představy matky a otce a tento fakt může být zdrojem potenciaálního konfliktu.

Volný čas chápou oslovení respondenti pozitivně, tedy jako individuálně disponibilní dobu. Pojetí volného času jednotlivce se však liší od toho, jakým způsobem respondenti vnímají volný čas v kontextu celé jejich rodiny. Respondenti se shodují na tom, že jejich dítě by mělo mít čas částečně organizovaný, ale mělo by mít i prostor, kdy se může rozhodovat o tom, čemu se bude věnovat samo podle své vlastní svobodné vůle.

Činnosti, kterým se respondenti se svými dětmi ve volném čase věnují, se dají rozdělit do čtyř skupin: aktivity podporované a tolerované, aktivity pod kontrolou rodiče a ponechané na svobodné vůli dítěte. O vyložení nevhodných nebo nežádoucích činnostech rodiče spontánně nehovořili (pokud použili výraz „nevhodný“ atp., jednalo se o výraz přejatý z položené otázky, proto jsem tyto „sporné“ činnosti vyhodnotila spíše jako činnosti tolerované).

Myslím, že by mohlo být velmi zajímavé oslovit téže respondenty za několik let, až jejich děti budou na prvním a posléze na druhém stupni základní školy. Mohlo by být přínosné zmapovat vývoj jednak pojetí volného času, způsobu jeho trávení ze strany rodičů a posléze ze strany samotných dětí, kdy by už bylo možné vyhodnotit, nakolik děti přejaly původní model (tedy model, jaký byl nastíněn na základě tohoto výzkumu) a jaké další faktory na jednání a rozhodování dětí působí.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se pokoušela hledat odpověď na otázku: „Jaké jsou představy rodičů dětí předškolního věku o tom, jakým způsobem by jejich děti měly trávit volný čas?“

Nejprve jsem se pokusila nahlédnout fenomén volného času v historickém kontextu, jelikož si myslím, že pohled do minulosti je vždy důležitý, protože nám může poskytnout mnoho užitečných informací a již uskutečněných zkušeností, z nichž lze porovnávat a lze z nich čerpat poučení. V další kapitole jsem se pokusila o přiblížení toho, jak lidé v současné době obvykle tráví volný čas a jakým způsobem uvažují o volném čase svých dětí rodiče, a to za účelem přiblížení situace současných rodičů, tedy pravděpodobně i našich respondentů. K tomu mi posloužily výsledky vybraných již realizovaných výzkumů na toto téma. Třetí kapitola se zabývala společenskými determinantami ovlivňujícími volný čas dnešních rodičů. Měla za cíl podat náhled na současnou společenskou situaci, v níž se rodiče nacházejí, a na kontext, v němž uskutečňují své jednání a rozhodování. Čtvrtá kapitola byla snahou o představení volného času jako jedinečného prostoru pro edukační působení, přičemž jsem se pokusila nabídnout několik konkrétních oblastí, kde lze dětem nenásilnou, hravou a poutavou formou předat mnoho nového a užitečného. Pátá kapitola se zabývá samotným výzkumem, realizovaným pro účely této práce.

Výzkum se pokoušel nalézt odpověď na základní výzkumnou otázku - podat náhled do představ rodičů, vysvětlit, jakým způsobem rodiče nahlízejí volný čas, jak by chtěli, aby trávilo volný čas jejich dítě, jaká kritéria jsou pro ně při rozhodování důležitá a na čem své uvažování zakládají a zda se rodičům daří naplňovat jejich ideje v praxi. Z výzkumu vzešlo několik –podle mého názoru zajímavých zjištění:

–rodiče předškoláků chápou volný čas pozitivně a mají poměrně jasnou představu o tom, čemu by se chtěli ve volném čase věnovat a čemu by chtěli, aby se věnovaly jejich děti

–v rozhodování rodičů o volném čase hraje důležitou roli několik determinant, především: možnosti, které mají, režim v němž fungují, ale který také sami mají možnost ovlivnit, zájem rodičů samotných a zájem jejich dětí a vůle rodičů a jejich dětí.

–vlivem určitých daností se rodičům ne vždy daří jejich představy naplňovat, přičemž většina rodičů přistupuje k možnostem, které mají poměrně pasivním způsobem a nesnaží se je nějak zásadně měnit. Z tohoto důvodu jsou aktivity, kterým se děti oslovených respondentů ve volném čase věnují rozděleny na ty, jež rodiče podporují, ty, jež sice zcela nekorespondují s představami rodičů, nicméně jsou ochotni je tolerovat, a aktivity, které se odehrávají za kontroly rodičů a aktivity, které rodiče ponechávají na svobodné vůli dítěte

–podle názorů oslovených respondentů by dítě mělo mít jak prostor k vyžití dle své svobodné vůle, tak i čas, který je mu organizován

- v některých případech se různí názory matky a otce, což může být zdrojem potenciálního konfliktu, který má přímý vliv způsob, jakým dítě tráví volný čas

Během výzkumného šetření objevilo hned několik zajímavých oblastí, či otázek, které by jistě zasluhovaly hlubší pozornost, např.

- otázka rozdílných výchovných představ matky a otce a jejich dopad na výchovné působení na dítě;
- komunikace rodiče s pedagogem týkající se konkrétních volnočasových aktivit (náplň, způsob realizace, možná rizika);
- jakým způsobem lze aktivně ovlivnit možnosti a režim, při nichž rodiče fungují;
- míra výchovného působení na dítě ve volném čase;
- otázka vhodnosti či nevhodnosti volnočasových aktivit v předškolním věku;
- pokud by se výzkum realizoval ve větším měřítku, bylo by možná také zajímavé pokusit se vyvodit typologii rodičů dle toho, zda jejich uvažování o volném čase může nějak souviset s jejich vzděláním a povoláním;

Na základě realizovaných rozhovorů si myslím, že se dá s jistotou říci, že dotazovaní rodiče se o své děti zajímají, snaží se budovat u dětí schopnost volnočasové kompetence, tak jak o ní hovoří např. H. W. Opaschowski. Jako velmi pozitivní hodnotím fakt, že rodiče sami chápou volný čas jako individuálně disponibilní dobu, nikoli jako pouhou zbytkovou kategorii (i když zaměstnání je jistě důležitou a neopominutelnou determinantou jejich jednání), tedy jejich postoj k volnému času je pozitivní. V dnešní době, kdy se ocitáme pod nátlakem konzumu, je velmi důležité, abychom dokázali odlišit podstatné od nepodstatného, užitečné od neužitečného a skutečný přínos od pouhého pozlátka. Budování volnočasové kompetence u dětí

považují za velmi naléhavý úkol jak pro rodiče, tak pro pedagogy, mj. také proto, že děti jsou–hovoříme-li o rizicích konzumu, velmi snadno ovlivnitelné.

V úvodu své práce jsem taktéž zmínila důležitost souladu mezi výchovným působením rodiny a pedagogů. Často slyšíme–hlavně v souvislosti se školním prostředím, stížnosti pedagogů na nezájem rodičů o edukaci dítěte. Z rozhovorů, které jsem realizovala, ale vyplývá, že rozhodně nelze říci, že by rodiče předškoláků neměli o své děti zájem, že by neprojevovali zájem o to, co jejich děti dělají, že by se nesnažili je vést k realizaci jejich zájmů atp. Problém tedy vidím spíše v komunikaci rodič–pedagog. Rodiče někdy přiznávají, že nevědí, jak lépe řešit obtíže při výchově jejich dětí (důkaz můžeme najít například i v rozhovoru č. 2, kdy respondentka hovoří o tom, že by ráda trávila volný čas se synem lepším způsobem, ale nemá dostatek nápadů a fantazie k tomu, aby dokázala dítěti nabídnout zajímavý program). Tato problematika se tedy nepochybně promítá i do prostředí mimoškolního.

Ve čtvrté kapitole jsem nastínila několik způsobů, jakými lze pozitivně působit na rozvoj dítěte. Zajímalo mne, do jaké míry a zda vůbec se promítnou v odpovědích dotazovaných respondentů.

–o tom, že na výchově dítěte se účastní a část volného času s dětmi tráví prarodiče se zmínilo pět respondentů ze sedmi.

–co se týče trávení volného času v přírodě, u žádného z respondentů jsem nezaznamenala konkrétní aktivitu, která souvisí přímo s přírodou a pobytem v přírodě, pouze v případě respondentky č. 1, která zmínila, že syn u babičky pěstuje na zahrádce zeleninu. Několik respondentů sice uvádělo, že ve volném čase chodí se svými dětmi na procházku, ale bohužel nespecifikují, jaká místa navštěvují.

–rovněž o filozofování ve volném čase se nezmínil žádný respondent. Aktivity podporujících rozvoj myšlení u dětí, byly v rozhovorech poměrně zřídka, např.: rozvoj myšlení prostřednictvím hry, čtení pohádek před spaním.

–naproti tomu, oblast umění byla respondenty zmiňována poměrně často., nejčastěji šlo o oblast hudební a výtvarnou. Oblast dramatická nezmínil nikdo z oslovených respondentů.

Z poznatků mé práce také vyplývá, že ačkoli dnes máme nepřeborné množství možností trávení volného času, situace dnešních rodičů není mnohdy snadná (sami rodiče uvádějí, že někdy nestíhají, nemají dost peněz k tomu, aby mohli naplňovat svá přání a přání jejich dětí, pracují v noci, nemají dost fantazie atp.). Domnívám se, že tam, kde nemůže z nějakého důvodu působit rodič, či jeho působení není dostatečně

efektivní, může pomoci pedagog. Tato spolupráce ovšem opět předpokládá vzájemnou konstruktivní komunikaci. Je otázkou k diskusi, zda je v reálu možné dosáhnout na tomto poli ideálního stavu, nicméně jistě můžeme udělat mnohé, abychom se k němu alespoň přiblížili.

Čas, který věnujeme svým dětem, je bezpochyby nejlépe investovaným časem. Měsíce a roky ubíhají velmi rychle a doba, kdy je nám mysl dítěte plně otevřená a máme tedy možnost dítěti předat co nejvíce ze sebe je omezená (většinou končí ve starším školním věku dítěte, kdy nad vlivem rodičů převáží vliv vrstevníků). Proto bychom jak jako rodiče, tak jako pedagogové měli dělat maximum pro to, abychom dětem předali to nejlepší ze sebe a vybavili je kompetencemi potřebnými pro úspěšný, zdařilý život. K tomu je nutné důsledně kriticky mapovat a promýšlet všechny oblasti, jež se zmíněné problematiky dotýkají. Doufám, že má práce má potenciál být užitečným příspěvkem především pro mé kolegy z řad pedagogů volného času.

Literatura

ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda, 1979. ISBN neuvedeno.

ARISTOTELÉS. *Politika*. 2. vydání. Praha: Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4.

BAUMAN, P. *Filozofický dialog jako cesta k prevenci násilí*. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2013. ISBN 978-80-7394-412-4.

BAUMAN, P. (ed.) *Kritické a tvořivé myšlení: není to málo?* České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2013. ISBN 978-80-7394-432-2.

COGNET, G. *Dětská kresba jako diagnostický nástroj*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0499-2.

CIPRO, M. *Prameny výchovy. Starověk, středověk, 16 a 17. století*. Svazek první. Praha: vlastním nákladem, 1991. ISBN neuvedeno.

CIPRO, M. *Škola – opora socialismu. Výběr pedagogických statí*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973. ISBN neuvedeno.

CIPRO, M. *Výchova v socialismu*. Praha: Orbis, 1976. ISBN neuvedeno.

ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV-nakladatelství, 1996. ISBN 80-85866-15-3.

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-725-1.

GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-124-4.

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80.7178-927-5.

JISTEL, P., KOVÁŘÍK, V., KOBRLE, V. *Hudba v Mateřské škole*. Chomutov: 1969.

KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase*. Studijní texty pro pedagogy volného času. České Budějovice: 2011.

KAPLÁNEK, M. (ed.) *Čas volnosti – čas výchovy*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0450-3.

KLÍMA, I. *Jak přežít blahobyt*. Brno: Doplněk, 2011. ISBN 80-7239-072-4.

KODEJŠKA, M. *Integrativní hudební výchova dítěte předškolního věku*. Praha: PF UK, 2002.

KOLEKTIV AUTORŮ: *Aby děti byly a žily*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005. ISBN 80-7212-382-3.

KOMENSKÝ, J. A., *Cesta světla*. 2. vydání. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0291-8.

KOMENSKÝ, J. A., *Predpisy pre dobre organizovanú školu*. 2. vydání. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991. ISBN 80-08-01203-X.

KOMENSKÝ, J. A., *Škola Pansofická*. Praha: Beseda učitelská, 1875. ISBN nevedeno.

KOMENSKÝ, J. A., *Vševýchova*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1948. ISBN nevedeno

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

LHOTOVÁ, M. a kol. *Arteterapie ve speciálním vzdělávání I*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2013. ISBN 978-80-7394-414-8.

LIPOVETSKY, G., *Hypermoderní doba. Od požitku k úzkosti*. Praha: Prostor, 2013. ISBN 978-80-7260-283-4.

LIPOVETSKY G. *Soumrak povinnosti*. Praha: Prostor, 2011. ISBN 978-80-7260-237-7.

MARX, K. *Ekonomicko-filosofické rukopisy z roku 1844*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961. ISBN nevedeno. str. 61-75.

MARUŠÁK, R. Některé aspekty lekce jako jednotky procesuální. In *Dítě mezi výchovou a uměním. Dramatická výchova na přelomu tisíciletí*. Sborník příspěvků Konference o dramatické výchově. Praha: Sdružení pro tvořivou dramaturgii, 2008. ISBN 978-80-903901-2-6.

OPASCHOWSKI, H. W. *Kathedralen des 21. Jahrhunderts: Erlebniswelten im Zeitalter der Eventkultur*. Hamburg: Germa Press, 2000.

OPASCHOWSKI, W. *Pädagogik der freien Lebenszeit*. 3. doplněné a přeprac. vydání. Opladen: Leske und Budrich, 1996. ISBN 3-8100-1563-6.

PLATÓN. *Zákony*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961. ISBN nevedeno.

PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8.

- READ, H. *Výchova uměním*. Praha: Odeon, 1967. ISBN neuvedeno.
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.
- SPOUSTA, V. *Krása, umění a výchova*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1196-3.
- STRAŠÍKOVÁ, B. *V roli rodičů a prarodičů*. Praha: Husitská teologická fakulta UK, 2004. ISBN 80-246-0848-0.
- STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.
- STRNADOVÁ, L. *Výchova k umění se zaměřením na období středověku u dětí mladšího školního věku*. České Budějovice 2011. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Mgr. Irena Kovářová.
- STŘELEČEK, S. et al. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-61-3.
- ŠEĐOVÁ, K. *Děti a rodiče před televizí*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-149-2.
- ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN neuvedeno.
- VÁŇOVÁ, H. *Hudební tvořivost žáků mladšího školního věku*. Praha: Editio Supraphon, 1989. ISBN 80-7058-149-2.
- VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. 2. upravené a doplněné vydání. Brno: Print-Typia, 2001. ISBN 80-86384-00-4.
- WAY, Brian, *Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací*. Praha: ISV nakladatelství, 1996. ISBN 80-85866-16-1.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH: *Filozofie pro děti*. České Budějovice: JČU, © 2014 [cit. dne 11. 12. 2013]. Dostupné na WWW: <<http://www.p4c.cz/index.php?s=o-projektu>>.

GIESECKE, H. *Leben nach der Arbeit*. München:Juventa-Verlag, © 1983 [cit. dne 28. 12. 2013]. Dostupné na WWW: <http://www.hermann-giesecke.de/freizeit83.pdf>>.

Národní institut dětí a mládeže MŠMT. *Já chci do oddílu*. 1. vyd. Praha: Národní institut dětí a mládeže MŠMT, 2012. ISBN 978-80-87449-20-2. také dostupná jako WWW: <<http://www.nidm.cz/userfiles/file/KPZ/vystupy/01-vyzkumy/ja-chci-do-oddilu.pdf>>

OPASCHOWSKI, H. *Prof. Dr. Horst W. Opaschowski Zukunftswissenschaftler, Berater für Wirtschaft und Politik*. [online]. Börsen: H. W. Opaschowski, © 2011, poslední aktualizace 10. 10. 2011 [cit. dne 12. 1. 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.opaschowski.de/index.php?id=12>>.

HUDEBNÍ ŠKOLA YAMAHA: *Rozvoj hudebního cítění v raném dětském věku*. [online]. © 2014, [cit. 2. 1. 2014]. Dostupné na WWW: <http://www.yamahaskola.cz/files/news/article/1337517465-zdenek-simek-pro-casopis-babybook.pdf>>.

STIFTUNG FÜR ZUKUNFTSFRAGEN. *Freizeit-Monitor 2013*. [online]. © 2013, poslední aktualizace 2. 9. 2013 [cit. 2013-10-27]. Dostupné na WWW: <http://www.stiftungfuerzukunftsfragen.de/de/newsletter-forschung-aktuell/249.html>>.

ŠAMANOVÁ, G. *Volný čas*. [online]. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., © 2009 [cit. dne 2013-10-27]. Dostupné na WWW: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a3718/f3/100994s_OZ100114.pdf>.

Seznam příloh

Příloha č. 1 **Záznam realizovaných rozhovorů:**

- Rozhovor č. 1 H. T.
- Rozhovor č. 2 I. B.
- Rozhovor č. 3 L. M.
- Rozhovor č. 4 L. M.
- Rozhovor č. 5. J. M.
- Rozhovor č. 6 V. Z.
- Rozhovor č. 7 V. K.

Pozn: číslování rozhovorů se neřídí datem kdy byly realizovány, ale vyplývá z jejich informační hodnoty.

Příloha č. 2 **Systém kategorií**

Příloha č. 3 **Ukázka analýzy rozhovoru (scan)**

PŘÍLOHA Č. 1: Záznam realizovaných rozhovorů

Rozhovor č. 1: H. T, žena, věk 31 let, 2 děti: 4,5 a 2 roky, vysokoškolské vzdělání, administrativní pracovnice

Prosím, popiš průběh Vašeho typického všedního dne (režim, činnosti, kdo se stará o děti...).

Takže vstáváme ca 7.30, rychlá snídaně a hygiena, před osmou cesta do školky, většinou autem protože nestíháme, s M pak nějaká dětská aktivita (když se zadaří, tak dvakrát v týdnu, cvičo a nějaký sraz s kamarádkama s dětma v herně nebo tak). Š vyzvedám většinou já po třetí a plynule přesun na jeho kroužky (hudebka, výtvarka, plavání - třikrát v týdnu), jednou v týdnu odpoledne tráví většinou s babi, abychom my mohli objet nějaký zařizovačky na stavbu. Jednou v týdnu se scházíme s Š kamarádem. Většinou se vracíme domu k večeru, děti si stihnou pohrát doma buď chvíli, nebo jdem rovnou koupat, pak večeřet, pak si sklídí nádobí a hračky a kouknou na večerníček, to koukáme často spolu, po večerníčku jim přečtem pohádku a jdou spinkat

Prosím, popiš mi, co obvykle děláte o víkendu?

No tak to je podobný. Jde o to, jestli děláme na stavbě, což v od jara do podzimu bývá často, teď v zimě míň. to se pak snažíme děti odklidit k babi, aby měli aspoň nějaký vyžití

Podobný? Jaký je "režim dne"? Taky chodíte do školky a na kroužky?

Podobný jako že nemáme žádné klasické víkendové režim, buďto jsme na stavbě - podle počasí, a nebo trávíme čas spolu, často na Hradech u našich. Většinou mám nějaký plán - často jsou tam různé akce pro děti, maškarní, dětský kování v kovárně, hradní slavnosti, výlov, soutěže v parku, fakt spoustu, takže se snažíme návštěvy tam spojit s nějakou takovou akcí, případně návštěvou příbuzných nebo kamarádů z dětství, mých. No pak to vypadá tak, že většinou dorazíme v sobotu dopoledne, rychlá exkurze po zahradě a v baráku, co se změnilo, teď tam třeba Š pěstuje papriky:-), oběd, spinkačka tak do dvou a odpoledne nějaká akce, minimálně výlet na vodopád do Terčina údolí, druhý den dopoledne se jim věnuje spíš děda, to necháváme na něm, co si vymyslí. Většinou jdou ven, sáňkovat, na hřiště, za mým bráchou, co má taky děti atd.

A když pracujete na stavbě, děti tráví čas u babiček, je to tak?

Když pracuju na stavbě, děti jsou většinou u babiček.

Přemýšlela jsi někdy, že bys Váš zaběhnutý režim chtěla změnit?

Zlepšit určitě. Pořád je na čem pracovat a tak i když nebo hlavně když jde o děti, tak to chce člověk dělat co nejlíp. V podstatě teď asi nic moc nezměníme, dokud nedostavíme, ale pak už myslím, že bude víc času a míň honění, ale na druhou stranu, snažíme se dětem věnovat a myslím, doufám, že je nijak nešidíme.

Máš představu, jak by to mělo ideálně vypadat ten Váš řečnický režim?

K tomu co bych si představovala, by den musel mít aspoň o deset hodin víc. Ale v zásadě jsem s naším nerezimem spokojená, rámcově máme den rozplánovaný, jen je

těžký, nacpat všechno, co chceme stihnout, do těch pár hodin odpoledne. Chtěla bych, aby měly děti víc prostoru pohrát si doma, což při běžných dnech nestihnáme. Ale to si zase vynahradí, když marodí, což je taky často.

Když pomíneme činnosti jako jídlo, spánek, hygiena atp., které činnosti během dne Vašemu dítěti organizuješ a které necháváš na něm?

V podstatě hodně času trávíme jeho kroužky, obešli jsme víc ukázkových hodin a nechala jsem na něm, jaký kroužky se u líbí, a tomu se věnujeme většinu volného času (tzn. odpolední hodiny, kdy jsme spolu). Před večeří se snažím, aby měl chvíli, kdy si může dělat co chce (hrát si, prohlížet knížky, malovat, tvořit) cokoli, ale sám beze mě. "Povinný" je pak pravidelně (ale má to samozřejmě rád:-)) večerníček a večerní čtení pohádky.

Jaký by měl být poměr času, který má dítě organizován rodičem (či někým jiným) a času jehož využití je ponecháno na svobodném rozhodnutí dítěte. Dokázala bys to vyjádřit procentuelně?

Jak myslíš organizován? Čas jako měřící jednotka nebo čistě náplň jeho času? Mam do toho zahrnovat školku, protože tam je dle mě organizováno všechno, teď si budete hrát, teď se jde ven... nebo teď si budete hrát, ale vyberte si s čím chcete, to už není organizovaný čas?

Tak se zeptám malinko jinak ještě. Když hovoříme o Š, co si myslíš, že je pro něj volný čas? Kdy má volný čas? (je to i ve školce, nebo až o ní?) atp.

Nebo jinak, má čtyřletý dítě volný čas?

Přesně tak!!! Má? A pokud ho má, co je to?

V podstatě má organizovaný celý den, teď budeme doma, a jen tady si můžeš dělat co chceš, teď jdeme ven, půjdem, kam chceš, ale teď...

Takže, když jsi říkala, že má v podstatě organizovaný celý den, znamená to, že Š vlastně nemá volný čas? A ještě jinak - co je vlastně podle tebe volný čas? pro Tebe osobně?

V podstatě nemá.

Pro mě, dospělého, svobodného člověka, je volný čas čistě můj, můžu si dělat co chci, kdy chci a kde chci, nejsem omezená místem ani časem. můžu jít kam chci. Š si odpoledne nemůže říct, jdu za kámošem, na procházku, nebo si budu hrát doma zrovna teď, když máma musí nakoupit. V nejlepším případě má vždycky nějakou z "podmínek" dospělého pojetí volného času omezenou - čas, místo, aktivitu...

Dokázala bys najít nějaký prostor, kdy si Š sám může určovat, rozhodovat, co bude dělat? Kdy si může sám vybrat co bude zrovna dělat jen podle sebe? (ačkoli je omezený tím, že teď jsme třeba doma, a má na to hodinu, protože pak se jde spát)?

Ale jo, pokud půjde jen o jednu složku z těch tří, co jsem uvedla, že jsou pro mně důležitý jako hodnoty volného času, tak jo. Může si vybrat aktivitu (hra, knížka, malování), ale už ne prostor (jsme doma) a čas (večer před spinkáním). K tomu, aby se učil být samostatný, je podle mě důležitý, aby se naučil ovládat a rozhodovat o svým volným čase. Proto se snažím, aby i v těch omezených podmínkách čtyřletého dítěte měl šanci aspoň jednou denně si sám udělat program...

A k těm hodnotám volného času? Nějak mi to uniklo, teď si nejsem jistá, můžeš mi prosím, zopáknout, jaké to pro Tebe jsou ty hodnoty vol.času?

Aktivita - co chci dělat, prostor - kde to chci dělat (teď musí být doma, protože s ním nikdo nemůže jít ven, chce si hrát s míčem, to může i doma, ale on chce kopat venku, takže jeho volný čas je zase omezený) čas - kdy to chci dělat (teď má od mámy naplánovaný volný čas, a tak si může dělat, co chce, ale zase jenom v ten konkrétní čas, jeho volný čas plánuje zase někdo jiný pro něj, může dělat co chce, ale jen v čas, kdy to má ode mě naplánovaný).

Proč vůbec Š organizuješ čas? (režim dne, kroužky).

Protože je malý a nesamostaný a já jsem jeho máma:-) Chci mu pomoci, aby se rychle zorientoval ve světě, ve kterém bude žít celý život, aby se naučil, že není na světě sám a musí respektovat, že jsou vedle něho lidi, jejichž potřeby nemusí chápat, ale musí je respektovat. Přese všechno organizování se snažím, aby si sám přišel na to, co ho baví a co chce dělat. Jeho věkem a dobou, nároky společnosti, jsme vlastně nuceni, organizovat mu jeho čas...

Podle čeho dítěti čas organizuješ (co je pro Tebe při výběru volnočasových činností důležité)?

Jsou pro mě důležité jeho zájmy, rozvíjení jeho samostatnosti.

Podle čeho např. vybíráš kroužky? Je ještě nějaké jiné hledisko, než to, aby Š bavily?

Snažím se podporovat to, co ho baví. Zároveň se ho snažím podpořit v tom, aby co nejvíc svého času trávil se svými kamarády, myslím, že je důležitý, aby se naučil komunikovat a vycházet s vrstevníky, při jakékoli činnosti, ať je to organizovaná zábava ze všech hledisek, nebo prostě čistě hraní... důležitý je pro mě i sport. Byla bych ráda, aby si našel nějaký druh sportu, jaký ho bude bavit. Je jedno co, ale sport je podle mě důležitý v průběhu celého života, podporuje zdravý životní styl.

Jsou nějaké aktivity, kterým se vyhýbáš nebo chceš, aby se jim Š vyhýbal?

Pokud to mám brát na aktivity, běžné pro jeho věk, tak asi ne. Přemýšlím, kdyžtak mě nakopni.

Někteří lidé říkají, že na dítě negativní vliv sledování televize a využívání PC? Jiní je vidí jako nezbytnou součást našeho života? Co si o tom myslíš?

Napadlo mě, nepodporuju ho v učení se cizího jazyka. Ač v okolí vidím, že je to v poslední době zřejmě moderní (pro rodiče Š vrstevníků), nepokládám to u takhle malých dětí za důležité, připadá mi, že je to zbytečně okrádá o jejich dětské starosti a aktivita - učení cizí řeči, když vlastní ještě pořádně nezvládají, mi připadá zbytečná a úplně vhodně zařazená až do školních osnov..

A k televizi a pc - pravda, bezcílné sledování televize, natož PC, nevyhledávám. V obou případech si myslím, že tyto aktivity jsou v kompetenci a plný zodpovědnosti rodičů viz nevhodný programy v TV, v dnešní době vysoké riziko zneužití jakýchkoliv dat, které člověk uchovává v PC, za předpokladu, že drtivá většina pc je připojena k netu, dítě neumí zabránit úniku info a dat k hackerům... stejně tak pc hry považuju ve většině případů za nepřínosné... shrnu - televize a pc pro dítě ano, ale v omezené míře a za přísné recenze rodičů...

A proč ano i přes všechna ta rizika a negativa?

Jako pozitivum vidím vzdělávací pořady v TV pro děti, nebo nejen ty, Š třeba miluje dokumenty o přírodě (na zoomu, jsou bezvadný). Večerníček je klasika, občas jsou tam fakt pěkný a pro nás je to i takovej pěkněj rodičovsko dětskej rituál před spaním, kdy se všichni sejdem, děti se u večerníčku zklidní a pak společný čtení, těšíme se na to každý den... Pozitivum v případě pc... spíš nutnost. Dítě se s pc setkává od malička, při práci rodičů, komunikace se zbytkem rodiny, kamarády, předpoklad je, že ho v životě bude potřebovat minimálně v práci, ale i v soukromém životě, v dnešní době už prostě nejde dítěti pc "zatajit". Je tedy určitě dobře, aby dítě vědělo, že existuje, ale zároveň že jsou určitá rizika při jeho používání a taky lepší možnosti využití času...

Jakým způsobem se snažíš dítě od nevhodných činností odvést?

Nevhodný jsou pro mě činnosti, který sama nevykonávám, tzn. když chci, aby Š nečužel celý odpoledne na televizi, nepouštím si ji sama, kdykoliv dorazím domu. S tím souvisí taky to, aby dítě mělo široký spektrum zájmů, tzn. nabídnout mu hodně možností využití volného času, i to, jak se dítě má zabavit v tom "sporném" volném čase, se musí učit... Možná klišé, ale vlastní příklad v tomhle případě asi nejcennější

Děkuji za Tvůj čas věnovaný tomuto rozhovoru

Rozhovor č. 2: I.B., žena, 35let, 1dítě 6 let–zdravotní postižení, vzdělání středoškolské, povolání barmana

Prosím popiš průběh Vašeho typického všedního dne (režim, činnosti, kdo se stará o děti...).

Ráno vstaneme, jdeme do školky, vyvenčím psa, uklidím, co nestíhám o víkendu kvůli práci, vyřídím nákupy plus co potřebuji pozařizovat a odpoledne kolem třetí hodiny vyzvedávám D ze školky. Odpoledne se jdeme buď projít se psem, nebo si D hraje v pokojíčku, nebo je na tabletu nebo kouká na telku a v létě bazén nebo hřiště nebo tak.

Prosím, popiš mi průběh Vašeho typického víkendu.

Dopoledne je D u televize, než já se vyspím po noční po práci. Až já vstanu, najíme se, a odpoledne podle času, počasí a financí něco podnikneme třeba...výlet, kino, procházka, k vodě, hopsárium nebo podobně.

Přemýšlela jsi někdy, že bys Vás zaběhnutý režim chtěla změnit?

Ne. ono to moc nejde, protože možnosti jsou daný–třeba moje práce, kdy dopoledne spím po noční.

Když pomíneme činnosti jako jídlo, spánek, hygiena atp., které činnosti během dne Vašemu dítěti organizuješ a které necháváš na něm?

Organizuju mu společné hraní se mnou, pokud si hraje sám, nechávám ho.

Co třeba ty výlety, vybíráte je vy a nebo si vybírá D sám?

Tak to spíš my, někdy mluví o tom, kam by chtěl jít, což zohledňujeme.

Jaký by měl být poměr času, který má dítě organizován rodičem (či někým jiným) a času jehož využití je ponecháno na svobodném rozhodnutí dítěte. Můžeš zkusit vyjádřit procentuálně.

60 procent na dítěti a 40 procent času organizovaného rodičem. Pokud je schopný zabavit se sám–jde si malovat nebo si něco studovat, tak je to dobře že se dokáže zabavit sám...

A máte to tak i ve skutečnosti?

Řekla bych že ne, myslím, že to máme tak 80 na 20 (80 je na něm a 20 je v naší režii)

Zahrnuješ do času, který považuješ za organizovaný i školku nebo se bavíme pouze o aktivitách, kterým se dítě věnuje ve volném čase?

Zahrnuji do toho i školku, to je organizovaný čas.

Nyní se zaměříme na čas, který D neorganizuješ. Je to proto, že.. (nestíháš, nechceš...)

No hlavně nestíhám, to je jeden důvod a nemám tolik nápadů a fantazie, co mu vymyslet, neumím přijít s něčím úplně novým, ráda bych, ale bohužel tohle neumím.

Kdybys mohla, změnila bys poměr činností, kdy si D může v uvozovkách dělat co sám chce a činností, které chceš mít pod kontrolou?

Určitě..Kdybych měla víc času, nápadů atd, chtěla bych se mu víc věnovat, chtěla bych, aby trávil víc času s námi než třeba v tom pokojíčku...

Proč si myslíš, že by dítě mělo mít i ve volném čase činnosti, které jsou nějak organizované?

Za první prostě to dítě se musí naučit, že ten čas mu bude vždycky trochu organizované, bude mít povinnosti, třeba až půjde do školy, aby si zvykl, že nemá jen svůj čas, kdy si dělá kdy chce co chce, musí mít řád. Kdyby měl třeba pět hodin odpoledne sám pro sebe, je to moc, je to špatně pak.

Podle čeho dítěti čas organizuješ (co je pro Tebe při výběru volnočasových činností důležité)?

Je pro mě docela důležitý, aby byl venku na vzduchu, aby nebyl zavřený doma, aby mu ta činnost něco dala...to je asi z toho nejdůležitějšího vše!

Proč je pro Tebe důležité právě toto?

Doma tráví většinu dne, tak když je krásně, proč se nejít vyvětrat, je to pro jeho zdraví...

Podle čeho bys například vybírala nebo vybíráš kroužky, které by D měl navštěvovat nebo navštěvuje?

Chodíme na angličtinu. Důležité je, aby ho to bavilo bavilo, aby mu to něco dalo, aby tam chodil rád.

Aby tam chodil rád?

No, aby tam nechodil z donucení, těšil se, aby byl v kolektivu dětí, aby si udělal kamarády...

Proč si myslíš, že by dítě mělo mít čas, který může využít podle svého svobodného rozhodnutí (tzn. čas který mu není nikým organizován)?

Protože to dítě si tvoří... jak bych to řekla, se tím vyvíjí, učí se tím sám si přijít na nějakou novou věc, pokud si hraje sám se stavebnicí, tak si sám může přijít na něco nového, co se s tou stavebnicí dá dělat, rozvíjí to jeho myšlení, představivost, fantazii...

Myslíš si, že takto malé dítě (předškolák) vůbec má volný čas? Pokud ano, co tedy pro dítě je volný čas?

Řekla bych že má hodně volného času, daleko víc než školák, kdy se to změní přípravou do školy, když pak musí dělat úkoly atd . Teď ještě nemá ty povinnosti.

Co znamená volný čas pro Tebe osobně?

Masáž! Relax, káva se sušenkou, jen si venku sednou na lavičku a být na vzduchu, nemusím nic, uklízet vařit, vyřizovat maily....nic nedělání, odpočinek.

Co znamená volný čas pro Tvou rodinu?

Volný čas pro rodinu bych nechtěla trávit tak jak já osobně, chcem být jako rodina spolu a pokud možno aktivně, procházka, výlet....

Proč nechceš být pasivní—to nicnedělání?

To by mě nenaplňovalo, když mám dítě tak chci být aktivní, pasivní můžu být v důchodu.

Když máte volno, co jako rodina děláte? (všední den, víkend)

No jak jsem řekla, ty procházky, výlety, hrajeme si, koukáme na telku—nebo spíš D s taťkou, já tohle nemám moc ráda.

Nakolik si myslíš, že je s realitou (trávení volného času) spokojený D?

Já si myslím, že je spokojenej, není náročnejší na aktivity, není dítě, který tě bude samo tahat ven, spíš musíme my.

Které aktivity podporuješ a proč?

Aktivní pohyb-procházky, hřiště a tak, aby se kvůli svému zdravotnímu stavu učil fungovat v jiném prostředí než doma, sportovně založený kroužky, angličtinu-tomu dává něco i do budoucna, pak se napojí na to, co už bude umět ve škole, to se mu neztratí...

Kterým aktivitám se naopak vyhýbáte a proč?

Vyhýbám se aktivitám, který by pro něj byly nebezpečný kvůli jeho zdravotnímu stavu, např. kde je hodně důležitá orientace, aby si neublížil...

Někteří lidé říkají, že na dítě má negativní vliv sledování televize a využívání PC? Jiní je vidí jako nezbytnou součást našeho života? Co si o tom myslíš Ty?

Já si myslím, že negativní vliv má, to stopro, ale v dnešní době to bez nich nejde, pro ty rodiče, je to jednoduchý, když nemaj čas, a pomůže jim, když to dítě se zabaví pc, tabletem, u televize.... ale zase když nebude sledovat třeba televizi vůbec, tak bude pak mezi vrstevníky, kdy dneska všichni tu tv sledují, mimo. Bude se cítit méněcenně, když nebude znát ty pořady a hrdiny.

Snažíš se to nějak korigovat? Myslím nějak eliminovat ten negativní vliv, který by ta televize a počítač mohli na D mít?

Když je v televizi něco nevhodného, tak mu to přepnu, a když už je u televize nebo na tabletu dlouho.. no, je to problém, protože manžel nesdílí v tomhle můj názor, jemu televize ani počítač nevadí, v tom se rozcházíme, takže eliminovat to je u nás docela problém.

Jakým způsobem se snažíš D od nevhodných činností odvést?

Pokud jsem sama doma, tak mu televizi vypnu a jdeme hrát třeba pexeso, nebo když je počasí, jdeme se projít...

Rozhovor č. 3: L. M., muž, 38 let, 3 děti: 13, 7 a 4 roky, vzdělání vysokoškolské, povolání hasič

Prosím popiš průběh Vašeho typického všedního dne (režim, činnosti, kdo se stará o děti...). Uveďte, zda jsi s uspořádáním Vašeho běžného dne spokojený či nikoli a proč.

Takže, ráno vzbudíme děti, dáme jim snídani a buď T odvede M, nebo já, nebo moje mamka do školky. V poledne pro ní dojdeme, protože vyzvedáváme V ve škole, tak vyzvedneme jeho a pak rovnou i T a jdeme domů. Tady si T hraje, než udělá V úkoly a pak nejčastěji letí oba ven na zahradu k nám a hlavně k babičce. Tam jsou pomalu do večera a pak přichází domu, aby si ještě pohráli, najedli se a pak je ukládáme do postele. Když je třeba, tak T vyzvedává babička, ale to není tak často... a jak často to je, to přesně nevím, ale tak jednou do týdne? To jsem popsal spíš letní, než zimní variantu, protože když je škaredě, tak na zahradě moc nejsou, ale u babičky jo... ona totiž odpoledne bývá stále na zahradě, tak jsou pořád s ní...

Prosím, popiš průběh Vašeho typického víkendu a uveď, zda jsi s jeho průběhem a uspořádáním spokojený a proč.

Takže je ráno vzbudíme, dáme rychle něco k jídlu a mažeme do kostela. Z kostela většinou už jedou autem s babičkou, protože ona veze prababičku a jsou u babičky až do oběda, nebo do chvíle před obědem. Pak dáme oběd a po obědě jdeme jako rodina někde na procházku, nebo na výlet. Vracíme se tak, abychom si odpočinuli, děti si pohrajou, dostanou večeři a po večeři vyčůrat, vyčistit zuby pomodlit, přečíst pohádku a spát.

Vyhovuje Ti to tak, jak to máte uspořádané, nebo bys něco změnil?

Nic bych neměnil.

Které činnosti během dne svému dítěti organizuješ a které necháváš na něm a proč (všední den, víkend).

Organizujeme denní časový režim, jako vstávání, jídlo, spánek.. a to proto, protože ještě nemá potřebný pojem o čase a na něm necháváme volnočasové aktivity.

Proč si Tvá dcera může volit volnočasové aktivity sama?

Protože když jí baví malování a vybarvování, nebo hraní si se zvířátkama, tak jí nebudu tlačit do toho, aby... no, teď mě nenapadá žádný pořádný přirovnání, ale prostě k něčemu, co jí nebaví...

Je nějaký rozdíl v tom, jaké aktivity jí plánuješ a jaké necháváš na ní, zda je víkend nebo všední den?

Asi jo, protože v týdnu je méně času, tak je to víc na ní, ale o víkendu se snažíme být víc pohromadě jako rodina, takže třeba na to nedělní odpoledne naplánujeme nějaký výlet.. a v pátek má kroužek, takže to zas musí v určitý čas na kroužek a o víkendu nemusí do školky...

Jaký by měl být poměr času, který má dítě organizován rodičem (či někým jiným) a času jehož využití je ponecháno na svobodném rozhodnutí dítěte. Vyjádři procentuálně.

50% na 50%

Nyní se zaměříme na čas, který dítěti neorganizuješ. Je to proto, že.. (nestíháš, nechceš...)

Určitě to není o tom, že bych si řekl, tak, teď máš volno, tak rozvíjej svůj intelekt, svoji dovednost a kreativitu... ale nejspíš to bude o tom, že nestíhám, tak to nechávám na ní a ona si to hraní vždycky najde. Když ne a bude zlobit, nebo dělat něco co se mi v tu chvíli nelíbí, tak jí nějakou činnost navrhu..

Kdybys mohl, organizoval bys dítěti více času a nebo naopak a proč?

No, to ani ne, nechal bych to jak to je. Nechci jí čas organizovat, ale víc času s ní trávit! A užívat si jí, věnovat se jí, abych z toho měl hodně moc já i ona!

Trávit společný čas tak, jak chce ona nebo tak jak chceš Ty?

No, asi já, ale s tím, že bych jí dal na výběr co by chtěla dělat.. dát jí vybrat z několika možností, ne z toho: co chceš dělat, nebo spíš, co budeme dělat... i když tahle možnost by tam taky mohla být, ale spíš to myslím dělám tak, že jí dám vybrat z několika možností... nevím to teď přesně...

Myslíš si, že takto malé dítě (předškolák) vůbec má volný čas? Pokud ano, co tedy pro dítě je volný čas?

Jo, myslím, že má. Pokud chodí do školky, tak má určitě "povinnosti" a pokud je má splněné, tak má podle mě "volný čas" a jestli ho má mít ještě organizovaný? No, podle mě by ho mít mělo, nebo by mělo být alespoň pod kontrolou, aby bylo "pohlídané", že roste správným směrem, že se jen neváří u televize, ale dělá něco "smysluplného", jako třeba, že by rozvíjelo svoje dovednosti tím malováním, nebo si bude hrát s panenkama, zvířátkama,.. a bude se připravovat na opravdový život, který mu třeba ta televize nedá... teď myslím tu přípravu na opravdový život...

Podle čeho dítěti čas organizuješ (co je pro Tebe při výběru volnočasových činností důležité a proč)

Rozhoduju na základě toho, co se mě osobně líbí a co bych chtěl, aby T dělala, ale taky záleží na tom, co jí baví! Takže když poslouchám rádio a zrovna hraje nějaká písnička, která se T líbí a ona přijde k rádiu a dá ho nahlas a pak tancuje po kuchyni, tak předpokládám, že jí tancování a hudba baví, takže kroužek Malý furiant je myslím na místě. No a další aktivity se odvíjí také od toho co jí baví, takže malování, pexeso, hraní si, ale taky pomoc s kutěním, úklidem, utíráním nádobí (to dělá moc ráda!) no a jak jsem myslím říkal, vybírám to podle toho co jí baví, co je třeba a taky, jaká je zrovna situace, kolik je hodin, co je za den, jaký je počasí, co je v plánu...

Proč si myslíš, že by dítě mělo mít čas, který může využít podle svého svobodného rozhodnutí (tzn. čas který mu není nikým organizován)?

Aby se sama rozhodovala co dělat, aby zjistila co jí baví, naučila se zabavit, byla soběstačná, rozvíjela svoje schopnosti a dovednosti..

Co znamená volný čas pro Tebe osobně?

Vyjížd'ky na koni, kdy si pročistím hlavu, kochám se nádhernou přírodou kolem sebe, dívám se do dálky, na nádherné výhledy.. ale taky volný čas s rodinou, kdy jdeme někam na procházku... ale to zas tak volný čas není, takže spíš to volno na Jiskře- to je kuň, kdy jsem sám a užívám si ten klid a pohodu.

Takže je to pro Tebe doba, kdy si můžeš svobodně zvolit co budeš dělat? Kdy můžeš dělat co máš rád? Chápu to dobře?

Ano

Co znamená volný čas pro Tvou rodinu?

No, tak volný čas pro mě je něco úplně jiného, protože volný čas pro rodinu je vlastně organizovaný čas, kdy musím všechny sehnat dohromady a někam je vytáhnout a pak už je to trochu o volnosti, ale zase jen tak trochu omezeně, protože třeba když někam jdeme, tak musím děti hlídat a napomínat je a hádat se s nima...

Když máš volno, co jako rodina děláváte? (všední den, víkend)

Nejčastěji asi ty výlety a procházky a vybíráme podle počasí, zdravotního stavu a důležitý je to, aby se mi do toho chtělo a aby to rodina zvládla.

Nakolik realita odpovídá Tvým ideálním představám?

No tak změnil bych to, aby byli někteří členi naší rodiny, konkrétně manželka, aby byla víc aktivnější a přizpůsobivější. A když budou všichni členi víc aktivnější a v pohodě, tak můžem být celkově víc akčnější...

Nakolik si myslíš, že je s realitou (trávení volného času) spokojeno Vaše dítě?

To je otázka pro Terezku... ale já myslím, že si taky dovede představit, že to bude akčnější...

Co myslíš, že by ve volném čase dělalo Vaše dítě, kdyby si mohlo samo vybrat?

Byla by na hřišti, s dětma, s vrstevníky. To jí moc chybí, že tu nemá žádné kamarády, kteří by za ní chodili a se kterými by si mohla hrát...

Které aktivity podporuješ a proč? A kterým se naopak vyhýbáš a proč?

Tanec a zpěv podporujeme a že bychom se něčemu vyhýbali, to ani nevím... ona toho má od V–staršího bráchy hodně moc, takže je akční třeba i v lezení a dost toho zvládá, takže i v tom jí třeba podporujeme tím, že to míň řešíme...

A proč je podporuješ?

Zkrátka, podporuju tanec a zpěv a další jejich aktivity, jako třeba lezení, práci, starání se o zvířata, pomáhání rodičům i prarodičům... proto, protože si myslím, že jsou to potřebné věci, které je dobré si osvojit již v mládí, protože to se jim neztratí a taky ten tanec a zpěv rozvíjí jejich pohybové a talentové schopnosti..

Jsou aktivity, které jsou podle Tebe pro dítě ve volném čase vyloženě nevhodné a proč?

Například sezení u televize nebo u počítače nebo flákání se.

A proč?

No, protože zabíjí dětskou pestrost, fantazii, rozmanitost, dovednost, kradou čas, který můžou využít lepším způsobem...

Jakým způsobem se snažíš dítě od nevhodných činností odvést?

Na organizování všeho času nemám sám čas, takže zatím, bohužel, vítězí ten zákaz.

Děkuji za Tvůj čas věnovaný tomuto rozhovoru

Rozhovor č. 4: L. M. žena, 30 let, 2 děti (5 a 2 roky), vzdělání středoškolské, povolání administrativní pracovnice

Prosím popiš průběh Vašeho typického všedního dne (režim, činnosti, kdo se stará o děti...). Uveď, zda jsi s uspořádáním Vašeho běžného dne spokojená či nikoli a proč.

Ráno vstane, dojde si na wc, obleče se, vyčistí si zuby, nasnídá se (většinou kakao+lupínky), pustí si pohádku, jde do školky, odpoledne hraje s tátou hry na počítači nebo trénujeme psaní do školy, hraje si se sourozencem, nají se, vykoupe se, udělá hygienu, po přečtení pohádky od rodičů jde spát
Spokojená moc nejsem, dost sedí u pc, když jsem v práci.

Prosím, popiš průběh Vašeho typického víkendu a uveď, zda jste s jeho průběhem a uspořádáním spokojená a proč.

- Víkend v SO většinou jedeme na menší výlet nebo jdeme všichni na společnou procházku, odpoledne jezdíváme na nákup či jdeme k rodině na návštěvu
- Společně sledujeme s dětmi nějaké pohádky, hrajeme společenské hry apod.
- Po obědě relaxujeme s dětmi

Spokojená relativně jsem, ale mohlo by být více peněz a více bychom někam jezdili....

Co to znamená, že jako rodina relaxujete? O jaké činnosti nebo jakou formu relaxace se jedná?

Relaxace po obědě je buď společný nějaký film či pohádka že koukáme nebo jdeme všichni spát

Jak by to vypadalo, kdybyste měli více peněz? Co byste dělali? Kam byste jezdili?

Kdyby bylo více peněz, ráda bych jezdila s dětmi na výlety, vzala tam, kam by si ony přály. (např. různé aquaparky, pobytové víkendy s dětmi apod.)

Které činnosti během dne Vašemu dítěti organizuješ a které necháváš na něm a proč (všední den, víkend).

Organizuji pořádek v bytě, úklid po jídle, hygienu, skládání věcí, úklid hraček, pomoc v domácnosti

Nechávám na něm s čím a jak si bude hrát, vybrat mu kam půjdeme ven či kam pojedeme na výlet, dostává na výběr ze dvou možností, co si dá ke svačině a když např. pomůže s prádlem, za odměnu si může tedy zahrát na počítači.

Jaký by měl být poměr času, který má dítě organizován rodičem (či někým jiným) a času jehož využití je ponecháno na svobodném rozhodnutí dítěte. Zkus vyjádřit procentuálně.

Myslím, že tak 70% organizováno rodičem, 30% na volbě dítěte.

Nyní se zaměřme na čas, který dítěti neorganizuješ. Je to proto, že.. (nestíháš, nechceš...)

Musí mít právo na svůj prostor + samozřejmě také vždy nestíhám nebo prostě jen nemám náladu.

Kdybys mohla, organizovala bys dítěti více času a nebo naopak a proč?

Vyhovuje mi organizace tak jak u nás doma funguje, spíše by měl více organizovat také tatínek.

Proč si myslíš, že by dítě mělo mít organizovaný volný čas?

Organizace je potřeba jen částečně, má mít také svůj prostor a využít ho dle svého (viz u nás doma příklad, dětem jsem vymyslela výlet a syn mi řekl při cestě domů, kdy už pojedeme domů, aby si taky mohl doma hrát).

Podle čeho dítěti čas organizuješ (co je pro Tebe při výběru volnočasových činností důležité a proč)?

Ráda bych s dětmi více chodila ven a provozovala nějaký sport, syna to ale zatím moc nebaví, tak se snažím vždy část vyhovět sobě, část dětem.

Proč si myslíš, že by dítě mělo mít čas, který může využít podle svého svobodného rozhodnutí (tzn. čas který mu není nikým organizován)?

Nejsme roboti, nelze žít podle plánu a mít načasovanou každou minutu, každý si potřebuje nějaký čas dělat vše po svém.

Myslíš si, že takto malé dítě (předškolák) vůbec má volný čas? Pokud ano, co tedy pro dítě je volný čas?

Určitě má, když mu ho rodiče umožní, volný čas je pro něj čas, kdy si dělá co chce náš např. vždy v tuto chvíli chce sedět u počítače či tabletu.

Co znamená volný čas pro Tebe osobně?

Užít si čas doma s rodinou–hrát si s dětmi, relaxovat + relax mimo domov. Jít na kafe s kamarádkou, zajet na pokec k rodičům, být chvíli sama.

Co znamená volný čas pro Tvou rodinu?

Že společně něco podnikneme nebo jsme spolu doma, ale každý si dělá co chce.

Když máš volno, co jako rodina děláváte? (všední den, víkend)

Všední den–moc toho volna není, většinou společně probíhá úklid domácnosti, společná příprava večeře + konzumace a večer relax u tv + čtení pohádky.

Víkend–výlet, procházky, úklid doma, čtení pohádek, hraní s hračkami, hraní her, povídání si, zpívání..

Nakolik realita odpovídá Tvým ideálním představám?

Na 60%, chtělo by to více aktivit venku, nerada sedím doma.

Nakolik si myslíš, že je s realitou (trávení volného času) spokojeno Vaše dítě?

Netroufám si říct, syn asi tak napůl, když musí uklízet a být u počítače jen omezený čas, nelíbí se mu to.

Co myslíš, že by ve volném čase dělalo Vaše dítě, kdyby si mohlo samo vybrat?

Sedělo u pc a hrálo hry–sám–s tátou–s mámou–nejlépe kombinace všeho.

Které aktivity podporuješ a proč?

Jakýkoli pobyt venku

Pohybové aktivity

Vědomostní–hraní pexesa, společenských her..

Zábavné–společně zpívání, tancování, říkání básniček apod.(co děti baví a smějí se u toho).

Kterým aktivitám se naopak vyhýbáš a proč?

Hraní a pc—stačí mi PC v práci a nemyslím si, že je dobré dítěti vytvářet závislost.

Proč není dobré pro dítě hraní na pc? Jen proto aby si nevytvořilo závislost a nebo jsou ještě jiné důvody?

Hraní na pc mi nevadí, ale nesmí to být celá doba volného času, které dítě má, jednoznačně mi to vadí kvůli závislosti (kterou už mají obě naše děti, díky dnům, kdy jsou doma se S).

Jakým způsobem se snažíš dítě od nevhodných činností odvést?

Nalákám ho např. na společně malování, jít ven, jet někam do obchodu či občas zajít do Mc Donalda

Děkuji za Tvůj čas věnovaný tomuto rozhovoru.

Rozhovor č. 5: J. M., žena, 30 let, mateřská dovolená, 2 děti: 3,5 roku a 6 měsíců, vzdělání středoškolské, rodičovská dovolená

Prosím popiš průběh Vašeho typického všedního dne (režim, činnosti, kdo se stará o děti...). Uveď, zda jsi s uspořádáním Vašeho běžného dne spokojená či nikoli a proč.

Ráno vstává starší dítě (3,5 roku) s manželem do školky kolem půl 8. Já mám na starost miminko (6.m.). Kolem 14.30 si vyzvedávám starší dítě ze školky a jdeme na procházku, na nákup, když je ošklivo, jdeme domů. Tam se různě bavujeme dle možností s druhým malým sourozencem. Bud si starší hraje samo, nebo si hrajeme dohromady. Kolem 18. hodiny chodí z práce manžel. Kolem 19. hodiny se jde koupat (dětí). Kolem 20. hodiny se jde uspávat. Starší usne většinou kolem 21. hodiny. Mimi usíná kolem 12. večer.

Tento režim mi vyhovuje, protože je jediný možný. Hlavně ráno mi pomáhá to, že manžel vodí dcerku do školky a já nemusím oblékat mimi.

Prosím, popiš průběh Vašeho typického víkendu a uveď, zda jsi s jeho průběhem a uspořádáním spokojená a proč.

Dle dětí se vstává, cca kolem 8.30 jsme vzhůru. Snažím se udělat práce, co nestíhám. Když je manžel doma, hlídá obě děti. Pak vařím oběd. Pak se jde na procházku nebo se jede k babičkám. Někdy na výlet podle počasí a možností. Jsme rádi spolu, protože tatínek moc doma není, takže se snažíme využít každou chvíli, abychom se užili. S průběhem jsme spokojeni. Nejlepší je, když jsme všichni spolu a je jedno kde.

Které činnosti během dne svému dítěti organizuješ a které necháváš na něm a proč? (všední den, víkend)

Tak pokud se dá říct organizuji, tak ráno návyky jako čištění zubů, snídane, oblékání, obouvání. Ráno to musí být zorganizované, abychom se vůbec do školky dostali. (někdy jí musím vodit já) Když přijdeme ze školky, nechávám jí volně si hrát. Většinou se sama zabaví různě, hraje si v pokojíku, nebo na tabletu, nebo tancuje, nebo poslouchá hudbu na PC (baví jí to). Většinou ale chce být s mimi nablízku, takže zabavuje i malého. Večer pak kolem 19. hodiny nastává zase organizace kvůli koupání a uspávání–jako každý den.

Víkendy jsou dost podobné, jen nám pomůže tatínek a malá si ho chce užít, tak si spolu hrají.

A proč? Nechávám jí si hrát samotnou, protože si myslím, že jí to pomůže a i si odpočine, je na ní někdy vidět, že si chce prostě chvíli sama ve svém světě pohrát. Ať využívá fantazii, kterou má neuvěřitelnou. Nemůžu jí organizovat pořád něco, to bychom se z toho zbláznily obě za chvíli :))

Jaký by měl být poměr času, který má dítě organizován rodičem (či někým jiným) a času jehož využití je ponecháno na svobodném rozhodnutí dítěte. Vyjádři procentuelně.

50 /50–dítě musí mít svobodu, ale vše má své hranice

Nyní se zaměřme na čas, který dítěti neorganizuješ. Je to proto, že.. (nestíháš, nechceš...)?

Je to proto, že chci, aby si dokázala hrát sama a rozvíjela fantazii, někdy samozřejmě jí do toho vstoupím nebo ona sama chce nás zapojit. Někdy je to náročné, ale snažím se,

aby byla v pohodě a necítila se odstrčená kvůli malému. Myslím, že je v pohodě a je spokojená, že si může hrát jak chce.

Kdy malé do jejích svobodných aktivit vstoupíš? Za jakých okolností?

Vstoupím ji tam, protože si o to sama řekne, že chce, abychom v té hře byli s V, že má něco co si vymyslela. A někdy je tak roztomilá, že se jí sama zeptám, jestli nás vezme s Vášou mezi sebe, když už je sama dýl a mě ji přijde líto... Ale to je asi jen můj pocit.

Kdybys mohla, organizovala bys dítěti více času a nebo naopak a proč?

Ne, takto mi to vyhovuje.

Proč si myslíš, že by dítě mělo mít organizovaný volný čas?

Protože je malé a i když si hraje, tak pořád dokola ho to taky přestane bavit, proto je dobré vždy vymyslet nějaké zpestření a někam jet a něco připravit, popřípadě zařadit nějaký kroužek dle toho, pokud o to dítě jeví zájem a zkoušet nové věci. Ale na druhou stranu ho nezahltit, aby pak nemělo prostor samo pro sebe. To pak není dobře. Musí se pořád cítit v pohodě. Myslím, že je dost důležité o tom s ním diskutovat, i předškoláci nám toho dokážou dost říct. Jen musíme umět naslouchat.

Podle čeho dítěti čas organizuješ (co je pro Tebe při výběru volnočasových činností důležité a proč)?

Pokud organizuji například víkend, snažím se, aby byl pestrý a abychom se nenudili, ale zase abychom nelítali sem a tam. Prostě na pohodu. My nejsme nějakí velcí sportovci a nadšenci, abychom vstali ráno v šest a měli to naplánované po hodině. To ani podle mého není dobře. My jsme rodina na pohodu. A pokud jde o kroužky, tak podle touhy dítěte nebo jeho činností, které rádo dělá a podle času, který vyhovuje, abychom vše dobře stíhali i s miminkem.

Proč jsou právě tato kritéria pro Tebe podstatná (zájem dítěte, časové možnosti, rodinná pohoda)?

Protože ji nechci nutit do něčeho, co sama dělat nechce. Nechci tlačit na pilu, že teď musí tam a teď zase jinam, nabalit na ni kroužky, aby je plnila na stopro, to ne, prostě pro mě je důležité, aby ona byla v pohodě a dělala to, co ji baví, myslím, že když bude vnitřně v pohodě dítě, budeme všichni a nebude žádný stres.

Proč si myslíš, že by dítě mělo mít čas, který může využít podle svého svobodného rozhodnutí (tzn. čas který mu není nikým organizován)?

Jak už jsem říkala, je to velmi důležité pro jeho osobní rozvoj, naučí se samo pracovat a být si ve svém světě, kde si může odpočinout od všech vnějších vlivů a prostě vypnout. A je to i dobře, že se naučí být chvíli samo a nevyžaduje pořád pozornost.

Myslíš si, že takto malé dítě (předškolák) vůbec má volný čas? Pokud ano, co tedy pro dítě je volný čas?

Myslím si, že volný čas vnímá dítě jako prostor pro hraní a dělání blbostí. A u nás určitě má volný čas.

Co znamená volný čas pro Tebe osobně?

Pro mě volný čas znamená, že teď mám chvíli na to, dělat co chci a mám na to klid - třeba, když jsou všichni pryč. To je ale takový čas, který mám jednou do roka a takové ty volné časy během dne, když malé spí a větší si hraje, to je tak na to zavolat kamarádce, nebo něco vyřídit, protože to většinou netrvá dýl jak pět minut.

Co znamená volný čas pro Tvou rodinu?

Zázrak! To, že si můžeme naplánovat něco pěkného, nebo se jen tak propellešit do oběda a dělat blbosti v posteli, prostě asi je jedno, kde jsme, ale že jsme spolu. A když je taťka v práci, tak se snažím to naplánovat tak, abychom jeli třeba ke kamarádkám, nebo k babičkám, abych si taky trochu odpočinula.

Když máte volno, co jako rodina děláte? (všední den, víkend)

Taťka moc volno nemá a když už má, tak ho využíváme k dovolené. Tam je program většinou všude stejný. Ve všední den se toho moc jako rodina dohromady stihnout nedá, v letních měsících je to fajn, protože je dlouho světlo, takže když přijede taťka z práce kolem půl šestý, tak jdeme ven na hřiště, jezdit na kole nebo cokoliv, abychom byli venku. V zimě jsme doma a buď hrajem hry-společně nikoli na pc, nebo povídáme a za chvíli už se jde koupat. Zima je v tomto strašně rychlá. Víkendy se snažíme taky trávit spolu, je to taky hodně dané tím, že teď máme malé mimi, až bude větší, budeme s nima jezdit lyžovat—to jsme teď asi 4 roky nemohli, na kolo atd., výlety. Miminko člověka v tomto dost omezuje.

Nakolik realita odpovídá Tvým ideálním představám?

Já bych docela řekla, že to celkem odpovídá vzhledem k možnostem. Samozřejmě největší ideál by bylo nechodit do práce a užívat si někde u mořička a na horách a hlavně s tatínkem, aby s náma pořád byl.

Nakolik si myslíš, že je s realitou (trávení volného času) spokojeno Vaše dítě?

Myslím, že by možná ocenilo více jezdit například do Hopsária :) jinak myslím, že je spokojené, ráda si pak o tom vypráví a těší se na další akce. Někdy mám pocit, že se třeba nudí, ale to je prostě dané tím, jak je mimi, že nemůžu sama s oběma někam jezdit (Hopsarium, hřiště Bez bot, plovárna), že musíme čekat na toho tátu, to je jediná nevýhoda a někdy se nudí. Už se těším, až bude mimi větší a já budu moct začít jezdit takové ty normální aktivity s oběma. Ale jsem ráda, že to takhle máme. Mám kamarádku, ta má pořád nějaké aktivity a výlety, pořád někde jsou a děti pak ani neví kde všude byly a vše jim splývá, a pak když mamka třeba lehne s chřipkou, tak jsou k neudržení, protože jsou pořád zvyklé někde jezdit a mít nalajnovanou každou minutu, to bych nechtěla.

Co myslíš, že by ve volném čase dělalo Vaše dítě, kdyby si mohlo samo vybrat?

Hopsarium, Hřiště bez bot a k babičkám. To vím i mi to teď sama řekla.

Které aktivity podporuješ a proč?

Jakékoliv, které dítě baví, nemám představu, že když mě samotnou baví hudba, tak jí budu tlačit do hudby, ať si sama vybere. Ale ráda jí ukážu možnosti a cesty a ať si vše vyzkouší a pak si může vybrat sama.

Kterým aktivitám se naopak vyhýbáš a proč?

Já myslím, že žádným, možná těm, kde nemůžu být s miminkem, to je jednoduché.. (když to je aktivita hromadná), pokud by J chtěla chodit krasobruslit, tak jí v tom prostě podpořím.

Jakým způsobem se snažíš dítě od nevhodných činností odvést?

Tak to nevím, já si vůbec nepamatuju nějakou nevhodnou činnost, že bychom zažili, ale snažila bych se jí vysvětlit co a jak .. snad by to zabralo.

Co například televize, počítač a podobné aktivity–jak je vidíš?

Nevadí nám to, J si hraje na tabletu, umí si sama zapnout pc, najdete si na YouTube a pustí si maminku nebo pohádky, jsme rádi, že bude umět, protože doba je rychlá a bude se jí to hodit. Snažím se to nějak korigovat, aby tam nebyla pořád, ale ji to prostě baví, je to těžký, ale většinou je v poho a jde si pustit rádio.

**Existují volnočasové aktivity, které jsou podle Tebe pro dítě vyloženě nevhodné?
Pokud ano, proč je považuješ za nevhodné?**

To je zajímavá otázka v tom duchu, že vhodné je pro každé dítě něco a když rodiče nutí dítě do něčeho, co samo nechce, pak bych to nazvala nevhodné. Ale jinak pokud vezmu něco určitého, jako například bojové umění, to ne, každý má své oblíbené zájmy - jo, teď mě napadla jedna a to když si vzpomenu na ty dětský Missky v USA, tak to je dle mého hodně nevhodné !!! A tomu podobně.

Děkuji za Tvůj čas věnovaný tomuto rozhovoru.

Rozhovor č. 6: V. Z., žena, 30 let, 1dítě 3,5 roku, vzdělání vysokoškolské, povolání pedagog volného času

Prosím popiš průběh Vašeho typického všedního dne (režim, činnosti, kdo se stará o děti...). Uveď, zda jsi s uspořádáním Vašeho běžného dne spokojená či nikoli a proč.

Vzhledem k tomu, že jsem zůstala s dcerkou (3,5 roku) sama, tak se převážně o ni starám sama. Já vstávám v pět hodin ráno, dcerka v půl šesté. Následují klasické rituály po ránu (wc, hygiena, snídaně). Malá snídá u televize, pouštím jí dvděčka (nejčastěji prasátko Pepa). V šest hodim odcházíme z domova a jdeme do školky. Já jedu do práce. Z práce se čtyřikrát v týdnu vracím kolem půl čtvrté a malou vyzvedám z mateřské školky. Jednou týdně ji vyzvedávají mí rodiče. Malá je nabitá, veselá. Po cestě chodíme obden nakoupit, jinak rovnou domů. Když zrovna není malá nastydlá (jakože zrovna teď je), tak ji převléknu a jde si hrát na zahradu se psem. Odpoledne trávím s malou většinou pod dohledem na zahradě nebo si s ní hraji např. s dřevěnými vláčky. Když máme chuť tak si něco uvaříme, nebo si připravíme studenou večeři, protože malá každý den teplou večeři nechce. V půl sedmé se malá koupe ve vaně, většinou si tam hraje s křídami do vody a maluje po dlaždicích a ukazuje mi to. Po deseti max. patnácti minutách ji osuším, převleču a následuje uspávací proces. Ten mi trvá tak třicet minut. Čteme pohádky, malá má nejraději Červenou karkulku, Perníkovou chaloupku, Budulínka a O kůzlátkách. Když už nemůžu pomalu mluvit, tak ji konečně přesvědčím, že půjde spinkat. Malá usíná pouze u puštěných pohádek či dětských písniček. Musí mít vždy u toho rozsvícenou lampičku. Usíná většinou mezi 7 h–7.45. Já poté se pustím do klasického večerního poklizení, hygieny a kolem desáté hodiny jdu spát. Spokojená jsem, vyhovuje mi to, v rámci možností jaké jsou.

Prosím, popiš průběh Vašeho typického víkendu a uveď, zda jsi s jeho průběhem a uspořádáním spokojená a proč.

V sobotu ráno vstáváme po šesté hodině, malá je zvyklá brzy vstávat. Pustíme si televizi s pohádkami a u toho snídáme. Malá si vytáhne své hračky (např. vláčky, lego, tablet a tak) a hraje si nebo chová morče. Kolem deváté hodiny se převlíkneme a v deset vyrážíme se psem na procházku. Po procházce chodíme k prarodičům na oběd, po kterém jde N spinkat—opět musím číst pohádky a pak jí pouštět nějaké pohádky na cd přehrávači. Když se malá probudí, tak si většinou hraje s kostkami nebo malujeme. Když je hezky, chodíme i odpoledne ven. K večeru jdeme domů, navečeříme se a opět následuje večerní rituál. Malá chodí spinkat tak do devíti hodin nejpozději, spíš dřív. Neděle patří N výletům s tatínkem. Vstane do sedmi hodin nejpozději, pak si hraje, snídá u pohádek v TV. V devět je už připravená a oblečená s batůžkem. Mezi devátou a půl desátou přijíždí její tatínek, se kterým odjíždí a vrací se kolem pěti hodin odpoledne. Den tráví většinou dopoledním výletem k její babičce, kde se i naobědvá a po obědě chodí s tatínkem spát. Odpoledne chodí na procházku. Když jsem nějaké akce v Budějicích, tak ji tam tatínek bere. Nedávno byla na výstavě Gigantů na výstavišti, na výstavě vláčků. Někdy s tatínkem jezdí i mimo Budějovice—byla v Protivíně na krokodýlech, na Hluboké v ZOO... Tatínek ji přiváží kolem páté hodiny, poté se navečeří, pohraje si. Poté následuje opět večerní rituál—koupání a pak čtení pohádek a usínání většinou mezi sedmou a půl osmou. Spokojená s průběhem víkendu jsem. V neděli mám čas pro sebe a můžu si tak odpočinout.

Které činnosti během dne dítěti organizuješ a které necháváš na něm a proč (všední den, víkend).

V týdnu malé většinou neorganizuji žádnou činnost. Přes den má veškerou činnost organizovanou v rámci MŠ. Odpoledne, když ji vyzvednu tj. po půl čtvrtá jí nechávám volnost. Většinou si hraje s vláčky, maluje, někdy chce být venku se psem na zahradě. O víkendu se snažím ji brát do přírody na procházky se psem a za jejími prarodiči a mojí sestrou. Půlku víkendu tráví se svým otcem, který se snaží jí organizovat den tak, aby si ho spolu vzájemně užili.

Jaký by měl být poměr času, který má dítě organizován rodičem (či někým jiným) a času jehož využití je ponecháno na svobodném rozhodnutí dítěte. Vyjádři procentuelně.

Myslím si, že není dobré všechny čas dítěti organizovat a ono by nemělo žádný čas pro sebe a pro své záliby. Nejsem příznivcem spousty drahých kroužků, moje dcera je spokojená, když si může užít volno doma se svými hračkami, protože je převážnou část dne ve školce. Dle mého názoru by to mělo být 50 % organizován rodičem a 50 % svobodnou volbou dítěte.

Nyní se zaměřme na čas, který dítěti neorganizuješ. Je to proto, že.. (nestíháš, nechceš...)

Nechci organizovat dceři veškerý čas, sama mám ráda čas pro sebe a pro svoje zájmy a ona je na tom stejně. Když jdeme ze školky domů, tak se celá třese na své hračky a zvířecí kamarády (pes, morče). Samozřejmě i časově nestíhám, abych jí ten čas organizovala. Když vezmu v potaz, že dceru vyzvednu po půl čtvrté a ona v sedm hodin chodí spát, tak moc času jí nezbyvá. Organizuji jí večerní hygienu a čtení před spaním, zbytek nechávám na ní - to však neznamená, že bych s ní nebyla. Hraji si s ní, když o to stojí. Někdy taky ne, chce si hrát sama.

Kdybys mohla, organizovala bys dítěti více času a nebo naopak a proč?

To nevím, nepřemýšlela jsem o tom. Když byla dcera malá a nechodila do MŠ, tak jsem se snažila jí volný čas více organizovat. Navštěvovali jsme různé kroužky pro děti od dvou let. Vzhledem k tomu, že navštěvuje MŠ, ve které je každý den od šesti hodin do půl čtvrté někdy i o trošku déle, tak nemám potřebu jí více organizovat zbývající volný čas, který činí tři max. čtyři hodiny do usnutí. Ona chce taky vydechnout a odpočinout si. Je to hodné dítě, kterému stačí pastelky a omalovánky či dřevěné vláčky a je naprosto spokojené.

Proč si myslíš, že by dítě mělo mít organizovaný volný čas?

Já si to nemyslím, ale současný vzdělávací systém organizuje volný čas v rámci vzdělávání už v MŠ.

Podle čeho dítěti čas organizuješ (co je pro Tebe při výběru volnočasových činností důležité a proč)

Co se týče volnočasových činností jsou závislé určitě na ročním období a počasí. V létě budeme určitě odpolední čas po MŠ trávit na zahradě–na pískovišti či v bazénu a ne doma u stavebnic.

Proč si myslíš, že by dítě mělo mít čas, který může využít podle svého svobodného rozhodnutí (tzn. čas který mu není nikým organizován)?

Protože převážnou část pracovního dne má organizován volný čas v rámci MŠ a je rádo, když přijde domů, že si může dělat co si zrovna usmyslí. Moje dcera je šťastná, když

přijde domů a běhá od jedné hračky ke druhé. Je přímo alergická na to, abych ji nutila. Musíme se připravovat na první návštěvu u logopedky, ke které budeme chodit a je to pro ni problém. Ona nemíní svůj volný čas mrhat nacvičováním správné řeči.

Myslíš si, že takto malé dítě (předškolák) vůbec má volný čas? Pokud ano, co tedy pro dítě je volný čas?

Myslím, že ano. Záleží samozřejmě na rodičích. Znáám některé rodiče, které po školce tahají děti do různých tanečních kroužků, aby se jak říkají vybily a byly doma už hodní. Moje dítě volný čas má a myslím si, že i jiné. Dítě volný čas vnímá jako čas, kdy od něj nikdo nic nechce a má čas sám pro sebe–užije si svých hraček, dívá se na pohádky aj.

Co znamená volný čas pro Tebe osobně?

Pro mě znamená čas, kdy mohu vypnout. Ve všední den pro mne představuje čas, kdy dcera usne a já se můžu věnovat sama sobě - čtu, brouzdám po internetu, koukám na televizi..

Co znamená volný čas pro Tvou rodinu?

Čas, kdy rodina může být pohromadě–navštěvování se. Přes teplé měsíce chataření, procházky přírodou aj.

Když máš volno, co s malou děláte? (všední den, víkend)

Ve všední den přes teplé měsíce ve volném čase vegetíme na zahradě, grilujeme, koupeme se v bazénu. O víkendu je to podobné. Vše závisí na ročním období a počasí. V jarních měsících chodíme do přírody, v letních jezdíme na chatu.

Nakolik realita odpovídá Tvým ideálním představám?

Vzhledem k tomu, že jsem se nedávno zapojila po rodičovské dovolené do pracovního procesu, tak na tuto otázku nedokážu objektivně odpovědět.

Nakolik si myslíš, že je s realitou (trávení volného času) spokojena N?

Určitě by chtělo mít odpolední volný čas delší, ale to není možné, když vstává brzy ráno do školky.

Co myslíš, že by ve volném čase dělalo Tvé dítě, kdyby si mohlo samo vybrat?

Dcera by se určitě chtěla dívat na pohádky na počítači.

Které aktivity podporuješ a proč?

Zejména kreativní činnosti–stavebnice, kreslení, malování, modelování z plastelíny, neboť si myslím, že tyto činnosti velmi dobře rozvíjí myšlení. A dále aktivity na čerstvém vzduchu např. na procházce, zahradě, hřištiátku. Ty jsou dobré pro její zdraví.

Kterým aktivitám se naopak vyhýbáš a proč?

Nejsem zastáncem počítačových her, dle mého názoru zvyšují agresivitu.

Jakým způsobem se snažíš dítě od nevhodných činností odvést?

Dcera občas trpí závislostí na TV. Snažím se to omezovat audionahrávkami pohádek při různých kreativních činnostech např. malování, kreslení apod.

Děkuji za Tvůj čas věnovaný tomuto rozhovoru

Rozhovor č. 7: V. K., žena, 31 let, 2 děti, vyšší odborné vzdělání, rodičovská dovolená

Prosím popiš průběh Vašeho typického všedního dne (režim, činnosti, kdo se stará o děti...). Uveď, zda jsi s uspořádáním Vašeho běžného dne spokojená či nikoli a proč.

Ráno vstávám v 6.30 hod a jdu připravovat snídani, ranní hygiena. V 7.00 hod probudím děti, oblečeme se, ranní hygiena a jdeme snídat. V 8.00 hod odjíždíme autobusem do školky. Dopoledne vařím, uklízím a starám se o T (21měsíců). V 11.30 hod oběd, T jde spát, babička ho pohlídá a já jdu pro E do školky. Po příchodu ze školky se většinou učíme něco do školy (písmena, čísla, podepisovat se, malování atd.) Po probuzení T se nasvačíme a jdeme ven. Kolem 17 hod se vrací M z práce, povečeříme a jdeme si hrát s dětmi. Po večerníčku jdeme děti umýt a jdou spát v 19.30 hod. Pokud je babička (moje mamka) doma, děti bere ven nebo si s nimi hraje, nebo mi je pohlídá, pokud potřebuji si něco vyřídit.

S uspořádáním běžného dne jsem spokojená.

Prosím, popiš průběh Vašeho typického víkendu a uveď, zda jsi s jeho průběhem a uspořádáním spokojená a proč.

Víkendy trávíme mimo domov, jsme u M rodičů, kteří bydlí v Nové Vsi u Chyšek. Ráno o víkendu vstáváme v 7.30 hod, společně se nasnídáme a já jdu vařit, Míra jde něco kutit ven a děti si hrají. Dětičkám udělám svačinu a kolem 10 hod jdeme ven na procházku. V 11.30 hod máme společný oběd, T jde spát a já s E si hrajeme, povídáme, malujeme atd. Po probuzení T se děti nasvačí a jdeme ven. V 17 hod společná večeře a jdeme si hrát s dětmi a přijde také babička s dědou. Po večerníčku jdeme děti umýt a jdou spát. E jde spát až po 20.hod.

S uspořádáním víkendu jsem spokojená, plánuji to tak, aby to vyhovovalo všem.

Které činnosti během dne Vašemu dítěti organizuješ a které necháváš na něm a proč (všední den, víkend).

Organizuji dětem, kdy půjdou jíst, ven, učit se novým věcem, spát a jinak to nechávám na dětech, aby si hrály jak chtějí a s čím chtějí, do hry jim nezasahuji pokud mě do ní nezapojí samy.

Jaký by měl být poměr času, který má dítě organizován rodičem (či někým jiným) a času jehož využití je ponecháno na svobodném rozhodnutí dítěte. Vyjádři procentuelně.

70 procent rodiče, 30 procent děti.

Nyní se zaměřme na čas, který dítěti neorganizuješ. Je to proto, že.. (nestíháš, nechceš...)

Někdy nestíhám, a proto nechám děti dělat, co chtějí a někdy zase jim nechci do jejich činnosti zasahovat.

Kdybys mohla, organizovala bys dítěti více času a nebo naopak a proč?

Myslím si, že to máme doma dobře zaběhnuté, pokud se nelíbí něco dětem, řeknou mi to a domluvíme se.

Proč si myslíš, že by dítě mělo mít organizovaný volný čas?

Aby vědělo, že si nemůže dělat pořád jen co chce, ale musí taky poslouchat co chtějí po něm dospělí.

Podle čeho dítěti čas organizuješ (co je pro Tebe při výběru volnočasových činností důležité a proč)

Podle toho, kolik mám času pro děti a podle toho rozhoduji co budeme dělat.

Proč si myslíš, že by dítě mělo mít čas, který může využít podle svého svobodného rozhodnutí (tzn. čas který mu není nikým organizován)?

Je to důležité pro rozvoj jeho osoby. Není dobré jim organizovat všechnen čas. Nám by se to taky nelíbilo, kdyby nám někdo organizoval celý den.

Myslíš si, že takto malé dítě (předškolák) vůbec má volný čas? Pokud ano, co tedy pro dítě je volný čas?

Naše E bere jako volný čas, když se vrátí ze školky. Školku bere jako zaměstnání jako chodí tat'ka každý den do práce tak i ona chodí každý den do svého zaměstnání—do školky.

Co znamená volný čas pro Tebe osobně?

Je to čas, kdy dělám něco podle své vůle za účelem si odpočinout, ale většinou mám volný čas až když jdu spát.

Co znamená volný čas pro Tvou rodinu?

Sednout si, popovídat si, pomazlit se, pohrát si, koukat společně na pohádku, jít na procházku atd.

Když máš volno, co jako rodina děláváte? (všední den, víkend)

Jdeme na procházku, hrajeme si, jedeme na výlet, učíme děti nové věci atd.

Nakolik realita odpovídá Tvým ideálním představám?

Snažím se co nejvíce, aby realita odpovídala představám.

A nakolik opravdu odpovídá?

Na 90 procent.

Nakolik si myslíš, že je s realitou (trávení volného času) spokojeno Vaše dítě?

Snad jsou děti spokojené, a pokud by nebyly, určitě by nám to řekly.

Co myslíš, že by ve volném čase dělalo Vaše dítě, kdyby si mohlo samo vybrat?

Určitě by si šly hrát.

Které aktivity podporuješ a proč?

S dětmi chodím na plavání už od narození tak v tomto je velmi podporuji.

Najdeš ještě nějaké další aktivity, o nichž si myslíš, že jsou pro děti dobré a které podporuješ?

Tancování, zpěv, lyžování.

Kterým aktivitám se naopak vyhýbáš a proč?

Určitě je dost aktivit, kterým bych se raději vyhnula, ale snažím se uspokojit naše děti.

Nerozumím, můžeš být prosím konkrétní?

Vyhnula jsem se bruslení. E jsem vysvětlila, že bruslit zkusíme až příští rok, letos máme za úkol naučit se na lyžích.

Jakým způsobem se snažíš dítě od nevhodných činností odvést?

Vše dítěti vysvětlíme, že to není pro děti vhodné.

Děkuji za Tvůj čas věnovaný tomuto rozhovoru

PŘÍLOHA Č. 2: Systém kategorií

ČINNOSTI

- podporované
- tolerované:
 - nutnost
 - pozitivní vliv
 - riziko
- pod kontrolou rodiče
- ponechané na svobodné vůli dítěte

ZDŮVODNĚNÍ

1. okolnosti
 2. vůle
 3. zájem
 4. možnosti
 5. zacílenost: - samostatnost (aby se dokázal zabavit sám...)
- přínos (aby mu to něco dalo...)
 - zájem (aby dělal, co ho baví...)
 - kamarádi, komunikace (aby si našel kamarády...)
 - zdravý životní styl
 - rozvoj (myšlení, fantazie, schopností...)
 - potřeba (je nutné, aby se naučil...)
 - odpočinek

KDO

- rodina
- kamarádi, vrstevníci
- zvířata

MÍSTO

např. doma, ve školce, u kamaráda...

REŽIM

3. vyjadřující frekvenci (často, jednou za týden, málokdy...)
4. specifikující dobu (večer, před osmou ráno, o víkendu)
5. specifikující způsob–jak (plynule, rychle...)

PROSTŘEDKY

(např. jedeme autem)

INTERVENČNÍ STRATEGIE

3. zákaz (vypnu televizi...)
4. vlastní příklad (když nechci, aby koukal na tv, sama si ji nezapínám)
5. nabídka jiné činnosti (jedem hrát pexeso, jdeme ven...)

PŘÍLOHA Č. 3: Ukázka analýzy rozhovoru

3

Rozhovor:

Téma: Představy rodičů dětí předškolního věku o tom, jakým ideálním způsobem by jejich děti měly trávit volný čas

MUŽ
L. M., 38let, 3 děti: 13, 7 a 4roky, vzdělání vysokoškolské, povolání hasič

- 1) Prosím popište průběh Vašeho typického všedního dne (režim, činnosti, kdo se stará o děti...). Uveďte, zda jste s uspořádáním Vašeho běžného dne spokojený či nikoli a proč.

Takže, ráno vzbudíme děti, dáme jim snídani a buď Terezku odvede Markéta nebo já, nebo moje mamka do školky. V poledne pro ní dojdeme, protože vyzvedáváme Vojtu ve škole, tak vyzvedneme jeho a pak rovnou i Terezku a jdeme domů. Tady si Terečka hraje, než udělá Vojta úkoly a pak nejčastěji letí oba ven na zahradu k nám a hlavně k babičce. Tam jsou pomalu do večera a pak přichází domů, aby si ještě pohráli, najedli se a pak je ukládáme do postele. Když je třeba, tak Terezku vyzvedává babička, ale to není tak často. a jak často to je, to přesně nevím, ale tak jednou do týdne? To jsem popsal spíš letní, než zimní variantu, protože když je škaredě, tak na zahradě moc nejsou, ale u babičky jo... ona totiž odpoledne bývá stále na zahradě, tak jsou pořád s ní.

specifikuje

- 2) Prosím, popište průběh Vašeho typického víkendu

a uveďte, zda jste s jeho průběhem a uspořádáním spokojený a proč.

Takže je ráno vzbudíme, dáme rychle něco k jídlu a mažeme do kostela. Z kostela většinou už jedou autem s babičkou, protože ona veze prababičku a jsou u babičky až do oběda, nebo do chvíle před obědem. Pak dáme oběd a po obědě jdeme jako rodina někam na procházku, nebo na výlet. Vracíme se tak, abychom si odpočinuli, děti si pohrajou, dostanou večeři a po večeři vyčíst, vyčistit zuby pomodlit, přečíst pohádku a spát.

RYCHLOST

→ sdělování, se jedom autem

→ neupřesně, ale myslím se to
x bylo chvilka nepochopí, on
několik

UŽ ZDE ZACÍLENOST JEDNÁNÍ

Vyhovuje Vám to tak, jak to máte uspořádané, nebo byste něco změnil?

Nic bych neměnil.

3) Které činnosti během dne Vašemu dítěti organizujete a které necháváte na něm a proč (všední den, víkend).

Organizujeme denní časový režim, jako vstávání, jídlo, spánek.. a to proto, protože ještě nemá potřebný pojem o čase a na něm necháváme volnočasové aktivity.

Proč si Vaše dcera může volit volnočasové aktivity sama?

Protože když jí baví malování a vybarvování, nebo hraní si se zvířátkama, tak jí nebudu tlačit do toho, aby... no, teď mě nenapadá žádný pořádný přírovnání, ale prostě k něčemu, co jí nebaví...

Je nějaký rozdíl v tom, jaké aktivity jí plánujete a jaké necháváte na ní v tom, zda je víkend nebo všední den?

Asi jo, protože v týdnu je méně času, tak je to víc na ní, ale o víkendu se snažíme být víc pohromadě jako rodina, takže třeba na to nedělní odpoledne naplánujeme nějaký výlet.. a v pátek má kroužek, takže to zas musí v určitý čas na kroužek a o víkendu nemusí do školky...

4) Jaký by měl být poměr času, který má dítě organizován rodičem (či někým jiným) a času jehož využití je ponecháno na svobodném rozhodnutí dítěte. Vyjádřete procentuálně.

50% na 50%

5) Nyní se zaměřme na čas, který dítěti neorganizujete. Je to proto, že.. (nestíháte, nechcete...)

Určitě to není o tom, že bych si řekl, tak, teď máš volno, tak rozvíjej svůj intelekt, svoji dovednost a kreativitu... ale nejspíš to bude o tom, že nestíhám, tak to nechávám na ní a ona si to hraní vždycky najde. Když ne a bude zlobit, nebo dělat něco co se mi v tu chvíli nelíbí, tak jí nějakou činnost navrhnou.

→ rozhodně ne!

6) Kdybyste mohl, organizoval byste dítěti více času a nebo naopak a proč?

No, to ani ne, nechal bych to jak to je. Nechci jí čas organizovat, ale víc času s ní trávit! A užívat si jí, věnovat se jí, abych z toho měl hodně moc já i ona!

Trávit společný čas tak, jak chce ona nebo tak jak chcete Vy?

No, asi já, ale s tím, že bych jí dal na výběr co by chtěla dělat.. dát jí vybrat z několika možností, ne z toho: co chceš dělat, nebo spíš, co budeme dělat... i když tahle možnost by tam taky mohla být, ale spíš to myslím dělám tak, že jí dám vybrat z několika možností... nevim to teď přesně...

VYBĚR = kategorie?
ale a toho přemýšlení se myslím!
ale má mít možnost xxx

7) Myslíte si, že takto malé dítě (předškolák) vůbec má volný čas? Pokud ano, co tedy pro dítě je volný čas?

Jo, myslím, že má. Pokud chodí do školky, tak má určité "povinnosti" a pokud je má splněné, tak má podle mě "volný čas" a jestli ho má mít ještě organizovaný? No, podle mě by ho mít mělo, nebo by mělo být alespoň pod kontrolou, aby bylo "pohlídané", že roste správným směrem, že se jen neváří u televize, ale dělá něco "smysluplného", jako třeba, že by rozvíjelo svoje dovednosti tím malováním, nebo si bude hrát s panenkama, zvířátkama... a bude se připravovat na opravdový život, který mu třeba ta televize nedá... teď myslím tu přípravu na opravdový život...

MYSLÍM?
NEVÍM?
ASI?

MÁ VĚ

specifikuje

8) Podle čeho dítěti čas organizujete (co je pro Vás při výběru volnočasových činností důležité a proč)

Rozhoduju na základě toho, co se mě osobně líbí a co bych chtěl, aby Tereška dělala, ale taky záleží na tom, co jí baví! Takže když poslouchám rádio a zrovna hraje nějaká písnička, která se Terezce líbí a ona přijde k rádiu a dá ho nahlas a pak tančije po kuchyni, tak předpokládám, že jí tancování a hudba baví, takže kroužek Malý furiant je myslím na místě.

specifikuje na příkladu

MYSLÍM
PŘEDPOKLÁDÁM

V
21
D

No a další aktivity se odvíjí také od toho co jí baví, takže malování, pexeso, hraní si, ale taky pomoc s kutěním, úklidem, utíráním nádobí (to dělá moc ráda!) no a jak jsem myslím říkal, vybírám to podle toho co jí baví, co je třeba a taky, jaká je zrovna situace, kolik je hodin, co je za den, jaký je počasí, co je v plánu...

POHODĚ V DOMÁCNOSTI

POTŘEBA, OKOLNOSTI - ČAS, DEN,
POČASÍ, PLÁN

9) Proč si myslíte, že by dítě mělo mít čas, který může využít podle svého svobodného rozhodnutí (tzn. čas který mu není nikým organizován)?

Aby se sama rozhodovala co dělat, aby zjistila co jí baví, naučila se zabavit, byla soběstačná, rozvíjela svoje schopnosti a dovednosti...

10) Co znamená volný čas pro Vás osobně?

Vyjíždky na koni, kdy si pročistím hlavu, kochám se nádhernou přírodou kolem sebe, dívám se do dálky, na nádherné výhledy, ale taky volný čas s rodinou kdy jdeme někde na procházku... ale to zas tak volný čas není, takže spíš to volno na Jiskře- to je kůň, kdy jsem sám a užívám si ten klid a pohodu.

SÁM, UŽÍVÁM SI KLID A POKOJ

Takže je to pro Vás doba, kdy si můžete svobodně zvolit co budete dělat? Kdy můžete dělat co máte rád? Chápu to dobře?

Ano

11) Co znamená volný čas pro Vaši rodinu?

No, tak volný čas pro mě je něco úplně jiného, protože volný

čas pro rodinu je vlastně organizovaný čas, kdy musím všechny sehnat dohromady a někde je vytáhnout a pak už je to trochu o volnosti, ale zase jen tak trochu omezeně, protože třeba když někde jdeme, tak musím děti hlídat a napomínat je a hádat se s nimi...

12) Když máte volno, co jako rodina děláte? (všední den, víkend)

Nejčastěji asi ty výlety a procházky a vybíráme podle počasí. zdravotního stavu a důležitý je to, aby se mi do toho chtělo a aby to rodina zvládla.

13) Nakolik realita odpovídá Vaším ideálním představám?

No tak změnil bych to, aby byli někteří členi naší rodiny, konkrétně manželka, aby byla víc aktivnější a přizpůsobivější. A když budou všichni členi víc aktivnější a v pohodě, tak můžem být celkově víc akčnější...

V
R1 x R2

14) Nakolik si myslíte, že je s realitou (trávení volného času) spokojeno Vaše dítě?

To je otázka pro Terezku... ale já myslím, že si taky dovede představit, že to bude akčnější...

V
R1 x R2
↓
D

15) Co myslíte, že by ve volném čase dělalo Vaše dítě, kdyby si mohlo samo vybrat?

Byla by na hřišti, s dětma s vrstevníkama. To jí moc chybí, že tu nemá žádné kamarády kteří by za ní chodili a se kterými by si mohla hrát...

volně -> MOŽNOST
chce tak více
kamarádů

16) Které aktivity podporujete a proč? A kterým se naopak vyhýbáte a proč?

2
Tanec a zpěv podporujeme a že bychom se něčemu vyhýbali, to ani nevím... ona toho má od Vojty - staršího bráchy hodně moc, takže je akční třeba i v lezení a dost toho zvládá, takže i v tom jí třeba podporujeme tím, že to má řešíme...

A proč je podporujete?

Zkrátka, podporuju tanec a zpěv a další jejich aktivity, jako třeba lezení, práci, starání se o zvířata, pomáhání rodičům i prarodičům, proto, protože si myslím, že jsou to potřebné věci, které je dobré si osvojit již v mládí, protože to se jim neztratí a taky ten tanec a zpěv rozvíjí jejich pohybové a talentové schopnosti.

POTŘEBNÉ!

Jsou aktivity, které jsou podle Vás pro dítě ve volném čase vyloženě nevhodné a proč?

Například sezení u televize nebo u počítače nebo flákání se.

A proč?

No, protože zabíjí dětskou pestrost, fantazii, rozmanitost, dovednost, kradou čas, který můžou využít lepším způsobem...

? STACÍ TO TAKTO (JAKO ZDŮVODNĚNÍ?)

17) Jakým způsobem se snažíte dítě od nevhodných činností odvést?

2
Na organizování všeho času nemám sám čas, takže zatím, Bohužel, vítězí ten zákaz.

BOHUŽEL

Děkuji za Váš čas věnovaný tomuto rozhovoru

Abstrakt

STRNADOVÁ, L. *Jak by moje dítě mělo ideálně trávit volný čas? (náhled do představ rodičů dětí předškolního věku)*. České Budějovice 2012. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Petr Bauman.

Klíčová slova:

Děti předškolního věku, rodiče, rodina, volný čas, způsoby trávení volného času, edukační působení ve volném čase, společenské determinanty trávení volného času, problémy spojené s volným časem, kvalitativní výzkum, zakotvená teorie.

Práce představuje různá teoretická pojetí volného času zasazená do historického kontextu. Předkládá přehled realizovaných výzkumů v oblasti způsobu trávení volného času a názorů rodičů na trávení volného času jejich dětí. Řeší společenské determinanty trávení volného času. Dále zahrnuje pohled na volný čas jakožto nástroj pro edukační působení. Výzkum se zaměřuje na rodiče dětí předškolního věku. Zkoumá představy rodičů o způsobu, jakým by jejich děti měly trávit volný čas. Ptá se po tom, co rodiče považují za volný čas, determinantách trávení volného času, preferovaných a naopak odmítaných způsobech trávení volného času a podle čeho rodiče posuzují vhodnost či nevhodnost volnočasových aktivit.

Abstract

STRNADOVÁ, L. *How should my children spend their leisure time? (research into opinions of preschool children's parents)*. České Budějovice 2012. Thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Education. Supervisor: PaedDr. Petr Bauman Ph. D.

Keywords: Preschool children, parents, family, leisure time, ideological dimension of leisure time, leisure lifestyles, educational intervention in leisure time, social determinants of leisure time, problems associated with leisure time, qualitative research, grounded theory.

The thesis presents various theoretical concepts of leisure time set in a historical context. Also, it presents an overview of researches in the area of leisure lifestyles and parents' opinions on leisure activities of their children. It deals with social determinants of spending leisure time. Also, a view of leisure time as a tool for educational action is included. The research is focused at parents of preschool children. It examines parents' perceptions of the way in which their children should spend their leisure time. The research asks parents what they consider leisure, determinants of spending leisure time. Furthermore, the parents are asked what they prefer or reject as a way of spending leisure time and what they consider suitable or unsuitable leisure activities.